

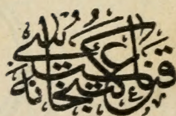
احمد جودت پاشا و زمانی

محرری

فاطمه عليه

طابع و ناشری

قناعت کتابخانه‌سی صاحبی الیاس

درسعادت — قناعت مطبعه‌سی

۱۳۳۲

مقدمه

حیات تاریخیه یه داخل اولان انسانلرك ترجمهٔ حالی یازیلور . اویله بر کیمسه نك حیات خصوصیسی بیله اوکره نیلمك ایسته نیلور . او کیمسه یی اویله بر مرتبه یه ایصال ایلیان حیات خصوصیسی اولدیغی حالده آنی حیات تاریخیه یه نائل ایلیان اسبابدرکه آنك احوال خصوصیه سنك دخی اوکره نیلمسی ارزوسنی حصوله کتیرر . احمد جودت پاشانك ترجمهٔ حالی دیمك آنك حیات علمیسی ، سیاسیسی مساعیسی اولوب اوجهتلرك نظر اعتباره آلدیره جغی حیات خصوصیسی ده بونلر میانه کیرر .

تعلیم وتدریس عاجزی یه غیرت و اهتمام کوسترمش اولان پدرم مرحومك کندیسنك درعهده ایلدیکی درسلردن بری ده تاریخ درسی اولدیغندن او درسك تعلیم وتقریرلرینه طبیعی کندی زمانی تاریخی ده داخل اولمشدر . کندیسنك عاجزی تدریس ایچون صرف ایلدیکی مساعیدرکه احمد جودت پاشا نصل چالشمش مسئله سنه نصل زماننده چالیشمش اولدیغنه دائرده بیاناتده بولندیرییور .

قارئین کرام مورخ جودت پاشانك بکا تدریس ایلدکلرینی کندیلرینه نقل ایله مکلکم حقیقتندن امین اوله بیلورلر . لکن کندیسنك بکا بیلدردکلرینك ، تدریس وتعلیم ایلدکلرینك هپسنی ده بو اثرده بوله جقلرینی تأمین ایده مم ! ممکن اولدیغی قدر یازه بیله جکم ! معلومدرکه تاریخك انکشاف اسراری زمانله اولور . وقایع تاریخیه ، اصول

تحریر تاریخك اویله غنچه‌لریدرکه آنجق زمان ایله آچیلور، کندیلرینی کوسترلر .

بو عاجزك پدرم مرحومك شاکردی ومحرم اسراری اولدیغنی بیلنلردن برخیلی ذوات مرحومك مفصل برترجمهٔ حالیله آنك زمانه عائد احوال حقنده براثر یازمقلغم ایچون اخطاراتده بولندیلر . بوبابده برچوق مراجعتلر اولدی . بویله برشی یازمقده عاجزلرنجه چوقدن مصمم ایدی . حتی مرحومك اثنای تدریسده « ای بلله ! ای حفظ ایت ! بنم نشر ایتمکه موفق اوله‌مدقلریمی بلکه برکون سن نشر ایده بیلورسین ! » دیمش اولمسنی‌ده بروصیت مقامنده تلقی ایله‌یورم .

دور مشروطیتمزك آثار فیضندن اوله‌رق شوکونلرده حقیق لسان تاریخك مملکتمزده دخی تکلم اولندیغنی برلسان فصیح تاریخله یازیلان آثار تاریخیه ابراز ایله‌یورسه‌ده تاریخ نه‌دیمك اولدیغنی درك ایلیه‌جك برسویهٔ عرفان خلقمزك جمله‌سنه نصیب اولدیمی‌که اسامیسی نجه‌جك کیمسه‌لرك هپ‌اولاد واحفادی‌ده او آکلایانلر میاننده بولنمش اولسون !... پدر یاخود اجدادك کناهندن جناب‌حق اولادی مسئول ایله‌مدیکی کبی سوء حرکاتندن‌ده انسانلر مسؤل طوته‌مازلر ! تاریخده اجدادینك حسن خدمتلرینی علویتی بیاناتنی کوره‌نلر آنلره پیرو اولمغه چالیشمه‌لری لزومی کبی عکس حالی کوره‌نلرده اودرلو احوالدن اجتناب ایله کندی ذاتی وشخصی اعلا ایده‌بیلورلر. آثار تاریخیه‌یی حقایقی وجهله یازمق مجبوری اولدیغندن بویله بر امر مهمه قارشو سرفرو ایله‌مك انسانك کندی عرفانی ، ذاتی ، شخصی حقنده‌کی قیمت وعلویتی ابراز ایلر . اوشخصیت‌که انسان یالکز اندن ، کندی افعال وحرکاتندن مسئولدر !..

ملل متمدنه ومترقیه‌ده علم تاریخك آلدیغی موقع اهمیت ، تأویل وتغییرك یر بوله‌میه‌جغی قدر مضبوط ، کذب وطرفدارلغك ایریشه‌میه‌جگی قدر معلا اولوب قانون حقیقتله حکم واداره اولنمقـده بولندیغندن ، طریق ترقی‌یه داخل اولمقده بولنـان عثمانلولرك آثار تاریخیه یازه‌جق محررلری‌ده بوندن صوکره یازیله‌جق آثار تاریخیه‌نك تاریخك اوقانون حقیقتنه ولسان فصیح وسربستیـسنه کوره یازلمـسی مجبوریتنی کوریـیورلردی. خلقمزك برچوغی لسـان اجنبیه واقف بولندیغی جهتله آرتق تاریخ نصـل یازلدیغنی اوکرنمش ، علم تاریخك مملکتمز میدان انتشـارنده وجه حقیقیسیله نمایان اولمسی آثار تاریخیه‌نك لسان حقیقیٔ تاریخ ایله ترکجه دخی یازلمـسنه قالمش ایدی . یقینلرده بوایلك خطوه‌یی آتان غیرتورلر کورولدی . وآثارلرنده خیلیجـه قطع مراحل ایلدکلری مستبان اولدی . دول مشروطیه وملل مترقیه‌ده اولدیغی کبی اسـلاف حکمداراندن دخی لسـان تاریخـله بحث ایلیه‌رك آنلردن حکومت عثمانیه‌یی توصیع واعلا ایدنلرك احوال ممدوحه وحسناتلری وحسن اداره‌لریله ، انحطـاط وتدنی زمانلرنده بولنـانلرك او احوالی بادی اولانلرك افعال وحرکاتی یازیلوب آکلادلدیغی کورولدی .

عثمانلیلغك اك عالی طبقه‌سی اولان خاندان ذیشـانك علم تاریخ نه‌اولدیغنه واقف بولنه‌رق عـلم وحقیقته حرمتـلری طبقات تالیه‌نك سویهٔ عرفانـنه برنمونهٔ ترقی وامتثال اوله‌جغی بدیهیدر .

بو اثرك تحریری عاجزه ایچون بروظیفه اولدیغنی اخطـار ایدن ذواتك سوزلرینی تسلیم ایدییورم. البت جودت پاشانك اوقدر معلومات تاریخیه‌یی تدریس وبر اثر قلمه اله‌جق قدر اصـول تحریری تعـلیم

خصوصنده بوعاجزه پك چوق امك ويرمسى برسوس وزينت ايچون
دكل ايدى. كندى حياتنى منافع عموميه‌يه ونشر معارفه حصر ايلمشجه‌سنه
اوقدر آثار ميدانه كتيرن آدمك عاجزى اولصورتله اخضارى ده
البت انتشار معارفه خدمت ايچون ايدى. ديمك كه جودت پاشا بو
معلومات تاريخيه‌يى كنديسيله برابر كوتورمك ايسته‌ميوب عالم علم تاريخه
براقمق آرزو ايله‌مش. بزده او وديعه‌يى شمديلك ممكن اولديغى قدر
يرينه تسليمه چاليشه‌لم!

نه‌قدر يشايه‌جغنى بيلمك بشره ميسر اوله‌مديغى كبى بشر
برساعتلك حتى بردقيقه‌لك بيله حياتندن امين اولمق خصوصنده سائر
حيواناتدن ممتاز بولنه‌جق برامتيازه نائل اوله‌مديغندن بن‌ده
بوخصوصده نه‌قدر موفق اوله‌جغمى طبيعى بيله‌مم!... برحيات
بولنديغم مدتجه استاديمك علم تاريخه برخدمت امليله بوعاجزه‌يه ويرمش
اولديغى امكلرى برهوا ايتمامك وآنك كوستر ديكى، اسلاك ايلديكى
طريق مساعده منافع ومعارف عموميه‌مزه يولنده امكان دائره‌سنده
چاليشمق حقنده‌كى امل ومقصدم پك قوى ايسه‌ده بونده موفقيت
احسان ايليه‌جك اولان جناب حقدر.

تولد وتحصیل ابتدائی

احمد جودت پاشا ١٢٣٨ سنهٔ هجریه‌سنده روز حضره قرق کون قالەرق لوفچه قصبه‌سنده تولد ایله‌مشدر . احمد تسمیه اولنمشدر ، پدری لوفچه اشراف وجوهندن ومجلس اعضاسندن واصطبلهٔ عامره پایه‌لولرندن حاجی اسماعیل اغادر . آنك پدری حاجی علی افندیدرکه بوحاجی علی افندیله برادری سلیمان بایراقداره دائر تاریخ جودتك یدنجی جلدینك اون ایکنجی صحیفه‌سنده وینه حاجی علی افندی‌یه دائر تاریخ جودتك طقوزنجی جلدینك اوتوز دردنجی صحیفه‌سنده معلومات واردر . احمد جودت پاشایی پك کچوك ایکن حجر تربیه‌سنه آلوب بیوك پدرینك مسلکی اولان طریق علمیه‌یه تشویق وترغیب ایدن اودر . آنك پدری احمد اغا لوفچه مفتیسی اولان اسماعیل افندینك مخدومیدر . اسماعیل افندی لوفچه‌ده توطن ایتمش اولان یولار قیران اوغلی احمد اغانك مخدومیدر . یولار قیران احمد اغا قرق کلیسا زادکانندن یولار قیران اوغللری نام خاندانندن اولوب پروت محاربه‌سنده سرکرده اولەرق بالطه‌جی وزیرله برابر بولنمش ودولته پك بیوك خدمتلر ایتمشدر . کندیسی اوزمان لوفچه‌ده توطن ایلمشدر .

یولار قیران اوغلی احمد اغا مخدومی اسماعیل افندی‌یه پك جسیم برثروت براقمش اوده آنی حسن اداره ایله‌مش ایکن آنك مخدومی احمد اغا میراث یدیلك ایده‌رك اسرافه قویولوب ثروتی صرف

واستهلاك ايله‌مكله بيوك پدرينك خدمتلرينه وپدرينك خاكنه حرمةً
او خاندانك دائره‌سی اداره‌سنه مدار اولمق اوزره حكومت طرفندن
كنديسنه لوفچه قضاسنك كيله وقنطار رسومی تخصيص ايدلمش
بو احمد اغا خيلی معمر اولمش . مخدومی علی افندی لوفچه
اعيانلرينك كاه محاسبه كاتبی وكاه مدير اموری اوله‌رق اسباب معيشتی
قازانمقده و آنك مخدومی اسماعيل اغاده مكمل اولان چفتلكنك
اداره‌سيله مشغول اولوب آنك وارداتی آلمقده بولنديغندن وايش
اهلی بر كيمسه اولمسندن احمداغايه تخصيص اولنان رسوم مذكوره‌دن
بشقه او خاندانه مخدوم وحفيدك محصول مساعيلری‌ده كيرمكله
يولار قيران اوغلی خاندانی دائما پك كوزل بر اداره ومعيشتده
دوام ايله‌مشدر .

حاجی اسماعيل اغانك چفتلكی لوفچه‌نك اك مكمل وكوزل
چفتلكلرندن ايدی ، اوصمه نهری چفتلكك اورته‌سندن مرور
ايله‌يوب چفتلكك اراضيسی داخلنه كيردكدن صوكره ايكی‌يه بولنه‌رك
بر اراضئ واسعه‌يی دائراً مادار چويردكدن صوكره تكرار برلشوب
كچمكده اولمسيله اورته‌ده جسيم براطه بولنمقده وبو اطه قورولق
اولوب حيوانات اوراده بسلنمكده ايدی . اوچ دكرمن دائما
چاليشمقده بغدای واوندن ماعدا بال وسائره اخراجاتی پك مبذول
اولوب شراب فابريقه‌سی وموم فابريقه‌سی خارجه خيلی اخراجاتده
بولنمقده ايدی . حاجی اسماعيلی اغاغايت ذكی وفعال برذات اولديغندن
چفتلكك محصولی مبذول اولوردی . حاجی اسماعيل اغا لوفچه‌ده
مشهور اولان طوپوز اوغلی خاندانك كريمه‌سی عايشه سنبل خانمله
ازدواج ايله‌مش . احمد افندی بو ازدواجدن دنيايه كلمشدر .

لوفچه برقصبه اولمغله برابر علوم وفنوندن اوزمانلر ممالکمزده
نصیب اوله‌بیلان درجه‌سندن اك زیاده مستفید اولان اك منور
قصبه‌لردن بری ایدی . درویش پاشا، مدحت پاشا ، جودت پاشا
کبی ذوات تحصیل‌ابتدائیلرینی لوفچه‌نك ابتدائی ورشدی تحصیللرینی
جامع اولان مکتبنده اکمال ایله‌مشلردر . مدحت پاشا مرحومك
پدری درت سنه لوفچه نیابتنده بولندیغندن مدحت پاشا تحصیل
ابتدائیسنی لوفچه مکتبنده اکمال ایله‌مشدر .

احمد افندی کچوك سنده ایکن‌اوقویوب یازدیغندن اوزمان لوفچه
مفتیسی اولان حافظ عمر افندیدن علوم عربیه تدرسنه باشلادیلمشدر .
فوق‌العاده غیرت واقدام ایله ازوقت ظرفنده فنون عربیه‌ده خیلی
ایلروله‌مش . علوم شرعیه ده دخی براز ممارسه کسب ایله‌مش . حلبی
وملتقی اوقودیغنده هنوز بلوغه ایرمه‌مش ایدی . اندن صوکره علم
منطق وبیان‌ایله مشغول اوله‌رق حافظ عمرافندینك یرینه مفتی اولان
حافظ محمد افندیدن‌ده تدرس ایلدی .

آرتق علوم عالیه تحصیلی ایچون استانبوله اعزامی لازم‌کلدیکنده
هنوز اون بش یاشنی اکمال ایله اون‌التی یاشنه کیرمش بولنیوردی .
او اثناده استانبولده مکتب حربیه‌نك تنظیمنه اعتنا اولندیغی جهتله
آنك مکسب فیض رفعت اوله‌جغی واحمد افندینك اورایه ادخالی
بعض ذوات طرفندن اخطار اولنمش ایسه‌ده جدی علی افندی‌بیوك
پدری اسماعیل افندینك مسلکنه سلوکنی آرزو ایده‌کلدیکی جهتله
اوفکرندن دونمیوب آنجق تحصیل علوم عالیه ایچون استانبوله
کوندرلمسی ارزوسنده بولنمش . احمد افندینك پدری اسماعیل اغا ایله
والده‌سی عایشه سنبل خانم اوغللرینی اوکچوك یاشده کوندرمك

ایسته‌مامشلرسه‌ده مجبر تربیه‌سنده یتشدیرمش اولان بیوك پدرینك عزم قطعیسی و احمد افندینك آرزوسی مسئله‌نك حصولنه بادی اولمشدر .

کرچه اوزمان دلی مفتی دیه معروف اولان سابق لوفچه مفتیسی پك عالم ومتبحر برکیمسه اولوب دها ایچه مدت احمدافندی‌یی اوقوتمغه کافی کله‌بیلورسه‌ده دلی مفتی بریرده طوروب اوتورر کیمسه‌لردن دکلمش . حاجی علی افندی دلی مفتی‌یه شهریه برمعاش تخصیص ایده‌رك حفیدی احمد افندی‌یه درس ویردیرمك ایسته‌مش ایسه‌ده دلی‌مفتی عالمده هیچ برشی ایله مقید اولمدیغی کبی زمان ومکان ایله‌ده مقید اوله‌میه‌جغنی بیانیله جواب رد ویرمش . اوجواب رددن صوکره‌ده اوسنده دخی علم عاشقی اولان احمد افندی آنك درسندن استفاده ایده‌بیلمك ایچون اطرافنده طولاشورمش .

لوفچه‌نك طلبه‌لرندن وعلماسندن بعض ذوات بالاتفاق دلی‌مفتیدن تفسیر قاضی بیضاوی اوقومغه قرار ویروب هرکون اجتماع ایله آنی كاه جامعده وكاه قهوه‌خانه‌ده بولوب تدرس ایدرلرمش . خواشی مطالعه‌سنه محتاج اولمیوب تفسیر قاضینك نزه‌سندن آچیلسه تعلیم و تفسیره مقتدرمش . بوذوات مدرسه‌لرینه برکون سوقاقده راست کلمشلر معلم همان یره اوتوروب ارقه‌سنی دیواره ویره‌رك تفسیر قاضی اوقوتمغه باشلامش . دلی مفتینك بوحالنی وایچلرندن قیر صقاللی خواجه افندیلرده بولنان طلبه‌لرینك تدرس ایده‌جکز دیه توز طوپراق ایچنده سوقاق اورته‌سنده اوتورمه‌لرینی کوره‌ن احمد افندی سناً کچوك ایسه‌ده غایت جدی وکامل اولدیغندن کندیسی ایچون غیری آندن استفاده قابل اولمدیغنی کوره‌رك استانبوله کیتمك عزمنه

قوت ویرمش . ولوفچه‌ده اوغـللرینی تدریس ایده‌بیله‌جـك دلی مفتیدن بشقه معلم بولنه‌مدیغنی ، آنك‌ده معاشله دخی بوله کتیریله‌مدیکنی کوره‌ن پدر ، والده‌سی‌ده موافقته مجبور اولمغـله حاجی علی افندی حفیدی احمد افندی‌یی استانبوله کوندرمش .

مدرسه حیاتی

احمد افندی ١٢٥٥ سنه‌سی اوائلنده استانبوله کلوب چهارشنبه بازارنده‌کی پاپاس اوغلی مدرسه‌سنده برحجره بولوب ساکن اوله‌رق فاتح جامع شریفنده تحصیل علوم عالیه‌ایله مشغول اولدی. احمدافندینك استانبوله ورودندن برقاچ آی صوکره سلطان محمود ثانی حضرتلری وفات ایدرك سلطان عبدالمجید حضرتلری جالس تحت اولمش .

بیوك پدری وپدری احمد افندینك اداره‌سنه لازم اولان پاره‌یی منتظماً کوندردکلرندن احمد افندی مدرسه‌ده‌کی ارقداشلری ایچنده الكزیاده رفاه حال ایله کچینان برکیمسه ایدی . وکندیسـنی اداره‌دن ماعدا طلبه‌لردن بری آنك خدمتنی کوروب یمکنی پیشـوردیکندن آنی‌ده احمد افندی بسله‌یوب اداره ایلردی .

درسعادته ورودندن صوکره اره‌سی چوق کچمه‌یوب مدرسهٔ حمیدیه امتحانی آچیلمش . بومدرسه‌نك هراوطه‌سی ایچون ایکی آدمه اعتبار اولنوب بریسی داخل اعتباریله اوراده ساکن اولور دیکری خارج اعتباریله هرصباح جنتمکان سلطان عبدالحمید خان تربه‌سنه کیدوب جزء اوقومق شرطیله مرتباتنی آلور ایدی. لکن بومدرسه‌یه امتحانسز طلبه قبول اولنمازدی. احمد افندی هنوز استانبولك امتحان

اصولنه آلیشمامش اولمغله برابر امتحانه داخل اوله‌رق خارج اعتباریله براوطه‌نك تخصیصاتنه نائل اولمش که اومعاش وتعیینات قناعت شرطیله برطلبه‌یی اداره ایده‌بیلوردی . احمد افندینك درسلری فاتح جوارنده بولندیغی جهتله داخل اعتباریله مدرسهٔ حمیدیه‌ده اقامت آنك ایچون کوچ اولدیغی کبی چهارشنبه پازارندن هرصباح یکی جامعه کیدوب کلمك مشکل اولدیغندن جزء اوقومق ایچون بوابی وکیل ایدوب حصه‌سنه عائد اولان وارداتی‌ده اکا ترك ایلیه‌رك یالکز شرف اعتباریله اکتفا ایله‌مش . زیرا پدرینك کوندردیکی پاره آنی رفاه حال ایله اداره ایده‌جك مقدارده ایدی .

اواثناده طریق قضایه بلا امتحان کیمسه‌نك قبول اولنمامسی نظام اتخاذ اولندیغندن احمد افندی روم ایلی قاضیعسکرلکی دائره‌سنده ترتیب اولنان مجلس امتحانه کیروب طریق قضایه داخل اولمش .

٢٦٠ تاریخنه‌قدر مدرسه‌لرده طلبه آنجق تحصیل ومباحث علوم‌ایله مشغول‌اولدیغی حالده اندن‌صوکره مدرسه‌لر عالمنده دخی‌تغیرات عظیمه واقع اولوب مدرسه‌لرك اصول تعلیم وتحصیلی بوزولمش . او وقته قدر مدرسه‌لرده تعطیل کیجه‌لرنده عقد اولنان انجمن مصاحبتلرده مباحث علمیه‌دن بشقه سوز ایشیدلمز ایمش . اندن صوکره هرنه‌زمان بو انجمنلره کیتدیسه عامیانه الفت‌ومصاحبتلره تصادف ایله‌یوب مباحثهٔ علمیه ایشتمدیکندن احمد افندی اندن صوکره او انجمنلره کیتمامشدر .

احمد افندی مدرسه‌لرك ایام تحصیلنده مرتب اولان درسلردن بشقه ایام تعطیلیه‌سنده جزئیاته دائر بك چوق رساله‌لر وطرز قدیم اوزره حساب ، جبر ، هندسه ، هیئت وسائر فنون حکمته دائر بك

چوق کتابلر اوقومش . مؤخراً مدرسه‌لرده بو درسلر متروك ومنسی اولمش .

شهور ثلثه‌ده طلبهٔ علوم جلب رزق مقسوم ایچون طشره‌یه کیتمکه مجبور اولدقلرندن ایام تحصیللری سنه‌نك نصفی راده‌سنده اولوب احمد افندی ایسه مدت تحصیلنده یالکز بر رمضانده صله ایچون لوفچه‌یه وبر دفعه‌ده بروسیلهٔ مناسبه ایله سلانیك وسیروز ودرامه‌یی کزمکه کیدوب سائر زمانلرینی استانبولده کیجه‌لی کوندزلی تحصیل علوم ایله کچیردیکندن ایام تعطیلده ایام تحصیلدن زیاده کسب معلومات ایله‌مش . بوجهتله سائر طلبه‌نك اون سنه‌ده تحصیل ایده‌مدیکی علوم وفنونی بش التی سنه ظرفنده اکمال ایله‌مش . احمد افندی هندسه خانهٔ بریه معلمی میرالای نوری بکه مختصر معانی و قاضمیر کبی کتابلر اوقوته‌رق بالمقابله اندن حساب ، جبر ، لوغاریتمه و اصول هندسه ومجموعته‌المهندسین واوقتانت رساله‌سی واسحق افندینك علوم ریاضیه‌سی کبی اصول جدیده اوزره علوم ریاضیه تعلم ایله‌مش . و ریاضیاتده ظهور ایدن بعض مشکلاتی منجمباشی عثمان صائب افندیدن حل ایدرمش .

احمد افندی مدرسه‌ده تدریس اولنان علوم ایله اکتفا ایله‌میوب اهل وارباببندن مدرسه‌ده بولنمیان درسلری‌ده تدرس ایله‌مکله برابر مذاکره وتدریس ایله‌ده اشتغاله باشلامشدر . باپاس اوغلی مدرسه‌سنده ایکن شافیهٔ ابن حاجبی اوقوتمش واوزرینه تعلیقات یازوب « غایت‌البیان » تسمیه ایله‌مش وکتابلرك خطبه ودیباجه‌لرینه دائر بین‌الطلبه جاری اولان ابحاثی حاوی « بیان العنوان » نامیله

ترجمه بر رساله دخی قلمه آلمش و بو وجهله طلبه بیننده کسب تمیز ایلەمش .

طلبهٔ علوم ایچنده ریاضیات ایله اشتغال ایدنلر آز اولوب اکثریسی طشره‌ده بولندقلری بلده‌لرده رمضان شریفده افطار ساعتلرینی تصحیح مقصدیله ربع رساله‌لرینی قرائت ایله اکتفا ایله‌مکده اولدقلرندن احمد افندی بالسهوله ارتفاع آلمق ایچون بر رساله تألیفله « تعریف الارتفاع » تسمیه ایله‌مشدر .

بعده احمد افندی فاتح جامع شریفنك صحن ثمان مدرسه‌لرندن آق دکز طرفنده‌کی باش قورشونلی مدرسه‌سنه چیقمش و جامع شریف حولیسنه ناظر اولان کوشه اوطه مستقلاً کندیسنه تخصیص اولنمش . او اوطه مطول تحشیس حسن چلبینك اوطه‌سی اولدیغی مدرسه روایاتندن ایمش .

اوراده دخی مذاکره ایله مشغول اوله‌رق امثله ، بنا ، نتایج ـ الافکار اوزرینه وصوکره مطولك اوائلنه بر قطعه تعلیقات یازمش ایدی . او وقت استانبولده خیلی علمای اعلام وار ایدی که برنجی طبقه‌ده بولنانلرك اك مشهورلری اقشهرلی عمر افندی و امام زاده اسعد افندی وانطاکیه‌لی سعید افندی ودکزلیلی یحیی افندی وایکنجی طبقه‌ده بولنانلرك اك سرفرازلری‌ده ودینلی خواجه وکریدلی خواجه ایله شهری حافظ افندی ایدی . بونلر آره‌سنده حکیم حمید افندی نامنده فاتحده درس اوقودان برخواجه بولنوب کندیسی غایت ذکی برکیمسه ایسه‌ده طبابتله مشغول بولندیغندن اوزون اوزادیه درسه باقه‌مزمش . لکن قوهٔ ذکاسی حسبیله بلا مطالعه تدریس ایلرمش . بو معلم مجاناً طلبه‌یی تداوی ایله‌مك وبیچاره‌کانه مددرس اولمق کبی

خیر پرورلکلرده دخی بولنورمش . طبقهٔ ثالثه‌ده حافظ سید افندی ایله برکوی شاکر افندی بولنوب حافظ سید افندینك علوم عربیه‌ده اقتداری شاکر افندینك‌ده فنون حکمیه‌ده علی الخصوص علم منطقده ملکهٔ تامه‌سی وار ایدی . آنلردن صوکره طبقهٔ رابعه‌ده آنلرك کعبنه وارهبیله‌جك کیمسه‌لرك بولنه‌مامسی علمك انقراضنه اماره اتخاذ اولنیور ایمش .

اقشهرلی عمر افندی متقاعد مدرسلردن اولوب درس وکیلی وخواجهٔ شهریاری بولنمغله تدریسه وقتی یوقمش . امام زاده اسعد افندی ایکی دفعه اجازت ویردکدن صوکره دفعهٔ ثالثه اوله‌رق شهزاده جامعی جوارنده‌کی ابراهیم پاشا جامعنده شرح عقاید تدریس ایلدیکندن احمد افندی برمدت آنك درسلرنده بولنمش وانطاکیه‌لی سعید افندینك سلیمانیه جامعنده‌کی مطول درسلرینه‌ده دوام ایله‌مش .

خواجه یحیی افندی اختیار تقاعدله عبادات ومطالعاتله مشغول ایدی . صکره طبقهٔ اولارجالی هپ وفات ایتدیکنده یحیی افندی برحیات قالوب پك چوق معمر اولدیغندن احمد افندی آنك نزدینه دوامله پك چوق سنه‌لر علمندن استفاده ایتمشدر .

حافظ سیدافندی چهارشنبه بازارنده، اسماعیل افندی مدرسه‌سنده منزوی اولوب کیمسه ایله اختلاط ایتمز اوطه‌سنه قپانوب دائما مطالعه ایله مشغول اولوردی . لکن اقشام ، صباح منتظماً درسه چیقاردی . حتی ایام تعطیل دیمه‌یوب طلبه موجود اولدقجه تدریس ایلردی . شهور ثلثه تقرب ایدوب‌ده درسلر کسیلدیکنده تعطیل درسلرینه باشلاردی . فقط شعبان آئی کیرنجه طلبه هپ طشره‌یه کیتمکله اوقوده‌جق آدم بولامازدی . اندن بشقه‌ده خواجه برله‌میان احمد افندی ایله

باش باشه قالورلردی ، بایرام اقشامنه‌قدر بوتدریس وتدریس دوام ایلردی . احمدافندی ایچون ایام‌تعطیل بیرام کونلرندن عبارت ایدی. حافظ سیدافندی غایت ذکی وحلال مشکلات برذات جلیل‌الصفات ایدی. لکن تقریری غایت سریع اولدیغندن درسی منتهیلره مخصوص اولوب مبتدیلر اندن هیچ استفاده ایده‌مزلردی . احمد افندی کندیسندن پك‌چوق استفاده ایله‌مشدر .

ودینلی خواجه مراتب ثلثه‌یه رغبت ایدوب درسندن اعلی واوسط وادنی درجه‌لرینه کوره متنفع اولورمش . زمانك اك زیاده طلبه یتشدیره‌ن بر مدرسی ایدی . اجازتنه قریب وقتلرده درسنده حاضر بولنانلردن اماسیه‌لی قره‌خلیل افندی ، اسکی زغره‌لی شریف افندی ، نصوح افندی کسب اشتهار ایتمشلر وبونلر اجازت آلمامش اولدقلری حالده طبقهٔ رابعه‌ده بولنان خواجه‌لره تفوق داعیه‌سنده بولنه‌رق دائما مذاکره ایله اشتغال ایله‌مشلر . چونکه او وقت درسه چیقه‌جق اولانلره برمدت مذاکره ایله مشغول اوله‌رق طلبه بیننده کسب شهرت ومعروفیت ایلمکه مجبوریت واردی . مجهول الحال برخواجه درسه چیقه‌جق اولسه باشنه طلبه طوپلانمزدی .

کریدلی خواجه‌نك وفاتندن صوکره طبقهٔ رابعه رجالنه مرجح طوتیلان ارناوود علی افندی اوائنده درسه چیقمشدی‌که احمد افندی اندن ایام تعطیلده فن آداب وعلم عروض اوقومش ایدی .

احمد افندی استانبوله کلدیکی زمان ابتدا فاتح جامع شریفنده طوپرانلی محمد افندینك درسنه دوامه باشلامش وطبقهٔ رابعه‌دن اولان دیکر خواجه‌لرك درسنی دکله‌مش ایسه‌ده اوخواجه‌لرك کندیسنی تدریس ایده‌میه‌جکلرینی آکلامغله آنلری براقوب مقتدر مدرسلرك

درسنه دوام ایتدی . وطوپرانلی محمدافندیله امثالنك درسنده خواجه لرینك کعبنه ایریشمش طلبه‌لر بولندیغندن آنلرك ایستکسز درسه کیدوب کندیلرینك استفاده‌ایده‌بیله‌جکلری اقتدارده خواجه آرامقده اولدقلرینی‌ده کورور ایدی . اوصره‌ده خواجه اجازت ویرمکله طلبهٔ مومی الیهم درسلرندن قالقوب برطاقمی ودینلی خواجه‌یی فاتح طرفنده‌کی نشانجی جامعنده ، برطاقمی ده برکوی شاکر افندی‌یی سراجخانه طرفنده‌کی دولکر اوغلی جامعنده درسه چیقارمشلر . بوطلبه‌لر مختلف درسلردن قالقمش دعوالی برکروه اولدیغندن ظرفادن بعضیلری طرفندن بونلره اهل قیام دینلمشدی .

احمد افندی منطق اوقومش ایسه‌ده شاکر افندینك علم منطقده اشتهاری جهتیله تکرار علم منطق اوقومق اوزره صباحلین شاکر افندینك درسنه ، ایکندیدن صوکره مطول اوقومق ایچون ودینلینك درسنه دوام ایله‌مش ،

ودینلی خواجه فاتح جامعشریفنده مطول درسنه باشلامغله اوچیوزدن زیاده طلبه تجمع ایله‌مش . ابتدا ودینلی خواجه ایله بحثه کیریشنلر چوق اولمش ایسه‌ده برر ، برر قیرلمش . اهل قیامك چوغی سس چیقاراماز اولمش ، دائما خواجه افندیله مجاوبه ومخاطبه ایدنلر آنجق برقاچ کشی قالمش که بونلردن بری‌ده احمد افندیدر. بویله بحثلره کیریشنلره دائما خواجه‌نك یاننده یرکوسترلمکده ایسه‌ده غلبه‌لقدن اوزاقده‌قالانلر لایقیله خواجه‌نك تقریرینی ایشیده‌مز اولدقلرندن کندی مدرسه‌سنك درسخانه‌سنه نقل اولندی . اوغلبه‌لغی درسخانه‌ده استیعاب ایده‌مدیکندن برطاقمی قپونك طیش طرفندن ونچره‌لردن دکله‌مکده ایسه‌ده اوراده بشقه سس اولمدیغندن خواجه‌نك تقریری

آكلاشيلوردى . ودينلى خواجه پك متكبر ومتعظم برذات ايسه‌ده انصافى دخى زياده اولديغندن غروری حقانيته حائل اوله‌مازدى . بركون احمد افندى بربحثده زياده اصرار ايدوب طيانمغله خواجه‌نك جانى صيقيله‌رق آنى تكديرايلدى. بوتكديرده احمدافندى‌يه كوج كلدى برقاچ درسده آغزينى آچوب بحثه كيريشمدى. صوكره بركون ودينلى درسه چيقديغنده احمد افنديله بينلرنده مختلف فيه اولان بحثى آچوب پك كوزل تفصيل ايده‌رك « حق لوفجه‌لينك ايمش ! » ديدى . بونده احمدافنديك خواجه‌سنى دها زياده تقديرايله آنك حقنده‌كى احترامنك تزايدينه باعث اولدى .

احمد افندى ودينلى خواجه‌نك كرك ايكندى درسلرندن وكرك ايام تعطيليه درسلرندن پك زياده مستفيداولمشدر. لكن اجازت برمعتاد صباح درسنه عائد اولمغله اجازتى شاكر افنديدندر .

اواثناده يوقاروده بحثى كچن قره خليل افندى فاتح جامع شريفنده وضعيه عصامى اوقوتمغه باشلايجه هپ اهل قيام باشنه طوپلانوب شدتلى مباحثه جريان‌ايلدى. ميدان مباحثه‌ده الك ايلرو آت‌سوره‌نلردن برى‌ده احمد افندى ايدى . قره‌خليل افندى جمله‌سنه طيانه‌رق بونجه سچيلمش بركروهه بحق درس ويره‌بيلمسيله شان وشهرت قازاندى . يكى درسه چيقان‌خواجه‌لر ايچنده برنجى درجه‌ده كورولدى. بوذات فاتحده درس اوقوتمقده اولديغى حالده برمدت فتوى خانه‌يه مداومتله علم فقهده دخى كسب مهارت ايله‌مش . بالآخره فتوى امانتده ومجله جمعيتى اعضالغنده بولندقدن صكره نهايت‌شيخ‌الاسلام اولان قره خليل افنديدر .

قره خلیل افندی درسه چیقمازدن اول کذوبی حسن افندی‌ده
بر آره‌لق اویله بر تعطیل درسنه چیقمش ایسه‌ده احمد افندینک
سؤال و جوابلری اوزرینه اوچ درسدن صکره مشاغلندن بحثله
اعتذار ایلیه‌رك درسی ترك ایتمش ، یعنی عدم اقتداری آنی معلملك
موقعنده طوتوندیره‌مامشدر . لکن کندیسی مزاجه خدمت ایدر
هرکسك نبضنه کوره شربت ویرر برآدم اولدیغندن برآره‌لق درس
وکیلی وخواجهٔ شهریاری اولوب خلیل افندیدن اول ایکی دفعه
شیخ‌الاسلام اولدی .

بز پك کچوك سنده ایکن پدرمك کذوبی حسن افندیدن بحث
ایلدیکنده « اوجاهلدر ! » دیدیکنی ایشیدیردك . قره‌خلیل افندی
بزم اوه کلدیکنده ایسه سلاملق دائره‌سنده بولندیغم زمانلر پدرمك
هرکسه یاپمدیغی صورتده استقبال وتشییعلرینی کوردیکمده چوجقلق
حالیله باقینورکن اغالردن بعضلری « پاشانك خواجه‌سی » دیرلردی .
قره خلیل افندینك بزم اوه افطاره کلدیکی زمان حرم دائره‌سنده
دخی « پاشانك خواجه‌سی کله‌جکمش ! » دیه معتاددن زیاده اعتنا
وحاضرلقلر اولدیغنی کوروردم .

بعده ودینلی خواجه تهذیبدن درسه چیقمش حالبوکه آنك
درسنه اوطورانلرك کیمی تصدیقاتدن ، کیمی تصوراتدن برآزی‌ده
قاریدن قالقمش . لایقیله علم منطق اوقومامش اولدقلرندن اکمال
نقصانلری ایچون باری آنلره بر برهان کلنبوی اوقوتمق اوزره اوتدریسی
شریف افندی‌یه تکلیف ایله‌مش ایسه‌ده شریف افندی « بن بویله
اناسنك ایپلکنی پازارده صاته‌رق میدان بحثه چیقمش اولان برکروه
ایله اوغراشوب‌ده شهرتمی قیره‌مام ! » دیه استنکاف ایله‌مکله نصوح

افندی‌یه تکلیف ایتمش اوقبول ایله ایام تعطیلده فاتح جامعنده درسه چیقمش احمد افندی اودرسده بولنمامش . اهل قیام زواللی نصوح افندینك اطرافنی آله‌رق برباد ایتمشلر . وبش اون کون صکره « بزده بوقدر درس اوقوده بیلورز » دیه‌رك درسندن قالقوب طاغیلمشلر ودینلی خواجه بونلردن بعضیلرینی تکدیر ایده‌جك اولدقده « بزا کر اضاعهٔ وقت ایلیه‌جك اولسه‌ق کندی خواجه‌لریمزك درسندن قالقمازدق ! » دیه جواب ویرمشلر . بونلردن بحث ایدرکن پدرم مرحوم « بحکمة‌الله تعالی صوکره استانبولده علمایه اوقدر انقراض کلدی‌که اولوقت اهل قیامك بگنمدیکی خواجه‌لر علامهٔ زمان اولدیلر ! » دیمشدر .

صوکره برهان کلنبوی تدریسی احمد افندی‌یه تکلیف اولندی . احمد افندی سننك کچوکلکنی دوشونه‌رك پك چوغی کندندن چوق یاشلی اولدقلرندن آنلره خواجه‌لك ایتمك نصل اوله‌جغنی مطالعه‌سیله موافقت ایتمك ایسته‌مامش ایسه‌ده ودینلی خواجه وامثالنك اصدار والحاحلری ایله قبوله مجبور اوله‌رق فاتحده درسه چیقمش واوکروهی تدریس ایله‌مشدر . احمد افندی یکرمی درت ساعت بودرسه حصر وقت ایله علم منطقده مدون اولان کتب معتبره‌یه مراجعتله درسی خلاصه ایلردی . اواهل قیام اولجه مباحثه‌یه چیقه‌رق خیلی اوغراشمق ایسته‌مشلرسه‌ده یاشی کچوك اولان خواجه‌لرینك علمنك بیوکلکنی تصدیقه مجبور اوله‌رق آندن کمال خواهشله تدرسه دوام ایله‌مشلر . احمد افندی دولکر اوغلی جامعنده‌ده قاضمیر درسنه چیقارلمش .

بومدت تدریس وتدرسده احمد افندی کیجه‌لی ، کوندوزلی چالیشه‌رق برکیجه یتاغنه یاتمامش . کتاب اوزرنده اویوقلار . اویانجه ینه کتابه صاریلورمش . ایام تعطیلیه‌ده دخی دکلنمزدی . بودرجه

کندینی اتعابی اکا ضعف کتیرمش . بالاده اسمی کچن خواجه حکیم
حمید افندی بونی خبر آلمغله احمد افندی‌یی او درجه چالیشمقدن
منع ایله‌مش . وکیجه‌لری بروقت معینده یتاغنه کیروب اویومسنی
وایام تعطیلیه‌ده براز سیر وحرکتله تنفس وتفرج ایله‌مسنی مصرانه
تنبیه ایله‌مش اولدیغندن احمد افندی کیجه‌لری معین برساعتده یتاغنه
یاتوب وقتیله‌ده قالقمغه باشلامش . برقاچ دفعه جمعه کونلری مسیره‌لره
کیتمش ایسه‌ده آندن خوشلانه‌مدیغندن دوامی ممکن اولامامش .
هم تنفس ایله‌مك وهم ده فارسی اوکرنمك اوزره مراد ملا تکیه‌سنه
دوامه باشلامش. تکیه‌یه دوام سوزندن احمد افندینك برطریقه کیره‌رك
شیخه مرید اولدیغی اکلاشلماملیدر. جودت پاشا مدت عمرنده طرق
مشایخدن هیچ برینه کیرمه‌مش. وهیچ برشیخه مرید اولمادقدن بشقه
حکم و نفوذی آلتنده اولان افراد عائله‌سندن هیچ بری‌ده طرق
مشایخدن برینه داخل اولمامشدر .

پدرم استانبوله یکی کلدیکی سنه‌لرده مدرسه حیاتنده صیقینتیلی برکونی
آکلاتمش ایدی‌که آنی نقل ایتمه‌دن کچه‌میه‌جکم! او آنه‌قدر هیچ پاره
یوقسللغی کورمه‌مش ایدی. پدری منتظماً آنی‌یك ایی کچیندیره‌جك پاره‌یی
کوندریوردی. برسنه پك زیاده قیش اولوب لوجه‌دن برخیلی زمان پوسته
کتیرن تاتارچیقمامش ایدی. اویله برکون کلدی که یمکنی پیشروب خدمتنه
باقان طلبه‌یه اوکونکی طعام تدارکی ایچون اوله‌جق پاره‌یی ویرمه‌دن
صاووشمش . بوده کندیسنه پك کوچ کلمش ایدی . فاتح جامعنه
کیرنجه صاغ طرفه کلان محرابك یان طرفنه اوتورمش، اقشامه مدرسه
اوطه‌سنه نصل کیده‌جکنی دوشونیوردی . زیرا یمکنی تدارك ایلیه
مدیکی طلبه‌دن صیقیلیوردی . معلملرندن وارقداشلرندن اودونج پاره

آلمق ذهننده کچدیکی حالده اوزمانه قدر کیمسه‌دن برشی ایسته‌مامش کیمسه‌یه منت ایله‌مامش اولدیغی ایچون بونی یاپه‌میه‌جغنی آکلایوردی. آچلقدن اولمکه، لکن هیچ برکیمسه‌دن برشی ایسته‌مامکه قرار ویرمش، الم وکدرله بوزیلمش، غم ویأس چهره‌نی صارمش اولدیغی حالده پدرینک احباسندن اولوب استانبولده بولنان لوفچه‌لی برذات قارشوسنه کلدی. ایشته بوفرصتدی. اوذات آنک پدرندن پاره کله‌جکنی بیلوردی. لکن ممکن دکل اندن‌ده ایسته‌یه‌مدی. ایسته‌مك! او آنك یاپمدیغی و یاپه‌میه‌جغی برشی ایدی!... لکن اوذات براز قونوشدقدن صوکره اکا «مملکتدن پوسته کلدی! سنك خرجلغك قالمامشدر. بن سنك باباکدن آلیرم. شمدیلك بونی ویره‌یم‌ده برقاچ کون دها پوسته کلزسه دها ویریرم!» دیه آنك اوکنه التی لیرا قویدی. اوچ کون صوکره ده پوسته اوچ معاشنی بردن کتیرمکله احمد افندی مدرسه‌ده قازانلر ایله اتلی پلاو و حلوا یاپدیرته‌رق بتون مدرسه حلقنه ضیافت چکدی.

اوکونکی حال اکا او قدر تأثیر ایله‌مش ایدیکه استانبولده بولندیغی زمانلرده هررمضان شریفده برکون فاتح جامع شریفنه کیدوب کندیسنك اوکدری کچیردیکی جهتده نه قدر فقر حالده طلبه کوررسه انلره پاره ویرر. واوراده کندیسنه ویرلمش اولان التی لیرا مقداری پاره‌یی طاغیدر ایدی.

محافل علمیه وادبیه

ظن ایدرمکه مراد ملاشیخی کور مدیکی حالده بزم کبی‌دکلیه‌رك اوکرنمش اولانلر چوق واردر. لکن بیلمیانلرده وارسه آکلاتمش

اوله‌لم ! پدرم واستادم مرحومدن مراد ملاشیخنه دائر چوق فقره‌لر ایشتمش ایدم که بعضیلرینی بوراده ذکر ایده‌لم ! چهارشنبه پازارنده‌کی مرادملا تکیه‌سی بر دارالفنون دیمك اولوب اوراده هر نوع علوم ومعارف تحصیل اولنوردی . اورایه بتون رجال وکبار کیدر . هرسنه‌رمضان شریفده براقشام ذات شاهانه اوراده مراد ملاشیخنك مسافری اوله‌رق افطار ایلردی . استانبولك علماوادباسی اورایه دوام ایلدکدن بشقه طشره‌لردن حتی پك بعید ممالکدن اورایه تحصیل واستفاده ایچون کلورلردی . مرادملاتکیه‌سی وشیخی ایشته بویله اقطار جهانه نام وشهرت صالمش ایدی . شیخ افندی صاحب ثروت اولدیغی قدرده خیر پرور اولدیغندن پاره‌سنی امور خیریه‌یه صرف ایلردی. تکیه‌سی جوارنده‌کی دارالمثنوی‌یی کندیسی‌انشا ایتدیرمشدر.

مراد ملاتکیه‌سی پوست‌نشینی‌اولان‌اوذاتك‌اسمی محمد مراد ایدی. وکلا ورجال کندیسنه حرمت ایلرلردی. مراد افندی کرسی وعظه‌ده چیقاردی‌که آنك وعظنده اکثری وکلاده بولنوردی . جمله عندنده رغبت ونفوذی اولان شیخ غایت آچیق سوزلی ایدی . برکون جامعده وعظ ایدرکن بتون هیئت وکلا موجود اولدیغی حالده‌شیخ مراد « بردلی کاور واردر . برده کاور دلی واردر . دلی کاور بزم بقالدر . فرانجیله‌نك بیاتنی ، پینیرك بوزولمشنی ، خلاصه هرشیئك فناسنی ویرر . بن آنی چاغیریرم . برکوزل تکدیر ایدرم . همان یوله کلیر . برمدت اویله کیدر . ینه ایشی بوزونجه ینه تکدیری ییوب دوزه‌لیر . کاور دلی ایسه اوقاف ناظریدرکه جامعلرك قندیللری یاغنك پاره‌سندن چالار ! » دیمکله اوراده حاضر بولنان اوقاف ناظری نه طرفه کیزلنوب نصل صاووشه بیله‌جکندن متحیر، دیکر وکلا مبهوت

قالورلر . شـيخ افندى حدتلنديكى زمان حدتى پك شـديد ايمش .
پدرمك مثنويدن اجازتى مرادملاشـيخندندر . مثنوى درسى ايچون
دوام ايدن پدرم بركون آنك اوحدتنه تصـادف ايتمش . شـيخدن
درس آلمغه كيتديكنده اوقوللرى صوالى اولەرق كلوب «كوريورسن يا
حالى ؟ بوكون آشـجيلق وار ! خدمتكارلق وار! » ديمش . مكر
حدتلنوب تكيەيه نەقدر آشجى خدمتكار وارسه صاومش .

برصباح حضرت شيخ تكيەدن چيقمش . برايشه كيتمك اوزره
فاتح چارشوسندن كچيورمش . كباردن لكن جهلادن برافندى شيخك
كچـديكنى كورنجه همان اوكنه چيقوب كمال احترامله سـلاملادقدن
صوكره بر مشـكلنك حلى رجاسيله « حضرت محمد حنفى مذهبندەمى
ايدى ؟ يوقسه شافعى مى ؟ » ديه صورمش مرادملاشيخى آدمك قيليغنه
قيافتنه باقوب آنك حال جهلنه مرحمت ايتمكله اوراده بولنان مشهور
غايت تميز ونظيف حلواجى دكاننه كيرمش. اوراده او آدمى قارشوسنه
اوتوردەرق مذاهبك صورت ظهورينى آكلاتوب حضرت محمد زماننده
مذاهبك بولنمديغنى ايضاح ايلەمش . اوزون، اوزاديه تفصيلات ويرمش
اك نهايت او آدم « ها ! شمدى آكلادم ! بن پيغمبريمز حضرت محمدى
شـافعى صانيوردم . مكر حنفى ايمش !... » ديمسيله مراد ملا شيخى
بردنبره دكاندن طيشارو فيرلايوب « ايواه ! نم زحمتمه ! سـويلديكم
اوقدر سوزلره يازيق !... » ديه او آدمه لاقردى آكلاتمق ايچـون
ضايع ايلديكى زماننه تأسفلر ايدەرك يورومش .

اوزمان استانبولده مشهور ايكى مثنوى خان بولنوب بونك برى
كچوك مصطفى پاشاده مثنوى اوقودان خواجه حسام الدين افندى نامنده
مبارك برذات ايمش . احمد افندى بعضاً آنى استماعه كيتمشدر. صوكره

بوذات ایوب انصاری جوارینه نقل اقامتگاه ایله‌مش . دیگری مراد ملا تکیه‌سی پوست‌نشینی مراد افندی‌در .

مراد افندی ایام معینه‌ده مثنوی اوقودر . ایام سائره‌ده صباحدن اقشامه قدر متنوع درسلر ویرردی . کندیسنك اقدم شاکردانی اولان حافظ توفیق افندی‌ده اوراده حجره‌نشین اولوب مراجعت ایدنلره فارسی تدریس ایلردی .

احمد افندی بوش وقتلرینی اودرگاهده تحصیل معارفه حصر ایلر و بعضاً‌ده شوکت وعرفی دیوانلرینی اوقومق ایچون شاعر مشهور فهیم افندینك قره‌کمرکده‌کی قوناغنه کیدردی .

فهیم افندینك خانه‌سی‌ده برمحفل ادبی ایدی . فهیم افندی تفسیر مواکب یازان فرح افندینك تربیه کرده‌لرندن اولوب عربی‌ده هیچ قوتی یوقسه‌ده فارسی‌یی مکمل بیلور ، کوزل شعر سویلر ظرفادن ، فیلسوف مشرب برذات ایدی . مصرفی ایرادینه اویدرمش ، قوناغنه چکیلمش کندی عالمنده یشار ، کلوب کیدنلرله کوریشور ، فارسی دیوانلر اوقودردی . وقتیله فرح افندینك دائره‌سنده بیومش . مأموریتله پك چوق طشره‌لرده طولاشمش . امور داخلیه واجنبیه‌یه واقف عارف برذات اولوب خانه‌سی مجمع ادبا وعرفا اولمغله مجلسنده گاه معارفدن ، گاه پولتیقه‌دن بحث اولنوردی .

احمد افندی مدرسه‌ده‌کی شهرتیله علمای مشهوره ایله کسب وداد ایلدیکی کبی مراد ملا تکیه‌سنده وفهیم افندی قوناغنده‌ده پك چوق ذوات عالیه وادبا ، شعرا ایله‌ده احباب اولمش . وهرایکی طرفدن کندیسی پك زیاده حرمت ورغبت کورمشدر . ادبا وشعرا ایله‌انسیت

والفت‌ده احمد افندی‌یه شعر انشـایه دخی هوس ویرمش . وشعر
سویله‌مکده‌ده باشلامشدر .

لوفجه‌ده ایکن یازیدن اذن آلدیغنده احمد افندی‌یه وهبی مخلصی
ویرمشـلردی . ۵۹ تاریخنده فهیم افندی اکا « جودت » مخلصی
ویردی . اوزماندنبرو احمد افندی آنکله تلخص ایله‌مشدر . ایشته
اوقدر شهرت آلان ورغبت کوره‌ن جودت افندی هنوز یکرمی ایکی
یاشنده بولنیوردی . اووقت فاتح جوارنده پك چوق علما وفضـلا
اولدیغی کبی فاتحدن سلطان سلیمه وبرطرفدن قره کمرکه قدر اولان
یرلرده‌ده پك چوق ارباب شعر وانشا واردی .

چهارشنبه بازارنده پاپاس‌اوغلی مدرسه‌سنك‌قارشوسنده‌کی‌قوناغنده
ساکن اولان قوش اطه‌لی ابراهیم افندی دخی اوزمانك پك بیـوك
علماسندن اولوب آنك قوناغی‌ده مجمع ادبا ایدی . وزرادن ورجالدن
پك چوق کیمسه‌لر کلور ، وابراهیم افندینك‌حضورینه کیرمك اوزره
صفه‌ده نوبت بکلرلر ایدی . جودت افندی صوفیه مسلکنه سـالك
اولمدیغی حالده علمندن استفاده ایچون قوش اطه‌لی ابراهیم افندی‌یه
کیدر وکندیسندن پك زیاده التفات کوره‌رك الك بیـوك خواجه‌لردن
حل ایده‌مدیکی شبهاتی آندن حل ایدر . آنك ذکا وعلمنی کوره‌ن
شیخ حضرتلری آنی تعلیمدن ممنون اولوردی .

یوقاروده علما صره‌سنده اسمی کچن حافظ سیدافندی دخی‌غایت
عابد وزاهد برذات اولوب کندیسنه پك چـوق حرمت اولنوردی .
حافظ سید افندی صوفیه مسلکنی انکارده متعصب اولوب حتی قوش
اطه‌لی کبی مشایخ صوفیه‌نك مریدلرینه تلقین ایلدیکی رابطه شیخك
صورتنی ذهننه آله‌رق اکا توجه دیمك اولدیغندن بونك شرك جلی

اولدیغنی اثبات ایچون بررساله تألیف ایلدی . مراد ملا شیخنی شیعی وصاپیق دیه ذم ایلردی . مراد ملا شیخیده آنی قبا صوفی وزاهد خشك دیه قدح ایلردی . جودت افندی هرایکیسندن دخی تدرس ایلکده اولدیغندن اویله یکدیکرینه مناقض سوزلر ایشیدییوردی . شیخ قدر شناس برذات اولدیغندن خواجه افندی‌یه ینه اعانه‌ده قصور ایتمزمش . حافظ سید افندی بردرسه باشلایه‌جق اولسه استعاره‌یه محتاج اولدیغی حالده کتابلر آله‌جق پاره‌سی اولمیوب فقیر ایدی . شیخ مراد حافظ سیده لازم اوله‌جق کتابلری اولجه تدارك ایده‌رك حافظ توفیق افندی واسطه‌سیله اکا کوندرردی . صانکه علیهنده قوللانمق ایچون اکا برچوق اسلحه ویرردی !.. زهی ! عالی ذوات !..

جودت افندی وقایع حکمیه وکلامیه ایله مشغول اولدیغی صره‌ده اودرلو مجادله‌لر ایشیتدکجه منازعه‌نك اصلنی اکلامق اوزره کتب صوفیه‌یی وعلی‌الخصوص محی‌الدین بن عربی حضرتلرینك تألیفاتنی اوقومغه باشلایوب اتمام ایله‌مش . پدرم مرحوم اوزماندن بحث ایدرکن دیمشدی‌که « فاتح سمتنده اووقت علوم ومعارفه دائر بحثلر جریان ایلدیکی صره‌ده بویله ظاهر وباطن مجادله‌لری دخی اکسیك دکل ایدی. شمدی نه اووار ! نه بووار ! اوذواتك جمله‌سی عالم بحث جدلی ترك ایتدیلر . هپسی یرلرینی بوش قویوب کیتدیلر ! کاشکه برمراد ملا شیخی اوله ایدی‌ده آنی ذم ایده‌جك برده حافظ سید بولنه‌ایدی!..»

مراد ملا شیخی سلطان احمد جامعشریفی واعظلرندن اولوب جمعه کونلری وعظ آنك صره‌سی ایمش . مانع ظهورنده آنجق حافظ توفیق افندی‌یی بالوکاله کوندررمش . صوکره جودت افندی‌یی تدریس

زمانـنـده آنك اقتدارینی كورمكله كندیسنك مانعی بولندیغی بعض جمعه كونلری آنی بالوكاله كوندرمك ایستـه‌مش . جودت افندی واعظلق كندی مسلكی اولمدیغی وسـننك بوكا مساعد بولنمدیغنی سویلیه‌رك هر نه قدر عفوینی رجا ایله‌مش ایسه‌ده شیخی اقناع ممكن اولامامش . شیخك تدریسی پاره ، پول ایله اولمدیغندن آنی كوجندرمك تدریسندن محروم قالمق دیمك ایدی . جودت افندی بول قوللی واعظ جبه‌سندن‌ده هیچ خوشلانمدیغندن كیتمه‌مك ایچون نه دیسـه قابل اوله‌مامش شیخ افندی آنك آرقه‌سنه كندی جبه‌سنی كیدردیكی كبی وعظه یوللارمش . بعض جمعه‌لری مراد ملا شیخنك وعظنی دكلمكه كلان وكلا ، وزرا ، رجال مراد ملا شیخنك جبه‌سی ایچنده هنوز یكرمی ایكی یاشنده بولنان جودت افندینك وعظنی دكلرلرمش .

محافل علم وادبده آرتق كنج لوفچه‌لینك علم ودرایت وذكاسی سویلنمكده وجودت افندی عرض خلوص ایتمك اوزره بیوكلره كیتمكی دوشونمكسزین بیوكلر آنی كورمك آنكله كوروشمك ایستمكده ایدی .

اواثناده منحل اولان مكتب حربیـه فارسی معلملكی جودت افندی‌یه تكلیف اولنمش ایسه‌ده قبول ایتمه‌مشدر . سببی ایسه اووقت مكتب حربیه معلملری ایچون فس و ستره یا پانطالون كیمك رسم وعادتی وارمش . جودت افندی واعظ جبه‌سندن خوشلانمدیغی كبی كندی قیافتی تبـدیل ایتمك‌ده ایستمزمش . زیرا كندیسنك اقصای املی اجازت آلدقدن صوكره مدرسلك طریقنجه نشر علوم وتألیفات ایله ابقای نام ایله‌مك ایمش .

مراد ملا شیخی انشا ایتدردیكی دارلمثنوینك ختامی اوزرینـه

« ٢٦٠ » سنه‌سی محرمنك طقوزنجی کونی آنی کشاد ایلدیکنده اوکون تبركاً سلطان عبدالمجید حضرتلری تشریف بیورمش . مراد ملا شیخی اوکون حضور شاهانه‌ده اسکی شاکردانه اجازت ویردیکی کبی جودت افندی‌یه‌ده مثنوی شریفدن اجازت ویرمش وقصیده بردَه وحزب البحر اوقومغه دخی مأذون قیلمش . آندن صوکره هرسنه محرمك طقوزنجی کونی دارالمثنویده مرثیه اوقومق عادت اولمش . طقوزنجی کونه تعیین اولنمسی ایسه هرسنه محرمك اونجی کونی قوجه مصطفی پاشا درکاهنده مرثیه اوقومق عادت اولدیغی جهتله ایکی مرثیه برکونه کلمامك ایچوندر .

جودت افندی اکثری کیجه‌لرینی محضاً علم وفضلی،ذکاوعرفانی یوزندن طانندیغی محافل علمیه وادبیه‌ده کچیریوردی . اکثری کیجه‌لری دعوتلی بولنیور . مدرسه‌سنه طوغری یورودیکی اقشاملر ایسه آنی یولدن چویروب کوتوریورلر . مدرسه‌ده‌کی اوطه‌سنك اداره‌سی تسویه اولندیغندن کلمدیکی اقشاملر آنك خدمتنه باقان طلبه‌دن بشقه بردیکری‌ده مکمل صورتده قارنی طویوردیغی ایچون مدرسه خلقی‌ده بلکه آنك اقشاملری کلمدیکنه ممنون اولیوردی . اوکنج یاشنده یاشلی ومرتبه‌جه بیوك رجال ایله احباب اولمش . احباسی چوغالمش ایدی. مریدی اولدیغی حالده مراد ملا تکیه‌سنك برپارلاق ییلدیزی، عالم تدرس وتدریسك جالب انظار برطلبه‌ومعلمی، قوش اطه‌لی قوناغنك مقبول ومعتبر مداومی ، شاعر فهیم افندینك محب عزیزی اولان جودت افندیله هپ فضلا وادبا وشعرا احباب اولمق ایسته‌یور ، خانه‌لرینه‌دعوتله مجلس شعر وادبده آنك وجودیله افتخار ایله‌یورلردی . قیشلك قوناقلرده ، یازین بوغاز ایچی یالیلرنده

چیردیکی او آوان لطیفی کندیسی اونوده‌مزدی . وحیاتنك اك طاتلی
چن زمانلرندن عد ایلردی . جودت افندی اوایام لطیفنده غمدن
آزاده زمان چیرمکده ایکن آره‌ده قلبنی یالکز برشی صیزلاتوردی که
اوده حب وطن !...

وطنی اوزلر وا کا دائر شعر سویلردی . لکن استانبولده قالمق‌ده
کندیسنجه مقرردی . ذهنی مشغول ایدن برشی‌ده استانبولده قالمغه
قرار ویردیکندن اجازتنی آلدیغی زماندن صوکره پدرینه یوك اولمامسی
ایدی . اوزمانه قدر عمرنده برکونلك موقت بریوقسوللق کدرندن
بشقه پاره‌سزلك کورمه‌مش اولدیغندن مدرسه‌ده‌کی فقیر طلبه‌لرك حالنه
تحمل ایده‌میه‌جکنی کورییور ، ینه پدرندن کلان پاره‌یی قبول
ایتمه‌سنی‌ده ارککلك ومردلکنه یاقیشدیره‌میوب کندینی اداره‌یه لازم
اولان پاره‌یی کندی قازانمق ایسته‌یوردی . کندیسی تمیز کیکنیور ،
جیبنده خرجلغی اکسیك اولمایور . لکن هپ پدرینك پاره‌سیله !..
اودرجه موقع احترامده طوتیلان جودت افندینك برپاره معاشی
یوقدی .

١٢٦٠ سنهٔ هجریه‌سنده طریق قضاده روم ایلی قلمنده چنات
رتبه‌سنده پره‌مدی قضاسنی ضبط ایله موقت اوله‌رق شهریه مخصص
اولان بش‌یوز یکرمی غروش معاشی آلمغه باشلامش . بومعاش ایسه
عرف وعادت اولدیغی اوزره شهور معدوده‌یه منحصر اولوب مدت
عرفیه‌نك انقضاسنده کسیله‌جك ایدی . بومنصبك مدت عرفیه‌سی
منقضی اوله‌دن ٢٦١ سنه‌سی جمادی‌الآخرینك یکرمی اوچنده
یا ابتدا خارج استانبول رؤسی آله‌رق طریق تدریسه داخل اولمغله

پرەمدی منصبیده اوزرندن قالقدی طریق تدریسدن آنجق یوزاللی غروش معاش تخصیص اولندی .

رؤس آلدیغندن طولایی مدرسەده اوچ کون ضیافت یاپیلمغله الندە اولان پارەیی صرف ایتدکدن بشقه بیك بش یوز غروشده بورجه کیردی که برنجی دفعه ایلدیکی بورج بوایدی .

٢٦٢ سنەسی شوالندە صدراعظم رؤف پاشا عزل اولنەرق یرینه خارجیه ناظری مشهور رشید پاشا صدراعظم اولدی . متعاقباً مکی زاده عاصم افندی وفات ایتمکله مشهور عارف حکمت بك افندی شیخ‌الاسلام اولدی . جودت افندینك رشید پاشا ایله مناسبتی اوزماندن باشلار . رشید پاشا ایله ایلك ملاقاتنده اورادە موجود بولنان شیخ‌الاسلام مرحوم صاحب ملا بك افندی بونی استادم مرحوم احمد مدحت افندی‌یه آکلاتمش . اوده عاجزه‌یه نقل ایله‌مش ایدی .

رشید پاشا قوانین جدیدە ترتیب وتنظیمیله مشغول بولنوب ایجاب ایتدکجه اوخصوصه دائر مسائل شرعیەدن معلومات آلمق ایستدیکندن باب مشیختدن علما ایچندە الك عالم والك منور فکرلی برکیمسەنك کندیسنه کوندرلمسنی ایستەمش اوکون صاحب بك افندی‌ده رشید پاشانك نزدنده مسافر بولنمقدە ایکن علمادن برذات ایله جودت افندی ایچرویه کیرمش . اوذات رشید پاشا مرحومه کندیلرینك آرزولرینه موافق اولمق اوزره باب مشیختدن کوندریلان افندی اولمق اوزره جودت افندی‌یی ابراز ایلەمش . صاحب بك افندی مرحوم مدحت افندی‌یه بونی آکلاتوب دیمش که « جودت پاشایی اوایلك کوروشم هیچ خاطرمدن چیقماز ! اویله مهم مسئله ایچون کوندرلمش اولان برافندینك پك کنج اولدیغنی کورنجه حیرت ایتمش ایدك . اما حالا

کوزیمك اوکندن کیتمیان پارلاق ماوی کوزلرندن صاچیلان ذکا
قغیلجیملری بزه مسئله‌یی اکلاتمش ایدی » بیورمش .

آندن صوکره جودت افندی رشید پاشا دائره‌سنه‌دوامه‌باشلامش
اکثر اقشاملرینی رشید پاشا مرحومك حضورنده کچیرمش . رشید
پاشا کندیسنی پك زیاده تقدیرله‌حسن‌معامله کوستردیکی کبی‌مخدوملرینه
درس ویرمسنی‌ده تنبیه ایله‌مش . جودت افندینك مدرسه‌ده‌کی
اوطه‌سی ینه کشاده بولنمقده وبعض کیجه‌لری ینه اورایه کیتمکده
ایدی . رشید پاشا مرحومك دائره‌سنده بتون ، بتون یرلشمسی
جودت افندی کندی خانه‌سنی پك ایی اداره ایده‌جك قدر بول‌معاشه
نائل اولدقدن صوکره‌در . کرچه جودت افندی رشید پاشانك
مخدوملرینی اوقوتمق ایچون معاش آلمامش ایسه‌ده رشید پاشانك
پك چوق نعمتنی ییمش ، پك چوق اکرام والتفاتنی کورمش‌در .

جودت افندینك آرتق پدرینك اوزرینه یوك‌اولمه‌یوب‌اداره‌سنه
لزومی اولان پاره‌یی کندوسی قازانمق آرزوسی نه‌مکتب حربیه
معلملکی قبول ایله تبدیل قیافته راضی ایده‌بیلمش ، نه‌ده رشیدپاشا
مخدوملرینی تدریسده معاش قبول ایتمامسنه مانع اوله‌بیلمشدر . زیرا
کندی طریقنده معاشه نائل اولمق آرزوسی دها قوی‌ایدی . اکثری
اقشاملرینی رشید پاشا دائره‌سنده کچیرمسی اکا مدرسه‌ده‌کی اوطه
مصرفنی‌ده پك جزئی بر مقداره تنزیل ایله‌مش اولمغله پدرینك
کوندردیکی معاش دها مبذول اوله‌رق جیبنه قالدیغندن کندیسنی
هرجهتله احتیاجدن وارسته بولندیرییوردی . کرچه رشید پاشادن
معاش آلمامش ایسه‌ده کندی اداره‌سنه آنك اووجهله فائده‌سی
اولمشدر .

شیخ الاسلام عارف حکمت بك جودت افندی‌یی زیاده تقدیر ایلردی . جودت افندینك معاشنه یوز اللی غروش ضم ایلدی . رشید پاشاده باب عالینك عطایا ترتیبندن سنوی ایکی بیك درت یوز غروش تخصیصنه همت بیوردی .

جودت افندی طریقنجه معاشی کندینی اداره ایده‌جك درجه‌یه کلنجه تدریسات و تألیفاته مشغول اولمق اوزره مدرسه‌یه چکیلمك فکرنده ایکن رشید پاشا نزدی اکایکی بر مکتب اولمش ایدی . کتابت طرز ایرانیانی تقلید یولنه دوکولمش ، اکثریا سجع و جناس لفظی اوغرنده سوزك قوتی فدا ایدیلور و بو طرز اوزره مصالح دولته دائر اوزونجه بر لایحه ویا تقریر یازیلسه طمطراق الفاظ ارەسنده مقصد اصلی غائب و سوزك تأثیری ضایع اولور بر حاله کلمش اولدیغندن رشید پاشانك اتخاذ ایلدیکی ساده وبلیغانه بر مسلك کتابت وادئ انشاده یکی بر جغر آچمش ایدی. او متجدد اعظم لسانمزك تجدد وتصفیه‌سنك‌ده بادیسیدر. لسانمزك آچیق یازلمسی و معاملات رسمیه‌نك اولوجهله تحریری ایلك اول رشید پاشا طرفندن کشاد اولنمش بر یولدر. بر نجیلك شرفی‌ده او ذات عالی‌یه عائددر .

او زمان خارجیه ناظری بولنان عالی افندی ایله دیوان همایون ترجمانلغندن آمدی اولان فؤاد افندی دخی رشید پاشانك اثرینه اقتفا خصوصنده اقران و امثالرینه فائق بولنمشلردر .

جودت افندی تحریر آثار خصوصنده بو کتابتی یکه‌نوب اویولده یازمغه لزوم کوردی، بوندن بشقه رشید پاشانك نزدی اکا بر مکتب سیاسی اولمغله او خصوصده یکیدن مکتبه باشلامش کبی اولدی . او اثناده فرانسزجه تعلمنه دخی باشلامش ایسه‌ده او زمان اجنبی بر

لسان اوقومق شـعار علمایه منافی کورلمکده اولدیغندن کیزلی تدرس ایله‌مسی و کیمسه‌نك یاننده تکلم ایده‌مامسی هانکی علمی تعلمه باشلاسه پك چابوق تحصیل ایلیان جودت افندینك فرانسزجه‌ده زیاده ملکه کسب ایله‌مسنه مانع اولمشـدر. فرانسز اساننك غرامرینی پك ایی بیلور ، چوق لغت بلله‌مش اولدیغی حالده سربست سـویلیه‌مز ایدی فرانسزجه‌دن تواریخه و قوانینه متعلق کتـابلری آکلادیغی حالده ادبیات جهتنده ضعیف قالمش ایدی . فرانسزجه‌یی پك ایی آکلار. لکن ایی سویلیه‌مدیکنی بیلدیکی ایچون سویله‌مزدی .

جودت افندی رشید پاشـا دائره‌سنده بولنمسندن عالی و فؤاد افندیلرله دائما مصاحباتده بولنورلر . و آنلرله ارقداشلق ایدرلردی . فؤاد افندیله دوستلقلری پك ایلرو واروب بینلرنده بر محبت برادرانه حصوله کلمش اولدیغندن بعض اقشـاملری فؤاد افنـدی آنی کندی یالیسنه ویا قوناغنه کوتوردی . آرتق بویله لکله اوطه‌سنه کیده‌جك کیجه بوله‌میوردی .

رشید پاشانك مظهر توجهی اولان عالی افندی‌یه ٢٦٤ سـنه‌سی محرمنده رتبهٔ وزارت ویرلدی .

رشید پاشا ورشید پاشا طاقمنك افکاری نشر معارف وتعمیم تربیه ایله دولتی اصول جدید اوزره اوروپایه توفیقاً تنظیم ایتمك خصوصی ایدی. افکار عتیقه اصحابی بوکا عداوتله بقارلردی. بناءً علیه او زمان رشید پاشـانك عالی افندی‌یه رتبهٔ وزارت آلدیغی سنه ظرفنده ٢٦٤ سنه‌سنده سر عسکر بولنـان داماد شهریاری سعید پاشـانك سعایتیله رشید پاشا صدارتدن عزل ایدیله‌رك یرینه صارم پاشا کتیرلدی . حکم ونفوذ داماد سعید پاشـا الینه کچوب عالی پاشا و فؤاد افندی وسـائر

رشید پاشا آدملرینی خلاج پاموغی کبی آتوب هپسنی عزل ایتدکدن بشقه نفی و اعدامەده قالقیشمسی افکار عتیقه اصحابنی ایش باشنه کتیرمسی و دولتی اسکی تعصب یولنه کوتورمسی کبی شیلری کورەن جودت افندی رشید پاشا مکتبندن ایلەمکده اولدیغی استفاده جهتیله عصرك بوکا تحمل ایلەیەمیەجکنی آکلامش اولدیغندن اوحاله متأسف اولمشیدی. رشید پاشا آدملری آتیلدیغی او زمانده جودت افندینك باشندەکی صاریغەمی حرمت اولنمش یوقسه فرانسزجه سویلەمدیکمی موجب نجات اولمش هرنه ایسه اکا طوقونمامشلر. کیزلیجه فرانسزجه تعلم ایلدیکی طویولمش اولسه ایدی علمادن اولدیغی حالده آنك او حالی بلکه سائرلرندن زیاده موجب تهمت اولور وجزاسیده دهاشدید ترتیب اولنوردی.

جودت افندی رشید پاشاسندن آیرلیوب ینه آنك دائرەسنده بولنمقده ومغزول زماننده کیجەلرینی آنکله مصاحبتله کچیرمکده ایکن چوق زمان کچمیەیوب رشید پاشا ینه صدارته کلمش. واولکندن زیاده نشر معارفه اهمیت ویرمشدر.

پدرم مدرسەیه چکلمك آرزوسیله رشید پاشا یاننده بولندیغی زمانکی عالمنك انجذابی آرەسندەکی حالنی آکلادیرکن دیمشدرکه «رجال وکبار ایله الفتی چوغالدوب بوغاز ایچنك مسیرەلرنده طولاشمغه آلیشوب کیتدکجه اول مرکزدن تباعد ایتمکده ایدم. چونکه سمت قبلەیی آرارکن شرق وشماله طوغری کیتمکده ایدم.» او اثناده اوروپاجه رونما اولان خلجان افکار اوزرینه دیپلوماتلرك آت اوینادەجقلری زمان کلوب رشید پاشا ایسه او میدانك الك ماهرارلرندن اولمغله اووقت اقبالی بر درجه دها ترقی بولدی.

جودت افندینك حیات سیاسیسی اوزماندن باشلامش اولدیغندن بر آزده او زمانك احوالندن بحث ایده‌لم . جودت افندی سلطان عبدالمجید خانك جلوسندن برقاچ ماه مقدم اون یدی اون سکز یاشنده اوله‌رق استانبوله کلدیکندن سوزیمزه اوزمانلردن باشلایه‌جغز .

احوال زمان

مصر والیسی محمد علی پاشا داعیهٔ استبداده دوشمسیله اوزرینه سوق اولنان اردولر انهزامه اوغرامقده اوله‌لرندن سلطان محمود خان ثانینك کدرندن خسته‌لنوب وفات ایتمش اولدقلرینی ، منتشر بولنان تاریخلر یازمشدر . مسئله او حالده ایکن سلطان عبدالمجید خان حضرتلری جالس تخت عثمانی اولدیغنده باش وکیل رؤف پاشا ، شیخ الاسلام مکی زاده عاصم افندی ، مجلس احکام عدلیه رئیسی خسرو پاشا بولنوب داماد شهریاری خلیل وسعید پاشالرده صاحب نفوذ ایدیلر . لکن امور حکومت خسرو پاشانك النده اولمقله خود بخود رؤف پاشادن مهرهمایونی آلوب عهده‌سنه بالاستقلال صدارت عظمی وکالت مطلقهٔ کبیری مسند جلیلنی توجیه ایتدردی . اووقت اندرون همایون اغالرینك ایلری کلنلرندن رضا بك ایله محمد علی بك پادشاه نوجاه حضرتلرینك حسن ظن واعتمادینه مظهر ایدیلر . بونلرك بریسی صکره سرعسکر اولان رضا پاشا ودیکریده قپودان دریا وصدر اعظم اولان محمد علی پاشادر .

جلوس همایونده قپودان دریا بولنان احمد پاشا دونمای همایونله اق دکزده بونمقده ایکن دشمنی اولان خسرو پاشانك کمال استقلالیتله

صدارته كچديكنی طويوب بعض ندماسی طرفندن‌ده اخافه واغفال اولنمغله استانبوله كلمكدن ايسه محمدعلی پاشا ايله اتحاد ايدرك خسرو پاشا عليهنه حركت ايتمك فكريله دونمای همايونی آلوب اسكندريه‌يه كيتمش وفراری لقبنی آلمشدر . محمد علی پاشا دونمای همايونی بر نعمت غير مترقبه اوله‌رق يد ضبطنه كچيرمش . ومصر مسئله‌سی بر قات دها صربه صارمش ايدی .

ايشته اووقت دولت عليه‌نك افق سياسياتنده بر ييلديز پارلامقده ايدی كه بودولت عليه‌ده ديپلوماسی اصولنی وضع وتأسيس ايدن بيوك رشيد پاشا ايدی .

رشيد پاشا او وقت اوروپا دولتلری آره‌سنده بر اتفاق حصوله كتيروب مصر مسئله‌سنی قلماً حل وتسويه‌يه چاليشيوردی . فقط بونی تنظيمات خيريه‌نك اجراسنه ربط ايدوب ايكی ايشی برلكده يوروتمك ايسته‌يوردی . افكارعتيقه اصحابندن اولان وكلا رشيد پاشانك ميدانه قويمق ايستديكی تنظيمات خيريه‌يی ايسته‌مدكلری حالده مصر ايشی بتدكدن صوكره آنك تأسيس ايده‌جكی تنظيماتك تملرينی ييقمق فكريله مجرد مصر مصلحتنك حصوله كلمسی ايچون موافقت ايتمشلردی .

رشيد پاشا تنظيمات خيريه فرماننی قلمه آلدقدن صوكره كلخانه‌ده اوقودی . واوروپا دولتلريله بر تجارت معاهده‌سی عقد ايدوب بوكا مصروالیسنك سائر ايالات والیلرندن فضله هيچ بر امتيازی اولمديغنی درج ايتدردی . فرانسه دولتی محمدعلی پاشايی تصاحب ايتمك ايسته‌مش ايسه‌ده يالكز قالمش . سائر دول معظمه مصر عليهنه دولت عليه ايله اتحاد ايله‌مشلر . انكليزلر مصر عليهنه‌دونما سوق ايدوب دولت عثمانيه‌ده بر فرقه ترتيب ايليه‌رك انكليز دونماسيله برلكده سوريه سواحلنه كوندردی .

اووقتلر دولت عليه‌ده يدواحد اصولی جاری اوله‌رق طرف حكومتدن مبايعه مأمورلری چيقاريلوب ذخائری ميری فيأتنه زراعدن مبايعه ايدرلردی . بويله يد واحد اصولندن ميری‌يه سنه‌ده يتمش بيك كيسه كلوردی. مذكور تجارت معاهده‌سنك ايجاب ايتديكی سربستیٔ تجارت حسبيله خزينهٔ ماليه اوارداتدن محروم اولديسه‌ده مصرك تأثری آندن قات ، قات زياده اولمشيدی . زيرا مصرك اكثر وارداتی احوال انحصاريه‌دن حاصل اولديغندن بواصولك رفعيله مصرك وارداتی بردنبره زياده تنزل ايتدی . امور ماليه‌سی مشوش اولدی . محمد علی پاشا ايسه دولته قارشو طوره بيلمك ايچون منتظم وغير منتظم پك چوق عسكر بسله‌مكده بولنديغندن ادارهٔ مصريه بومصارفی قارشولايه‌ميوب بردنبره بيوك بر مضايقهٔ ماليه‌يه دوشدی . حتی عساكر مصريه‌نك يكرمی سكز آيلق معاشلری تداخلده قالدی .

ادارهٔ مصريه مادةً بويله صيقلديغی كبی معناً دخی مشكل برموقعه دوشدی. زيرا تنظيمات خيريه فرماننك عربستانده انتشاری افكار عامه‌يی طرف سلطنته ميل ايتديرمسيله سوريه طرفنه چيقان عساكر عثمانيه قولايلقله مظفر اولدی. عساكر مصريه پريشان حالده خطهٔ مصريه‌يه جان آتدی، والحاصل دولت عليه ايكی‌يه منقسم بر حاله كلمشيكن خارجيه ناظری رشيد پاشانك قلمی محمد علی پاشانك قليجنه غلبه ايده‌رك آنك قليجنی قيننه قويدردی. رشيد پاشا عربستان طرفنك بولونمسی كبی بر مخاطره‌دن دولتی قورتاردی .

رشيد پاشا امنيت جان وعرض ومال قضيه‌سنی متكفل اولان تنظيمات خيريه‌يی تأسيس ايله عامه‌يه بيوك ايلكلر ايتمش اولدی. لكن عجبا او زمان بو ايولكلرك قدر و قيمتی هركس طرفندن بيلنيورمی

ایدی ؟ رشید پاشـا اوروپالولرله زیاده اختلاط ایلدیکنـدن وقراننه تأسیسنی ترویج کبی اصول جدیده‌یه انهمـا کندن طولایی متعصبین کندیسندن خوشـنود اولمه‌یوب اکا امور دینیه‌ده مبـالاتسز نظریله باقییورلردی. داماد شهریاری فتحی پاشاده اصول جدیده‌نك وضع تأسیسنده رشـید پاشا ایله هم افکار اولدیغندن عوام ناس عنـدنده اوده مدخول ایدی. او زمانه قدر ایسته‌دکلری کبی حرکته آلیشمش اولان مأمورلر دخی بو تنظیمات خیریه باغلرندن صیقلیورلردی. رشید پاشا ایسـه تنظیمات خیریه‌یی یالکز اعلان ایله‌مکله قالمه‌یوب بو قوانین جدیده‌نك حرف بحرف اجراسنده تعصب درجه‌سنده غیرت ایده‌رك بوندن طولایی سرای همایونك معـاملاتنی تصعیب و دائرهٔ نفوذلرینی تضییق درجه‌سنه قدر کیدییوردی. تنظیمات خیریه واقعا بوکونلرمز ایچون بزه کافی دکل ایدیسه‌ده اوکونلر ایچون آنی تأسـیس وتطبیق مسئله‌سنده‌کی مشـکلات و او مشکلاتك اقتحامی ایچون کوسـتریلان اقدام و جسـارت دوشونولنجه رشید پاشانك نه قدر فعال ، جسور حتی فدا کار بر ذات اولدیغی اکلاشیلور .

مصر ایالتی محمد علی پاشا خاندانـنه توارث ایتمك شرطیله کندیسنه توجیه اولنمق مقرر اولوب بوکا دائر رشید پاشا طرفندن قلمه آلنان فرمان عالی مسوده‌سنده سنوی سکسـان بیك کیسه مالیه خزینه‌سنه ویرلمك و مصرده طرف دولتدن منصوب بر دفتردار اولوب وارداتی دولت نامنه استیفا وعسا کر وسائر مأمورینك معاشلری نام شاهانه‌یه اوله‌رق ویرمك شرطلری مندرج اولوب بو دفتردار ماده‌سندن محمد علی پاشـا پك زیاده دلکیر اولمغله فرمانك تعدیلی ایچـون چالیشمغه مأمور ایلدیکی کیمسـه او خصوص ایچون رشید پاشـایه التمش بیك

کیسه ا کرامیه تکلیف ایلدیکی حالده رشید پاشا بوکا اصلا میل ایتمیوب
افکارنده اصرار ایتمش . بوده رشید پاشانك اوکونه‌رك سویله‌مسندن
اوکره‌نیلمش بر شی اولمه‌یوب اوپاره‌یی تکلیفه واسطه اولان کیمسه
پدریمه نقل ایله‌مشدر . رشید پاشایی اقناع قابل اولمینجه او آلتمش
بیك کیسه مابین همایونده‌کی بعضی مقربینه توزیع اولنه‌رق آنلرك
ترتیب ایلدکلری صنیعه‌لرله رشید پاشا خارجیه نظارتندن عزل ایدیله‌رك
ادرنه والیسی نصب اولنمش . رشید پاشانك عزلی اوزرینه مذکور
فرمان عالی تعدیل ویکیدن تحریر ایدیله‌رك سکسان بیك کیسه
آلتمش بیکه تنزیل ودفتردار نقره‌سی طی ایدلمش. لکن رشید پاشانك
ناصیهٔ پاکی پارلادقجه پارلامش .

رشید پاشا ادرنه‌یه کیتمکدن استنکاف ایتمکله بیوك ایلچیلکله
پاریسه کوندرلدی . ایشته اوزمان رضا پاشا دوری باشلادی . وامور
حکومت آنك النه کچدی .

داماد فتحی پاشا بر مدت منکوبیتده قالوب داماد محمد علی پاشا
مقبل اولدیسه لکن اوده رضا پاشانك سوزیله حرکت ایلردی .

١٢٥٦ تاریخنده خسرو پاشا دوشوب رؤف پاشا ینه صدر اعظم
اولمش ایسه‌ده اوده رضا پاشانك تحت نفوذنده بولندی . بر آره‌لق
خونریزلکله مشهور عزت محمد پاشا ثانیاً صدارته کلوب اسکی دورلرك
احکامنی یوروتمك ایستدیسه‌ده تنظیمات خیریه‌مانع اولدی. خرستیانلری
اهل اسلامدن تفریق ایچون رعیتك راسنه علامت اولمق اوزره قور-
دله‌دن اوزونجه واکریجه سلوك تعبیر اولنان نشانلر قویدرمقدن بشقه
دلخواهنه موافق بر ایش بجره‌مدی . بر سنه‌یه وارمقسزین عزل
اولنه‌رق صدارته ینه رؤف پاشا کلدی . لکن امور حکومت رضا

یاشا ومنسوبینی النده اولدیغندن او بر دفعه‌کی کبی بوستان قورقولغی مثابه‌سنده قالدی .

رشید پاشانك دوشمه‌سی اوزرینه تنظیمات خیریه‌نك تمه‌وتفرعاتندن اولان بر چوق ایشلر کیرو قالدیسه‌ده اساس باقی ایدی .

۱۲۵۹ تاریخنده تنسیقات عسکریه اجرا اولندی . بو ایشده امرای عسکریه‌دن عبدالکریم نادر پاشا ایله مترجم رشدی پاشا قوللانیلدی . بو تنسیقاتده دولت علیه‌نك قوهٔ بریه‌سی التی اردویه منقسم اولوب خاصه اردوسنه اسکدار ، درسعادت اردوسنه استانبول روم ایلی اردوسنه مناستر ، اناطولی اردوسنه خرپوت ، عربستان اردوسنه شام ، عراق و حجاز اردوسنه بغداد مرکز اتخاذ اولندی . هر اردونك مواقع معینه‌سی اولوب مثلا شمدی درسعادت اردوسنك مواقعندن اوله‌رق اورالرده درسعادت اردوسندن مقدار کافی عسکر اقامه اولنوردی . یوقسه روم ایلینك محافظه‌سی روم ایلی اردوسنه منحصر دکل ایدی . درسعادت اردو مشیرلکی سرعسکرلك مسندینه منضم اولوب سائر اردولرك برر مشیری واردی . اردو مشیرلرینك شهریه معاش و تعیینلری یتمش سکسان بیك غروشه وارییوردی . خاصه مشیرلکی رضا پاشانك خواص منسوباتندن ضربخور رشید پاشا عهده‌سنه توجیه اولنمش . او زمان زیاده مقبل و مقبول اولانلردن بری‌ده مالیه ناظری صفوتی پاشا ایدی .

خیلیجه دوام ایدن او دورك وكلاسی زمانلرینی پك خوش کچیرمشلر ، پك زنکینلکله یشامشلر ایسه‌ده خارجاً پولتیقه‌نك حسن اداره‌سندن عاجز بولنه‌رق راجل قالدقلرندن او جهتدن بر شان و اعتبار قزانه‌مدقلری کبی داخلاً ده ارتشا و ارتکاب مسئله‌سی پك

زیاده سویلندیکندن اوسوزلر مسموع شاهانه‌می اولدی ؟ یوقسه ذات شاهانه رشید پاشا و آنك آدملری اولان عالی پاشا و فؤاد افندی کبی امور آشنا ذواته آلیشدیغندن اوبرلرندمی اوصاندی ؟ هر نصل اولدیسه ذات شاهانه رشید پاشایی خارجیه نظارتیله پارسدن کتیرتدی . و متعاقباً ۱۲٦۲ سنه‌سنده مقام صدارته کچیردی . رضا پاشا دوری کچوب رشید پاشا دوری کلدی ،

رشید پاشانك قارشوسنده داماد سعید پاشا ، رضا پاشا ، محمد علی پاشا کبی موقع اقبال و امور حکومت کندیلرینه قالمق ایچون آنی دوشورمك ایستیان اوچ خصم بی‌امان بولندیغی کبی آنلرك ارقداشلری وتوابعی‌ده آنلره منضم اولدقدن بشقه رشید پاشانك وطنك سلامتی ایچون اولان همت وغیرتلرینی درلو درلو افترالر ایله امور دینیه‌ده مبالاتسزلق صورتلرنده کوسترمك ایستیه‌رك برطاقم صاف دلانی اقناع ایله پیدا ایلدکلری خصماده پك چوغه وارییوردی . اودشمنلرك اك دهشتلیسی اولان سعید پاشاده سرعسکر اولمشیدی . رشید پاشا ایلك خارجیه نظارتنه کلدیکی وقت آز زمانده پك چوق ایشلر یاپدیغی حالده صوکره بالاستقلال صدارتنده اولکی رصانت وصلابت وسرعتی کوستره‌مامسی بوندن نشئت ایدیوردی . اکر اوکنده اویله موانع بولنمامه ایدی رشید پاشا تجدد وترقی خصوصنده دها پك چوق ایشلرده بولنوردی . مع مافیه تنظیمات خیریه‌نك تفرعاتی اکمال ایله امر تجدد و معارفك ترقیسنه همتدن کیرو قالمادی . مکاتب عمومیه نظارتی ومجلس معارف تشکیل اولندی . اقدمجه معارف عمومیه‌نك انتشاری اسبابنی مطالعه ایتمك اوزره بر مجلس معارف تشکیل اولنوب صدور عظامدن فاضل مشهور عارف حکمت بك ، مترجم محمد رشدی

پاشا فؤاد افندی بو مجلسه اعضا تعیین اولنمشلر . بو مجلس موقتده تربیهٔ عمومیه اوچ درجه اوزره ترتیب اولنمش که بونلر مکاتب صبیان ، مکاتب رشدیه ، دارالفنون درجه‌لریدر . بونلرك اوچی ایچون مجلس مذکور اوچ عدد لایحهٔ مفصله قلمه آله‌رق وظیفه‌سنی اکمال ایله‌مش. بولایحه‌لرك احکامنی فعله کتیرمك اوزره بالاده مذکور مکاتب عمومیه نظارتی ایله بر مجلس دائمی علی الدوام معارف عمومیه‌نك ترویجی اسبابنی مطالعه ایله مشغول اولوردی . صدور عظامدن بر رئیس اولوب مجلس والای احکام عدلیه رئیسیله خارجیه ناظرینك نظارتی تحتنده بولنوردی . اواثناده مکی زاده‌نك وفاتیله شیخ الاسلام اولان عارف حکمت بك ده معارفك ترقیسنه چالیشمش . مکاتب رشدیه کشاد اولنوب طریق ترقیده بر آدیم آتیلمش. مکاتب صبیان اصلاح اولنوب‌ده مکاتب رشدیه‌یه چوجقلر یتشدیره‌جك ایکن مکاتب صبیان حالی اوزره قالدی . زیرا او اثناده یعنی ١٢٦٤ تاریخنده سر عسکر بولنان داماد سعید پاشانك حضور همایونده‌کی اصراری اوزرینه رشید پاشا عزل ایله صارم پاشا صدر اعظم نصب اولنه‌رق امور حکومت داماد سعید پاشانك النه کچمکله رشید پاشا طاقمنك هپسنی آتوب حتی نفی واعدامه دخی قالقیشمش . استانبولی افکار جدیده اصحابندن تخلیه ایتمکه چالیشمش . حتی مکاتب رشدیه‌ده چوجقلره رساملق اوکره‌دییورلرمش دیه خریطه تعلمنك منع اولنه‌جغی حوادثی ایشیدلدکله مکاتب عمومیه معاونی وهبی ملا مجلس معارف دائره‌سی تفتیش اولنورسه دیه قورقه‌رق نه‌قدر خریطه مسوده‌سی وارسه خلا قویولرینه آتمش. آرتق افکار جدیده اربابی جانلرینك قورقوسنه دوشوب باشلرینك چاره‌سنی دوشونمش . برکت ویرسون که صارم پاشا پك عقلسز بر

آدم اولمدیغندن ایشك ایلروسنه وارمایوب سعید پاشایه ممنعت ایله‌مش .
لکن اوکونلرده رشید پاشا آدملری خیلی بیوك مخاطره‌لر چکیرمش .
سعید پاشایی ضبط ایتمكده پك قولای بر شی اولمدیغندن ذات شاهانه
آنك او عصره اویه‌جق آدم اولمدیغنی کوره‌رك سعید پاشایی عزل
ورشید پاشایی تکرار صدارته کتیرمش .

اوقدر قورقولر چکیرلمش اولمغله برابر او دفعه رشید پاشا صدارته
کلینجه بر مرتبه دها اعتنا ایله معارف عمومیه‌نك نشرینه چالیشدی .
جودت افندی‌یی بو خصوصده کندیسنه معاون اتخاذ ایله برلکده
چالیشدردی . مجلس معارفك آیده برکره انعقاد ایلیان بر عمومیسی
واردی . بونده مجلس معارفك رئیس و اعضاسیله برابر مجلس
والا رئیسی رفعت پاشا خارجیه ناظری عالی پاشا ، سرعسکر مترجم
رشدی پاشا ، فؤاد افندی بولنورلردی .

فهیم افندی دیوان صائبی شرح ایتمکده ایکن آلتمش ایکی سنه‌سنده
فوت اولمغله شرح ناقص قالدیغندن اقربا و تعلقاتی طرفندن آنك اکمالی
ایچون جودت افندی‌یه پك زیاده رجا اولنمغله آنی اتمام ایله‌یوب مجرد
مرحومك همشیره و همشیره زاده‌لرینه بر مقدار معاش یاپیلمق
نیازینه وسیله اولمق اوزره تقدیم ایتدیرمش ایدی . مجلس والای
احکام عدلیه‌یه حواله اولنوب اوراده آنلره بر مقدار معاش اعطاسنه
قرار ویرلدیکی صره‌ده مجلس مفتشی عارف افندینك اخطاریله جودت
افندی‌یه بش بیك غروش عطیه احضاریله رتبه‌سنك ترفیعی خصوصنه
قرار ویریلوب با مضبطه عرض اولنمغله ارادهٔ سنیه‌سی صادر اولمش ،
بش بیك غروش عطیه ویریلوب ٢٦٥ سنه‌سی جمادی الاولی‌سنده
واقع اولان توجیهات علمیه‌ده ابتدای خارجدن حرکت خارجه طفره

ایله بکام بیورلمش . یعنی کندندن اسکی اولان برچوق ابتدای خارج مدرسلرینه تقدیم ایدلمشدر .

رشیدپاشا پارس سفارتنه کیتدیکی وقت برلکده کوتورمش اولدیغی ترجمان خواجه آغوب افندی اوراده صنایعك ترقیسنه، اصول جدیده اوزره نصل شیلر میدانه کتیریلوب نصل چالیشیلدیغنه دقت ایلهمش . استانبوله عودتنده بروسهیه کیدوب اوراده دوت آغاجلرینك کثرتی کورمش . اوروپاده ایپکجیلك نه بیوك ثروت تأمین ایلدیکنـه دقت ایلهمش بولندیغندن بروسه طرفنده دخی اصول جدیده اوزره صنعت مذکوره منهمك اولسهلر قازانمق پك فرقلی برصورتده تزاید ایلیهجکنی نظر اعتباره آلهرق اصول جدیدهیی تعریف یولنده کندی لسانی اوزره تعلیمنامهٔ حریر نامیله بررساله یازمش وبونك ترکجهیده ترجمهسنی آرزو ایلهمش اولدیغنـدن جودت افندی تعلیمنـامهٔ حریرك ترکجه ترجمهسنی تحریر ایلهمشدر .

عالم سیاسیده

او زمان آوستریا دولتنده ظهوره کلان اختلال اوزرینه مجارلر آیاقلانوب آوستریایه عصیان ایدهرك غلبه ایلدیلر . افکار اختلالیه افلاق وبغدانه دخی سرایت ایتمکله بر طرفدن عساکر عثمانیه دیکر دیکر طرفدن روسیه عسکری مملکتینه کیردی . آمدی دیوان همایون فؤاد افندی فوق‌العاده مأمور اولهرق بکرشه کوندرلدی . آنکله برابر بونلان عسکری قومندانی عمر پاشا ایدی که مؤخراً سردار

اكرم اولان عمر پاشادر . افلاق و بغدانده اوزمان بك بولنمه‌يوب بكلكه عائد اموری فؤاد افندی رؤيت ايديوردی .

آوستريا مجارلری تأديبدن عاجز قالمغله روسيه مجارستانه ايكيوز بيك عسكر سوق ايلدی. اووقت استانبول خلقندن حتی وكلادن دخی بعضيلری داخل اولديغی حالده رجال وكباردن برچوق كشيلر مجارلرك آوسترياية غلبه ايلدكاری كبی روسيه‌يه دخی غلبه ايده‌جكلری اعتقادنده ايدی . حالبوكه روسيه‌نك مملكتين طرفنده بر اردوسی بولندقدن بشقه اوته طرفدن دخی مجارستان اوزرينه جسيم بر اردو سوق ايتمشيدی . فؤاد افندی ايشی يقيندن كورمكله روسيه‌نك قوهٔ قاهره‌سنه مجارلرك تاب آور مقاومت اولميه‌جقلرينی آكلامش و خبر ويرمش ايدی .

اوآره‌لق جودت افندی رشيد پاشا طرفندن فؤاد افندی‌يه اوامر شفاهيه تبليغی ايچون بكرشه كوندرلمش ايدی . جودت افندی اولجه لوغجه‌يه چوب آنجق بر قاج كون قالدقدن صوكره روسجغه كلوب تبديل قيافتله ستره ، پانتالون كيه‌رك بكرشه كيتمش . رشيد پاشانك اوامرينی فؤاد افندی‌يه تبليغ ايله‌يوب بر آی قدر بكرشده فؤاد افندی نزدنده قالدقدن صوكره استانبوله كلوب فؤاد افنديك افادات شفاهيه‌سنی‌ده رشيد پاشايه عرض ايله‌مشدر .

جودت افندی كندی اداره‌سنه لزومی اولان پاره‌يی كنديسی قازانوب غيری پدرينك اوزرينه يوك اولمامق حقنده‌كی آرزوسنه رغماً محضا ستره پانتالون كيمامك اوزره مكتب حربيه فارسی معلملكنی رد ايله‌مش اولديغی حالده وطننه خدمت اوغرنده تبديل قيافتله بكرشه كيتمشدر .

فؤاد افندینك دیدیکی چیقـدی . یعنی روسیه مجارلری منهزم
ایلدی . مجارلرك پك چوغی دولت عثمانیه‌یه التجا ایلدیلر . روسـیه
و آوستریا دولتلری آنلرك اعاده‌سنی تکلیف ایتدیلر. پك چوق ذوات
بو ایکی دولت متجاورهٔ معظمه‌یی کوجندیرمکدن خوف و احتراز
ایدیورلردی . فؤاد افندی دخی بو قومشـولری کوجندیرمه‌مك
فکرنده ایدی . عالی پاشـاده اوفکرده ایدی . رشید پاشـا ایسه
ملتجیلری ایواوحمایه خصوصنده برعزم متین ایله اظهارثبات وصلابت
کوستردی. ومحرم اسراری اولان جودت افندیله مشاوره‌سنده آنی‌ده
کندی فکرنده بولمش وجودت افندی « وان احد من المشرکین
استجارك فاجره آه » آیت کریمه‌سـنی اخطار ایله‌مش ایدی . رشید
پاشـا ملتجیلری حمایت پولتیقه‌سیله دولت عثمانیه‌یه اوروپا وامریقاجه
بیوك شان قازاندیردی . بو جهتله دول وملل غربیه روسیه‌یه قارشو
عثمانلولرك غیرتنی کودر اولدی .

بو ملتجی مسئله‌سندن طولایی روسیه و آوسـتریا دولتلری دولت
عثمانیه‌یه اعلان حرب ایتمه رادهسنه کلدیلرسه‌ده مسـلمانلرك احکام
قرآنیه‌یه اتباعاً خرسـتیان ملتجیلرینی قبول وحمایه ایتمه‌لری حریت
وسربستی داعیه‌سـنده بولنان اوروپالولره او مرتبه تأثیر ایلدی که
اواثناده پارس ولوندره سوقاقلرنده اوروپالیلر بر باشی فسلی کورسه‌ٔر
« یشـاسون ترکلر ! » دیه باغیرییورلر . وکلوب آنی در آغوش
ایدیورلردی. روسیه واوستریا دولتلری دولت عثمانیه‌یه هجوم ایده‌جك
اولدقلرنده بتون اوروپا اهالیسی عثمانلولرك امدادینه قوشه‌جقلری
آکلاشلدیغندن هرایکی‌دولت بوکا اغماض ومسامحه‌یه‌مائل بولنیورلردی.
رشید پاشـا او سـیاسیٔ ماهر ، رابطهٔ سـالمه‌یی خللدن وقایه

جهتیده دوشوندیکندن روسیه ایمپراطورینك حدتنی تسکین ایده جك
بر معامله ٔ دلنوازانه یه تشبث لازم کلمکله فؤاد افندی نی سفارت
فوق العاده ایله پترسبورغه کوندردی . فؤاد افندی همان بکرشدن
قالقوب ۲٦٥ سنه سی ذی القعده سنده پترسبورغه وصول بولدی .
ایمپراطورله کوروشدی . ایمپراطورك توجهنی قازاندی . اصلاح ذات
البینه موفق اولدی . فؤاد افندی بو مأموریتلرنده پك زیاده ابراز
لیاقت ایله یوب حکومتنه پك بیوك خدمتلر کورمش اولمغله برابر
اوروپاجه ده شهرت قزاندی . خدمتنه مکافاةً ۱۱٦٦ سنه سی محرمنده
رتبه ٔ بالا ویرلدی . و صدارت مستشاری نصب اولندی . وجماذی
الاولی سی اواخرینه مصادف اواخر شباطده کمال عز وشرفله استانبوله
کلدی . فؤاد افندی روسیه نك صغوقلرندن متأثر اولوب مفاصلنده
صزیلر پیدا اولمش ، استانبولده بریاندن ده آنك تداویسیله اوغراشمغه
باشلامش ایدی .

رشید پاشا بتون جهانه نامنی طانتمش واوروپا کبی عالم مترقیه ده
شان وشرف صاحبی بولنمش اولدیغی حالده دولت وملته ایلدیکی
خدمتلرده ، شیاروب ده اوقدرینی کافی کوره جك ذواتدن بولنمدیغندن
نشر معارف خصوصنده باشلامش اولدیغی ایشلره دوام ایلمشدر .

معارف

یوقاروده ذکر اولندیغی وجهله معارفك ابتدائی ، رشدی
ودارالفنون اقسامی حقنده هر بری ایچون یازیلان اوچ لایحه رشید
پاشا طرفندن جودت افندی یه ویریله رك آنلرك مطالعه سی وفکرینك

کندوسنه بیـانی امر بیورمش اولدیغندن جودت افنـدی بونلری بعدالمطالعه مکمل بولندیغنی رشید پاشایه عرض ایله‌مش. رشید پاشاده لایحه‌لری بکنمش اولدیغندن مجلس موقتك وظیفه‌سی تمـام اولمش. مذکور لایحه‌لرك مندرجاتنی بالمذاکره اجرا ایتـدرمك اوزره بر دائمی مجلس معارف عمومیه تشکیل قیلنمش، و مجلس معارفك آیده بر کره اجتماع ایلیان عمومیسنه برآی ظرفنده مجلس معارف نه یاپمش ویاپمغه قرار ویرمش ایسه آنلرك لایحه‌لری ومضبطه‌لری هپ جودت افندی طرفنـدن تنظیم و تحریر اولنوردی. دائمی مجلس معـارف عمومیه‌نك ریاسـتنده بر مدت وقعه‌نویس اسـعد افندی بوانـدقدن صوکره حکیم باشی عبدالحق افنـدی رئیس اولدی. بو مجلسـك اعضاسندن وارباب معارفدن کمال افندی‌یه مکاتب‌عمومیه نظارتی علاوهٔ مأموریت قیلندی. مجلسده بالمذاکره قرار ویریلات خصوصات آنك واسطه‌سیله اجرا ایدیلوردی.

مؤخراً عالی پاشـا طالقاوقلرندن وهبی ملا اکا معاون ویرلمش ایدی. کمال افنـدی کبی اهل و ارباب بر ذاتك معـاونلکنه تعیین ایتدیریلان بو وهبی ملا ذی علماده بولنـان جهلادن بر طالقاووق اولوب اخلاقسزلغندن طولایی بین‌العلمـا منفور ایمش. عالی پاشـا معلوماتلی بر کیمسه ایسه‌ده اهل پرور دکلمش. امور حکومتده اهلنی قوللانمق مسئله‌سنی دوشونمیوب طالقاوقلرینی مأموریتلره یرلشدیرمك کبی معتـادی خوش کورلمه‌مشدر. بومسـئله بوقدرله قالمش اولمدی. عالی پاشانك بر طالقاوق یرلشدیرمك یولنده‌کی حرکتی رشید پاشـا و انك معیتنده چالیشان مترجم رشدی پاشا و عالی پاشا، رفعت پاشا، فؤاد افندی، جودت افندی و او خصوصده رشید پاشا ایله هم‌فکر

و مساعی اولان شیخ‌الاسلام عارف حکمت بك افندی کبی ذواتك رشید پاشانك جسارت وهمت وقوتیله اکمش اولدقلری تخم معارفك یانته برده اکا ایراث خسار ایده‌جك برمیقروب‌صالویرلمش اولدی!..

ذکر اولنان اوچ لایحه احکام مندرجه‌سنه کوره ابتدا مکاتب صبیانك اصول تعلیمنی اصلاح ایتمك لازم ایدی. لکن مکاتب مذکوره اوقاف همایون نظارتنه مربوط اولوب اورادن فك ارتباطی او وقتك حکمنجه متعسر ایدی. اورادن منفك اولمدقجه بونلرك اصلاحی‌ده متعذر ایدی.

کمال افندی تعیین اولندیغی مأموریتك اهلی، فعال وحمیتکار بر ذات اولدیغندن نمونه اولمق اوزره داود پاشا مکتبنی مکتب رشدیه اتخاذ ایده‌رك اوراده اصول جدید اوزره عربی و فارسی، حساب، جغرافیا اوقوتدیره‌رق از وقت ظرفنده شاکردانه بعض علومك مبادیسنی علی‌وجه‌الاختصار تعلیم ایله ٢٦٤ سنه‌سنده بونلری حضور همایونده امتحان ایتدیردی. بواصول تعلیم هرکس طرفندن بکنیلدی. بومکتبه درت مکتب دها علاوه ایدلدی.

٢٦٥ سنه‌سنده بش مکتبك شاکردانی مجلس والا دائره‌سنده حضور همایونده امتحان ایتدیرلدی. کمال افندینك همتی شایان تحسین اوله‌رق فرداسی مابین همایونه جلب وحضور شاهانه‌یه قبول اولنه‌رق نائل التفات بیورلدی. اندن صکره مکاتب رشدیه طشره‌لره دخی تعمیم اولندی.

ذکر اولنان لایحه‌لرك احکامنجه مکاتب صبیاندن چیقان شاکردان ایکی سنه قدر مکاتب رشدیه‌ده اوقودقدن صوکره دارالفنونه کیده‌جکلردی. لکن مکاتب صبیان اصلاح اولنه‌مدیغندن کمال افندی

مكاتب صبيانك صوك سنه‌سنده اوقونه‌جق درسلرى مكاتب رشديه‌نك
برنجى درسلرى اولمق اوزره ترتيب ودارالفنونده اوقونه‌جق درسلرك
بعض مقدماتنى دخى رشديه‌نك صوك سنه‌سنه علاوه ايلدى . بوجهتله
متصور اولان رشديه‌دن دها مكمل صورتده مكاتب رشديه عنوانيله
برطاقم مكتبلر ميدانه كلدى كه بونلردن هرطرفه پك چوق منافع
حصوله كلديكى غير منكر بولنمشدر . فقط معارف عموميه‌نك
اساسى مكاتب صبيان اولديغى حالده آنلرك اصلاحاتنه هنوز تشبث
اولنه‌مامشدى . بوده قولاى برشى دكل ايدى . بالاده سويلنديكى
وجهله چوجقلره رساملق اوكره‌تيليورمش ديه مكتبلردن خريطه
تعليمنك قالديرلمسنه قالقيشيلمسى ، و وهبى ملانك خريطه‌لرى خلا
قبورلرينه آتمسى ، رشيد پاشا آدملرينك اعدامنه قدر قالقيشيلمسى كبى
برزمان كچيريله‌لى چوق اولمامش ايدى . رشيد پاشا تكرار موقع
اقتداره كلينجه ترقيات معارفه چاليشمسى و آدملرينكده اكثريتله
اوبولده ابراز مساعيلرى ينه بيوك برفدا كارلق ايدى .

مكاتب رشديه‌يه معلم يتشديرمك اوزره فاتح جوارنده برده
دارالمعلمين مكتبى كشاد اولنمش واورايه طلبهٔ علومدن خيلى ذاتلر
شاكرد صفتيله الينه‌رق شهريه اوتوز غروش معاش تخصيص قيلنمش
ايدى . لكن اوراده اصول تحصيل هنوز مطلوب درجه‌ده دكل
ايدى .

كمال افندى مكاتب رشديه‌ده اوقوتمق اوزره قبا تركجه رساله‌لر
تأليفنه لزوم كورديكندن اوخصوصده جودت افنديه مراجعت
ايله‌مكله جودت افندى « معلومات نافعه » ناميله بر رساله يازمش .
بوطبع ايتديريله‌رك مكاتب رشديه‌ده تدريس اولنمشدر .

او اثناده والده سلطان حضرتلری سلطان محمود خان ثانی حضرتلرینك تربه‌سی جوارنده « دارالمعارف » نامیله كوزل برمكتب یاپدرمشیدی . كمال افندی دارالفنونه مقدمه اولمق اوزره مكاتب رشدیه شاكردانك منتهیلرینی اورایه قویمق اوزره آنی مكاتب رشدیه‌نك فوقنده برمكتب مخصوص اتخاذ ایلدی .

والده سلطان حضرتلری مكاتب صبیان چوجقلرله طولو اولدیغی حالده كندی مكتبنده‌كی چوجقلر نه‌دن آز اولدیغنی والده كتخداسی حسین بكدن صورمش . اوده مكتب كورمش برآدم اولمه‌یوب مكتبلردن ومكتبلرك درجاتندن بی‌خبر بولندیغندن بونی وهبی ملادن صورمش . بوملا آرتق كندیسنه برسرمایه بولمش كبی سوینه‌رك « كمال افندی كندی ایجاد ایلدیكی مكاتب رشدیه‌نك شان وشرفنه خلل كلمامك ایچون والده سلطان افندیمزك مكتبنه زیاده‌جه چوجق قویمق ایسته‌میور . یوقسه امر اولندیغی حالده بن بركونده مكتبی شاكردانله طولدیریرم » دیه برطاقم تزویراته كیریشمش. حسین بك‌ده مسئله‌یی والده سلطانه عرض ایله‌نجه پك زیاده موجب حدت اولمش. كیفیت وهبی ملایه حواله اولنمش . وهبی ملا درحال اطرافده‌كی مكاتب صبیانك چوجقلرینی طوپلایوب مكتبی طیقا باصه طولدرمش. واویله كوزل برمكتبی صبیان راده‌سنه ایندیرمش ! زواللی كمال افندی نه‌قدر چالیشمش ایسه مرامنی اكلاتمغه موفق اوله‌مدیغندن اوروپایه قپاغی آتمغه مجبور اولمش !

صورت حقدن كورینه‌رك چویردیكی انتریقه ایله آرتق معارفك برباش بلاسی اوله‌رق قوتلی برصورتده یرلشمش اولان وهبی ملایی آتمق وكلا ایچون دخی قولای برمسئله اوله‌مدیغی جهتله اودرجه‌یه

قدر میدانه کتیرلمش اولان امور معارفی وهبی ملانك منفعت
خصوصیه‌سنه آلت مقامنده استعماله قارشو نه‌یاپیلمق لازم اولدیغی
دوشونیلمکه باشلانمش! کمال افندینك غیابنده معاونی وهبی ملانك وکالتی
طبیعی اولوب او حالده ایسه هنوز ترقی‌یه یوز طوتمش اولان مکاتب عمومیه
ایشلرینك چیغرندن چیقه‌جغی ا کلاشیلمش . کمال افندی اوروپایه
کیدرکن بومسئله ایچون دردلشدیکی ارکان حکومته ، دائرهٔ نظارتده
وهبی ملایه طیانه‌جق برذاتك لزومی بولندیغی، بونك ده آنجق جودت
افندی اولدیغی جهتله آنك معاونلك عنوانیله مأمور ایدلمسنی سویله‌مش.
بعض ذوات ده دارالمعلمین خواجه‌لرینك وهبی ملاکبی برقلاشك
اداره‌سنه نظر استهزا ایله باقه‌جقلرینی ، علی‌الخصوص برنجی خواجه
اولان یحیی افندی کبی بقیة‌السلف اولان برعالم نحریره وهبی ملا کبی
بین‌العلما مذموم ومنفور اولان برشخصك نظارت ایتدیرلمسی
یاقیشه‌میه‌جغنی سویلدکلرندن مجلس معارف عمومیه رئیسی عبدالحق
افندی طرفندن دخی جودت افندینك معاونلك ایله تعیینی مناسب
کورلمش ایدی . او وقت هنوز معارف نظارتی تشکیل اولنمامش
اولدیغندن مجلس والا رئیسی ایله خارجیه ناظری معارف عمومیه
هیئتنه نظارت ایدییورلردی. جودت افندینك معاون نصب اولنه‌جغنی
خبر آلان وهبی ملا خارجیه ناظری بولنان عالی پاشانه قوشوب
معاونك تعدیسنه اعتراضله جودت افندینك معین عنوانیله کندی
معیتنه مأموریتنی طلب ایله‌مش. عالی پاشاده بوصورتی ترجیح وترویج
ایتمش‌سه‌ده مجلس عمومیٔ معارف ارکانی بونکله مقصد اصلی حاصل
اوله‌میه‌جغندن بشقه جودت افندینك وهبی ملا معیتنی قبول ایتمسی
اصلا مأمول اولمدیغی بیلدیرلمش. بوجهتله ایش کشاکشه دوشورلمش!

بوتفصيلاتدن بی خبر اولان جودت افندی يالكز معاونلك ايله
مأمور اوله‌جغنی ايشتمش اولديغندن شيخ‌الاسلام عارف حكمت بك
افندی‌يه كنديسنك مقصد واملی مدرسه عالمنه چكيلوب درسعاملق
يولنده نشر علوم ايله‌مك ، وتأليفاتله اشتغال ايتمك اولديغنی ، بونك
ايچون معاش ومعيشته برمقدار دها علاوه اولنمسنی بكلديكنی ،
ومأموريت قبول ايتمامك خصوصنده‌كی عزمنی بيانله معاونلكی
مسلكنه مغاير كورديكندن قبول ايده‌ميه‌جكنی بيلديرمش . عارف
حكمت بك جواباً « نه‌زمان اولسه مدرسه‌يه چكيلمك النده‌در .
شمدی ظهورات قبيلندن اوله‌رق سكا برايش تكليف اولنيوركه منافع
عامه‌يه متعلق خيرلو برمصلحتدر. علی‌الخصوص كمال افنديك غيبوبتی
زمانده سزك بوايشده بولنمه‌كزی بزمناسب كوريورز . سن بونی
قبول ايت‌ده صوكره استعفا ايدوب چكيلمك قولايدر. هم‌ده اووقت
سكاتقاعد يولنده برمقدار معاش‌ويريلور. ايستديككك مع زيادة حصوله
كلور » بيورمش . عارف حكمت بك افندی جودت افندی‌يی اقناع
ايلديكنده جودت افندی بالبداهه همان بوبيتی عارف حكمت بك
حضورنده سويلمشدر .

مطلع

خوبان بی وفا كبی دهر دسيسه باز

ناز اهلنه نياز ايدر اهل نيازه ناز

عارف حكمت بك جودت افندی‌يی زورله معاونلكه اقناع ايلمش
اولديغی حالده وهبی ملانك خاطری ايچون عالی پاشانك معين عنوانيله
مأموريتنك تنسيبنی مجلس معارف قبول ايتمه‌مش . عارف حكمت بك

افندینك تنسیبیله جودت افندینك مجلس معارف عمومیه اعضالغیله دارالمعلمین مدیرلکنه نصبنه قرار ویرلمش . ١٢٦٦ سنه‌سی شوالنك بشنده بوایکی مأموریت عهده‌سنه توجیه اولنمشدر .

اول دفعه‌کی حالی اکلاتدیغنده پدرم مرحوم دیمشدرکه « ایشته اول کون شبیکهٔ اماله طوتلدم. چپالادقجه طولاشدم . آغدن ، باغدن قورتیله‌یم دیدکجه قیود ایچنه دوشدم . مقدما برخدمتکارم وار ایکن آت سائز وقایق قایقچی تدارکنه مجبور اولدم . ظاهراً کسب رفعت وترقی ایتدم. باطناً عائله‌یی چوغالتدم. چاره یوق! آرتق معارف عمومیه‌یه خدمت یولنده ایفای وظیفهٔ مأموریته بذل مقدرت ایله‌مك لازم کلدی »

اوزمانه قدر رشید پاشا جودت افندی‌یی برچوق مهم اموردە استخدام ایله‌یورسه‌ده جودت افندی کندیسنك دولت مأموریتی قبول ایتمه‌مك ومدرسه‌یه چکیلوب درسعاملق وتألیفات ایله نشرعلوم ایده‌رك دولت وملته خدمت ایتمك خصوصنده‌کی عزم قطعیسنی سویله‌مش اولدیغندن رشید پاشا آنی انجق براحبابلق وکندیسنه معاونت صورتیله خدمتده بولندیریوردی . بعضاً کاتبلرینه ویره‌مدیکی درجه محرم اولان شیلرینی جودت افندی‌یه تبییض ایتدیرردی.

او اثناده بغداد مفتیسی آلوسی زاده محمود افندی درسعادته کلدی. باب عالی‌یه کتدیکنده رشید پاشا ایله فؤاد افندینك اقتدار وتزا کتلرینه حیران اوله‌رق باب عالیدن چیقدیغنده « هذا الفؤاد یلیق لهذا الصدر » دیمش . جودت افندی بومضمونی پك بکندیکندن زیرده‌کی قطعه‌لری سویله‌مشدر .

کردح لجسم الملك صدر رشید — يحليه رأى المستشار فؤاد
اصاب يصدق القول فی قاله فيهما — يليق لهذا الصدر هذا الفؤاد

قطعهٔ دیگر

جاء فؤاد مستشار المن — اضحی رشید الرأی صدر الرشاد
جاء بحق المدعی قائل — لاق لهذا الصدر هذا الفؤاد

اوزمانلرده علمای مصریه‌دن مشهور یحیی افندی دخی استانبوله کلمکله جودت افندی آنك علمندن‌ده پك چوق استفاده ایله‌مشدر .

فؤاد افندی روسیه‌دن کله‌لی هر نه‌قدر تداوی ایله اوغراشمش ایسه‌ده روماتیزمه اضطرابندن قورتیله‌مدیغندن بانیویه لزوم قطعی کورولمش اولمغله بروسه‌یه کیتمکه مجبور اولدی . جودت افندی‌یی‌ده برلکده کوتوردی. بروسه‌ده بولندقلری زمان بر کون تفرج مسیره‌سنه کیتدکلرنده صوك بهار موسمنك کوزل هوالی بر کونی اولوب بولندقلری محل یشیلك اغاجلق ایدی. وبرقاچ محلدن صولر آقیوردی فؤاد افندی ارقداشنه « ماء جاری غم واندیشه‌یی ازاله ایدر. بونده حکمت نه‌در ؟ » دیمش جودت افندی جواباً « غم دنیلان‌شی انسانك ذهننده بر ایلیشکدن عبارتدر هپ افکار بونك اوزرینه طوپلانور . وافکارك بر نقطه اوزرنده ازدحامی انسانه الم ویرر. صولرك آقندیسی وشاریلدیسی ایسه سلسلهٔ افکاری بوزار . قوروندی‌یی طاغیدر. بوجهتله غمی دافع اولور . لکن ینه بوجهتله شعر سویله‌مکه دخی مانع اولور دیرلر . فی‌الواقع بوقدر صولرك جریانیله حاصل ایلدیکی خوش صدالر اره‌سنده نه‌بر کوزل شعر سویلنه‌بیلور ، نه‌ده منشیانه بر مسوده قلمه آلینه بیلور. انسان دوشونورکی کورینورده افکاری

بریره جمع ایده‌مز ! » دیمش. بونك اوزرینه فؤاد افندی « اویله ایسه
هایدی طبیعت شعریه‌لرمزی زورلایوب‌ده بوراده طبیعته قارشو
بالاشتراك بر غزل سویلیه‌لم » دیمکله زورینه شو غزلی سویله‌مشلر .

غزل مشترك

جودت — دیده فواره دل زار صویك باشیدر
فؤاد — بوتفرجده آقان کوزلریمك یاشیدر
ف — سیم بازولرك آکدجه کموش صوینده
ج — کوزلرم صانکه بروسه‌ده بیکار باشیدر
ج — در دکانجهٔ وصلتده قماشجی بچه‌نك
ف — بستر راحت عاشق اشیکی طاشیدر
ف — اولو جامعده‌کی محرابی نه‌یاپسون عاشق
ج — قبلهٔ وحدت آکا یارین ایکی قاشیدر
ج — قاپلیجه صوبی کبی آتش سیالهٔ اشك
ف — عاشقك باق اثر آه شرر پاشیدر
ره‌نارفته بروساده آچوب کلك فؤاد
بنده‌سی جودت آنك پیرو یولداشیدر

فؤاد افندیله جودت افندی بروسه‌ده‌کی مدت اقامتلرینی بوش
کچیرمیوب ایکی مهم اثر میدانه کتیرمشلردر . او زمانه قدر لسان
عثمانینك صرف ونحوینی جامع بر کتاب بولنمدیغندن قواعد لسان
عثمانیه‌نك تحریری ایله بر کتاب تألیفی لزومنك اهمیتنه مبنی قواعد
عثمانیه رساله‌سنی میدانه کتیرمشلر . برده اوروپاجه بیوك ثروت
ومعموریتی موجب اولان آنونیم شرکت اعتباریه‌لره ممالك عثمانیه‌ده

هنوز رغبت وهوه‌سی اولمامسندن خلقه بر نمونه کوسترمك وبوغاز ایچی اهالیسنك کیدوب کله‌لرینه بر سهولت ویرلمك اوزره بر واپور شرکتی تشکیلنی دوشونوب بو شرکتی تأسیسه دائر بر نظامنامه لایحه‌سی قلمه آلمشلر . بو ایکی اثر مهمی بروسه‌ده بر آیه قریب اولان اقامتلرنده میدانه کتیروب استانبوله بویله ایکی کوزل هدیه ایله عودت ایله‌مشلر . استانبوله ورودلرنده موقع اجرایه وضع اولنمش . و بو شرکته « شرکت خیریه » تسمیه اولنمشدرکه حالا باقی اولان شرکت خیریه‌در . قواعد عثمانیه کتابنی‌ده جودت افندی استانبولده اکمال ایله قواعد عثمانیه تسمیه ایلدی . صوکره قواعد عثمانیه‌نك مبتدیلره تعلیم و تفهیمی ایچون‌ده « مدخل قواعد » نام رساله‌یی تألیف ایتمشدر .

رشید پاشانك اهتمام وغیرتیله معارفك او زمان انتشار وترقیسنه پك زیاده اهمیت ویریلیوردی. مجلس معارف عمومیه رئیسی صدوردن عبدالحق افندی اولدیغی کبی اعضاسی‌ده اکثری صدور ورجال‌دولتدن ایدی . جودت افندی آچیق ترکجه یازمق ایچون خیلیجه چالیشدیغی جهتله معارف کاتبلرینك مسوه‌لرینی تصحیح ایلر . و مهم ایشلری بالذات قلمه آلوردی . مجلس معارف عمومیه باب عالیده دائرهٔ همایونده منعقد اوله‌رق علی الدوام معارف عمومیه‌یه دائر مذاکرات ایله مشغول و آیده بر کره وکلادن برینك خانه ویا ساحلخانه‌سنده بر اقشام ضیافتی ویریله‌رك کیجه مجلس والای احکام عدلیه رئیسی‌ایله خارجیه ناظرینك تحت ریاستلرنده انعقاد ایلر وسر عسکر رشدی پاشا کبی بعض وکلاده اعضا صفتیله بولنورلردی . جودت افندی مجلس عمومینك محرری‌ده بولندیغندن او بر آی ظرفنده نه یاپیلمش

ایسه آنك خلاصه‌سنی وکله‌جك آیده یاپیلمسی متصور اولان شیلرك مذاکره‌سنی یاپوب اومجلس عمومیده اوقوردی .

جودت افندی بر یاندن‌ده دار المعلمین نظامات واصلاحاتیله مشغول اولیوردی . بومکتب ایچون بر نظامنامه یاپوب موقع اجرایه وضع ایتدیردی . وطلبه‌سنك اصول امتحانلرینی یولنه قویدی . شهور ثلثه‌ده طشره کیتمه‌مك اوزره معاشلرینی حد کفایه‌یه ابلاغ ایتدیردی . آز وقت ایچنده بو مکتبدن بر چوق مکاتب رشدیه معلملری یتشدی .

اوزمان مجلس معارف اعضالغی پك شرفلی بر مأموریت اولدیغندن چوق کشی هوس ایدردی . روم ایلی بکلر بکی پایه‌لولرندن مصرلی کامل پاشا ایله تقویمخانهٔ عامره ناظری وقعه نویس دولت رجائی افندی‌یه‌ده علاوهٔ مأموریت اوله‌رق ۱۲٦٧ سنه‌سنده مجلس معارف عمومیه اعضالغی توجیه بیورلمش ، بر قاچ آی صوکره کامل پاشایه وزارت ویرلمشدر .

مجلس معارف عمومیه اعضاسندن مکاتب عمومیه ناظری کمال افندی‌ده او اثناده اوروپادن استانبوله کله‌بیلوب مأموریتنه دوام ایله‌مشدر .

انجمن دانش

مجلس عمومئ معارفك مهم ایشلرندن بری‌ده پارسك اقاده‌میسی طرزنده بر جمعیت علمیه تشکیلی ایدی . اعضای داخلیه‌سی قرق ، اعضای خارجیه‌سی غیرمحدود وهر آی باشنده بر کون منعقد اولمق

اوزره انجمن دانش نامیله بر جمعیت علمیه تشکیلنه قرار ویرلدی .
ریاست اولاسنه صدوردن عطاءاه افندی زاده شریف افندی ، ریاست
ثانیسنه مجلس معارف عمومیه اعضاسندن عبدالحق افندی زاده خیراه
افندی انتخاب ایدلدی . مجلس عمومینك بوکا دائر اولان مضبطه‌سی
جودت افندی طرفندن یازیله‌رق عرض اولندی . التمش یدی سنه‌سی
رجبنك یکرمی بشنده اراده‌سی صادر اولدی .

او مضبطه‌نك مآلنه موافق یولده تقویم وقایعه درج ایله اعلان
اولنمق اوزره قلمه النان بیاننامه‌ده جودت افندی طرفندن یازلمشدر .
پدرم و استادم مرحوم بو مضبطه ایله او بیاننامه‌نك صورتلرینی
عاجزه‌نك درس ضبطلری میانه کچیرمش اولدیغندن بورایه نقل ایدهلم .

مضبطه صورتی

هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون ، فحوای حکمت
احتواسی اوزره هرشیده علم وکمالك جهل و نادانی‌یه رجحانی بحث
واشتباه قبول ایدر موادّدن دکلدر . ادنی ملاحظه ایله معلوم اولور که
هیولای عمار ومدنیتك صورت استکمالی حصرا وقصرا نشر وتنمیهٔ
فنون متنوعه مقدمهٔ مسلمه‌سیله استحصال واستنتاج اولنه بیلدیکی
وارستهٔ کلفت احتجاج و بونك حصولی ایسه انجق دولتك همم عالیهٔ
متوالیه‌سنه محتاجدر . زیرا ترویج هنر ومعرفته اقدام و اهتمام ایلیان
دولتلرك هرعصرده شکل وهیئت حکومتلری دائرهٔ معموریتده ورعایا
وبرایاسی مرکز رفاه ومدنیتده بولنه‌رق سائرلرینه حاکم وغالب اولمسی
ادوار هیئت عالمك عادات مستمره و اصول غیر متغیره‌سندن ایدوکی
مسلماتدندر . حتی کوکب کوکبهٔ دولت عثمانیه‌نك مشرق شان وشوکتدن

طلوعی هنکامنده آفتاب علوم وفنون ممالك شرقیه‌ده پرتوانداز اولوب
طرف سلطنت سنیه‌دن دخی اولوقته کوره لازم اولان فنون ومعارفك
تأسیس اصول وقواعدی وتعمیم فروع و فوائدی حقنده ابراز همت
بیوریله‌رق فنون متنوعه‌دن تألیف اونمش اولان کتب مشهوره
وحسابه کلمز و کتبخانه‌لر آلمناز بونجه مآثر مبروره اخلافه یادکار
براغیلمش و بو جهتله صیت شوکت و سطوت سنیه جهانی طوتمش
اولدیغی حالده هنروران اسلافك لسان عذب البیان ترکی‌یی بیاغی متروك
حکمنده طوتوب تألیف کرده‌لری اولان آثاری عرض کمال ضمننده
یابتون ، بتون بشقه لسان اوزره ویاخود الفاظ عربیه وفارسیه‌دن
عبارت اولوب فقط بر صحیفه‌ده بر ایکی لفظی ترکجه اوله‌رق تصنیف
وترتیب ایتمکی عادت ایدینمش اولمه‌لرندن و اکثر مؤلفاتی کلیات علومك
بر فرعی اولان شعر وانشایه حصر ایلدکلرندن وهر وقته کوره معتبر
اولان فنون وصنایع بشقه صورتده اولمسیله هرعصرده لازم اوله‌جق
معارفك نشر و ترویجی ایچون مقدملری کتب عربیه‌دن اقتباس
اولنه‌رق تفرعاتی تکثیر قیلنه‌رق فنون وصنایعه دائر السنهٔ اجنبیه اوزره
یاپیلمش اولان کتابلرك دخی ترجمه اولنمسی مقابلهٔ بالمثل قاعده‌سی
اقتضاسندن وبوصورت اسکی وقتلرده ملل اسلامیه بیننده مرعی وجاری
ودلائل عدیده ایله معلوم اولان موادden ایکن حوادث کونا کون
ظهوریله مسئله دکشه‌رك و هر نصلسه شمس کماله منطقهٔ شرقیه‌ده
زوال ایریشه‌رك انوار آثاری بورالرجه محو اولوب کیتمش . و بر
طرفدن دخی حل و عقد صاحبلرینك کیمیسی زیور هنر و معرفتدن
عاری کیمیسی غیرتکشیٔ وطن وملت صفت ممدوحه‌سندن بری اولمه‌لری
حسبیله شمس معرفتك بو طرفدن غروب و غیبوبتنی ایجاب و بو

جهتله اكثر ناسی ظلمات جهل استیعاب ایتمش ایدی . فلله الحمد ذات همایون حضرت شاهانه‌یه موهبهٔ الٓهیه اولان خصلت جمیلهٔ لطف و معدلت و خصیصهٔ جلیلهٔ غیرتكشئ دین و دولت ملوكانه‌لری اقتضای معالی ابتغای عالیسنجه تحت فیروز بخت جهانیلرینی تشریف مرحمت الیف بیوردقلری روز مسعدت بروزدنبرو افكار صائبهٔ شهنشاهی اعمار اقطار بلاد و ترفیه احوال عباد جانب خیریت جالبنه معطوف و آرای ثاقبهٔ جهانی بونیت جلیله‌نك مابه الحصولی و اقدم اسباب وصولی اولان تربیهٔ عامه مادهٔ مهمه‌سنك استكمالی قوانین اساسیه‌سنه مصروف اولمسیله عصر محاسن حصر حضرت شاهانه‌لرنده كوندن كونه هنر و معارف اكتساب اشتهار ایتمكده بولنمش . و آز وقت ظرفنده مآثر علوم و فنوندن پك بیوك منفعتلر مشاهده اولنمش اولوب آنجق تزاید العلوم بتلاحق الافكار مؤداسنجه بونك دها زیاده ایلرولمسی وعامه‌یه اهم والزم اولان كتابلرك بر آن اقدم وجوده كتورلمسی ایچون اصحاب هنر و معرفتدن مركب بر جمعیتك تشكیلنه عقلاً لزوم كورینه‌رك مقدما باارادهٔ سنیه معارف عمومیه نظامات اساسیه‌سنه مأمور اولمش اولان مجلس موقتده انجمن دانش نامیله بویله بر جمعیتك ترتیبی تذكر و تنسیب اولنمش و اجرای اقتضاسی سایهٔ مقدرتوایهٔ حضرت تاجداریده دردست انشا اولان دارالفنونك ختامنه براغیلمش ایسه‌ده ترتیب بخشای اصول انجمن خلق و ایجاد تعالی شانه عن الاشباه والانداد حضرتلری مصرع بر جستهٔ شان وشوكت وبیت القصید قصیدهٔ شكوه و سطوت اولان ذات همایون حضرت شاهانه‌یی قرین معانئ توفیق وتأیید ونسخهٔ نادرهٔ عدل ونصفت وجامع الاصول خلافت وسلطنت اولان دولت ابد مدت

علیه‌لرین شیرازه گیر دوام وتأیید بیورسون . ازالهٔ جهل تبعه وافاضهٔ
تربیهٔ عامه حقنده درکار اولان اقدامات متوالیهٔ نامتناهیهٔ شاهانه‌لری
آثار علیه‌سندن اولمق اوزره فنون ومعارفجه دخی مأمول اولمناز
درجه حصوله کلان ترقئ اسباب تحصیله نظراً دارالفنونك ختامنه
قدر بیهوده وقت کچورلمامك وختامنده آنده اوقوتدیریله‌جق کتابلر
اولجه یتشدیرلمك وداستان انجمن پیرای جهان واوراد السنهٔ جهانیان
اولان منقبت جلیلهٔ جناب پادشاهی واوصاف برکزیدهٔ حضرت
شهنشاهی‌یی بر قاتدها شهرتکیر وبالا رو چرخ اثیر ایده‌جك بویله
بر اثر جمیل وجلیل بلا تأخیر وجوده کتورلمك اوزره انجمن
مذکورك شیمدیدن تشکیل واجراسی میانهٔ عاجزانه‌مزده بالتصویب
صورت تشکیلی درمیان مطالعه اولنمغله اولبابده جریان ایدن مباحثاتك
فذلکه‌سنده اگرچه اشبو انجمنك یکرمی داخلی ویکرمی خارجی
اعضا ایله بونلرك جمله‌سنه فضائل ومعارفده فائق وتمام رئیس عنواننه
لایق بر رئیس واعضاسندن موظف اوله‌رق ایکی مصحح وبر کاتبدن
عبارت اولمسی خصوصنه مقدما مجلس موقتده قرار ویرلمش ایسه‌ده
اعضانك هر بری بر فنده ماهر وبر جهتله ترجمه وتألیفه قادر
وهیئت مجموعه‌سی کرك عربی وفارسیدن وکرك السنهٔ اجنبیه‌دن ترجمه
وتألیفه مقتدر اوله‌رق ذوالجهتین اولمق والحاصل فنون ومعارفه دائر
هر نه آرانسه بو هیئت مجموعه‌ده بولنمق لازم کله‌جکندن وهیئت
مذکوره‌نك بو مرکزه کلمسی اعضاسنك تکثیریله توسیع دائرهٔ
معارفه متوقف اولدیغندن اعضای داخلیه‌سنك رئیسلریله برابر قرق
کشیدن ترکیب اولنمسی واعضای خارجیه‌سی غیر محدود اولوب
چونکه بونلر یالکز انجمن مذکور ایله مخابره صورت وصفتنده

بولنه‌جقلرینه واطلبوا العلم ولو بالصین حدیث شریف حکمت الیفنك
حکم عالیسنجه علم وعرفانی هر یرده آرامق جائز وبلکه الزم ایدوکنه
بناءً اشبو اعضای خارجیه صفتی وهر صنف تبعهٔ دولت علیه‌نك
وهر بر مملکت اهالیسنك ارباب هنر ومعرفتنه ویرلمسی ورئیس تعیین
اولنه‌جق ذات دخی بویله ذو الجناحین اولوب سائرلرندن ممتاز وهر
درلو فضل ومعرفتده بالا پرواز اوله‌رق انجمن دانش وکمالك کویا
بر فهرست اجمالی اولمق لازمه‌دن وحالبوکه دائما بویله بر ذاتك بولنه‌
بیله‌جکی امر مجهول و بلکه خارج از مأمول کیفیاتدن اولمقدن ناشی
بری اول دیکری ثانی اعتبار اولنمق ودائما یکدیکرك نقصانی مکمل
اوله‌رق ایکیسی بردن صفت مطلوبه‌ده بولنمق یعنی هیئت مجموعه‌نك بر
نمونهٔ تمثالیه وصورت اجمالیه‌سی اولمق اوزره ایکی رئیس تعیین بیورلمق
موافق مصلحت کورنمکله مناسبلری لدی التأمل صدور عظامدن
عطاء الله افندی زاده سماحتلو شریف افندی حضرتلری داعیلری
حلیهٔ معارفله متحلی وهر فنده کعبی عالی اولمغین و مجلس معارف
عمومیه اعضاسندن سعادتلو خیراه افندی حضرتلری بنده‌لری دخی
اصحاب کمالاتدن ولسان آشنا ذواتدن بولنمقین بو ایکیسیله صورت
مطلوبه حاصل اوله‌جغندن مشار الیهمادن شریف افندی داعیلرینك
رئیس اول وخیراه افندی بنده‌لرینك رئیس ثانی تعیین بیورلمسی
وبرده ایکی مصححك مقدار کفایه‌ده اولوب اولمیه‌جغی شمدیکی حالده
بیلنه‌میوب انجمن مذکورك کشادنده ظهور ایده‌جك مصالحك
کثرت وقلتنه نسبتله معلوم اوله‌بیله‌جکندن انجمن مذکور کشاد
اولندقده اوراده تذکر اوله‌رق ایجابنه باقلمسی و اصل انجمن
مذکورك کاتبی اوله‌بیله‌جك ذوات فنون ادبیه‌ده ماهر وهر وجهله سبك

وربط کلامه قادر اولمسی لازمه‌دن اولمغله بالطبع انجمن مذکور اعضا-
سندن اوله‌رق بونلر مصحح تعیین بیوریله‌جق ذوات دیمك اولوب
فقط رئیسلرك معیتنده استخدام اولنمق وانجمن مذکورجه ریاسته
عائد اوله‌جق خصوصات ایله مشغول بولنمق اوزره بر موظف کاتبك
مأموریتی واکا معاونت ایتمك اوزره اقلام شاهانه‌دن یالکز انجمن
مذکورده بولنمغی کندوسنه سرمایهٔ مفخرت بیله‌جك بندکاندن برینك
دخی معاشسز اوله‌رق کاتب ثانی عنوانیله تعیین اولنمسی تذکر وتنسیب
اولنمش آه انتهی

بیاننامه صورتی

مستغنیٔ بیان اولدیغی اوزره هر شیده دانش و عرفانك جهل
ونادانی‌یه رجحانی بحث و اشتباه قبول ایدر مواد دن اولمایوب هر
حالده بیلان ایله بیلمیان عقلا ونقلا سیان اوله‌میه‌جغی وهیولای معموریت
و مدنیت نشر معارفدن بشقه بر شیله صورت حصول بوله‌میه‌جغی
حکمت عملیه‌نك بر باشلوجه مسئله‌سی اولوب بو خصوص خیریت
نصوصك حصولی ایسه دولتك همم غایهٔ متوالیه‌سنه متوقف و محتاج
بولندیغی وارستهٔ کلفت احتجاجدر . حتی کوکب کوکبهٔ دولت
عثمانیه‌نك مشرق شان و شوکتدن طلوعی هنکامنده آفتاب علوم
وفنونك دیار شرقیه‌ده اشعه‌نثار اولوب طرف سلطنت سنیه‌دن دخی
اولوقتلر نشر انوار علم ومعرفت امرنده ابراز همت بیوریله‌رق فنون
متنوعه‌دن تألیف اولنمش اولان بونجه مجلدات وآثار اخلافه برکذار
براغیلمش اولدیغی حالده اکثر مؤلفین اظهار بلاغت و یکدیکره

مسابقت ایله قصب السبق آفرین اولمغه حصر امل وبتون ، بتون
تزیین الفاظ و عبارەیه بذلما حاصل ایدەرك اکثر مؤلفاتی کلیات
علومك برفرعی اولان شعر وانشایه حصر ایلدکلرندن شناوران بحر
معارف اولان هنروران اسلافك ساحل حصوله کتورمش اولدقلری
درر معارف اصداف واصطلاحات عمیقەومخدرات معانیسی محجب تعبیرات
دقیقەایچنده قالەرق عروس معنی هرکسه چهرەنما اولەمدیغنه وحالبوکه
بومثللو کتابلر خواصی انام ایچون اولوب عوام اندن استفادهٔ مرام
ایدەمیەجکی بدیهیاتدن وتربیهٔ عمومیه قضیهٔ خیریەسنی ایسه حصراً
و قصراً نشر و تعمیم فنون متنوعه مقدمهٔ مسلمەسیله استحصال
واستنتاج اولنەبیلەجکی مسلماتدن بولندیغنه مبنی خواصك استیفای
حظ ایدەجکی طرز بلیغانەنك ایلرولەمسنه دقیقه شناسان روزکارك
تشویق اولنمسیله برابر فنونوصنایعه دائر اولان آثارك دخی عامهٔ ناسی
اکلایوب حصەیاب منفعت اولەبیلەجکی صورتده یاپیلمش وبرطرفدن
دخی امر تحصیلك تسهیلنه چالیشمسی اهم والزم وچونکه فنون
و معارف مرور اعصار ایله دکشەرك وتلاحق افکار ایله زیادەلشەرك
هر عصرده دلال افکار بر درلو هنر وصنعت عرض اظهار ایتمکده
وکالای کرانبهای علم ومعرفت هر کون بر بشقه نقش ایله طرازنده
اولوب کیتمکده اولدیغندن هر دورده لازم اولەجق فنون
ومعارفك نشر و تعمیمی لازمەدن و بو خصوصی مقدملرده دخی
اهالیٔ اسلام بیننده مرعی وملتزم اولان موادّدن اولمغله فللهالحمد ذات
شوکتسمات افندیمز حضرتلرینك خصلت ممدوحهٔ لطف ومعدلت
وخصیصهٔ غیرتکشیٔ دین ودولت ملوکانەلری اقتضای معالیٔ ابتغای

عالیسنجه تحت فیروز بخت شاهانه‌لرینی تشریف معالی الیف بیوردقلری
روز مسعدت بروزدن برو افکار صائبهٔ شهنشاهی اعمار اقطار بلاد
وترفیه احوال عباد جانب خیریت جانبنه معطوب وارای ثاقبهٔ
ظلیتپناهی بونیت خیریه‌نك مابه الحصولی واقدام اسباب وصولی اولان
تربیهٔ عامه مادهٔ مهمه‌سنك استکمالی قوانین اساسیه‌سنه معروف
اولمسیله عصر محاسن حصر آثار شاهانه‌لرنده کوندن کونه انوار علوم
ومعارف کسب اشتهار وانتشار ایتمکده بولنمش . و از وقت ظرفنده
پك بیوك منفعتلر مشاهده اولنمش اولوب انجق تزایدالعلوم بتلا حق
الافکار مؤداسنجه بونك دها زیاده ایلرولمسی وعامه‌یه اهم والزم
اولان کتابلرك بر آن اقدم وجوده کتورلمسی ایچون اصحاب هنر
ومعرفتدن مرکب برجمعیتك تشکیلنه لزوم کورینه‌رك مقدما با ارادهٔ
سنیه معارف عمومیه نظاماتنك مذاکره‌سنه مأمور اولمش اولان
مجلس موقتده انجمن دانش نامیله بویله بر جمعیت معارف منقبتك
تشکیل وتربیتی تذکر و تنسیب اولنمش و اجرای اقتضاسی سایهٔ
مقدرتوایهٔ حضرت تاجداریده دردست انشا اولان دارالفنونك
ختامنه براغیلمش ایسه‌ده ترتیب بخشای اصول انجمن خلق وایجاد
تعالی شانه عن الاشتباه والانداد حضرتلری مصرع برجستهٔ شان
و شوکت وبیت القصید قصیدهٔ شکوه و سطوت اولان ذات همایون
حضرت شاهانه‌یی مقارن معانیٔ توفیق و تأیید ومجموعهٔ نفیسهٔ
عدل ونصفت وجامع الاصول خلافت وسلطنت اولان هیئت منتظمهٔ
دولتعلیه‌لرین شیرازه‌دار دوام وتأیید بیورسون ازالهٔ جهل تبعه
وافاضهٔ تربیهٔ عامه نیت خیریه‌سیله فنون و معارفك تأسیسی اصول
و قواعدی و تعمیم فروع وفوائدی حقنده درکار اولان اقدامات

متوالیهٔ علیه وهممات متتالیهٔ نامتناهیهٔ ملکدارانه‌لری ایجابنجه او وقت
ظرفنده فنون و معـارفجه مأمول اولنماز درجه حصوله کلمش اولان
ترقئ اسباب تحصیل بو جمعیت خیریت انعقادك اولجه کشادینی تعجیل
ایتدیکندن دارالفنونك ختـامنه قدر بیهوده وقت کچوریلمامك واثده
اوقوتدیریله‌جق کتـابلر دخی اولجه یتشـدیرلمك اوزره جمعیت
مذکوره‌نك شمدیدن کشـادی خصوصی مجلس عمومئ معـارف
عمومیه‌ده تذکر اولنه‌رق دارالفنونك ختام انشـا آتنه قدر شمدیلك
آیده بر کره دارالمعارفده کشاد اولنمق واعضای داخلیه‌سی اتی‌البیان
وکلای فخام و علمای اعلام و اجلهٔ رجال بنام واعضای خارجیه‌سی
سائر ذوات معارف اتسامدن عبارت اولمق اوزره جمعیت مذکوره‌نك
عقد اولنمسی وصدور عضامدن عطاءالله افندی زاده سماحتلو شریف
افندی حضرتلرینك رئیس اول ومجلس معارف عمومیه اعضاسندن
سعادتلو خیرالله افندی حضرتلرینك دخی رئیس ثانی تعیین بیورلمسی
بالتصویب خاکپای عالیدن استیذان اولندقده اولوجهله انجمن دانشك
کشادی ومشـارالیهمانك مأموریتلرینك اجراسی خصوصلرینه ارادهٔ
کرامت افادهٔ حضرت ظل‌اللهی بیدریغ و ارزان بیورلمش اولمغین
همان جنـاب حق پادشـاه عدیم المثال و شهنشـاه دریانوال ولی‌نعمت
بیمنتمز افندیمز حضرتلرینی کافهٔ خصوصـاتده توفیقات صمدانیه‌سـنه
مقرون وعمر شوکت شاهانه‌لرین فوق‌مایتصور افزون بیورمق دعای
واجب الاداسی ایفاسیله بیان کیفیته ابتدار اولندی .

انتهی

انجمن دانشك اعضای داخلیه‌سی رئیسلریله برابر قرق اولوب، اعضای خارجیه‌سی‌ده اوتوز اوچی بولدی . بونلرك اسامیسی اسکی سالنامه‌لرده مقیددر . اعضالر ایچنده اصحاب فضل ومعارفدن خیلیجه ذاتلر وار ایدی . لكن اكثریسنك مشاغلی امور معارفله اشتغاله مساعد بولنمدیغندن فعلاً انجمنه خدمت ایده‌جك ذاتلر پك آز ایدی. اعضای داخلیه‌نك شرائط انتخابیه‌سنده وكلا بیننده اختلاف واقع اولدی . اكثریسنك رأینه كوره وكلادن بعض ذواتك اعضای داخلیه عدادینه ادخالیله انجمنه شرف ویرلمك اوزره اقتدار ترجمه و تألیف كافی كورولمك ، بعضیلرینك رأینه كوره فعلاً ترجمه و تألیف ایله مشغول اوله‌جق ذواتدن انتخاب اولنمق تنسیب اولنمش ایدی‌كه عالی پاشاده بو ایكنجی قسمك رأینده ایدی . حتی « بز بو ایشك ایچنه كیرمیه‌لم ! آهنكنی بوزارز ! » دیمش ایسه‌ده اكثریت آرا ایله فعلیاته نظر اولنمیوب اقتدار ذاتی ایله اكتفا اولندی . امر انتخابه ذاتیات‌ده قاریشدیرلمغله اصلا اهلیتی اولمیانلرده قرقلره قاریشدی. انجمنك بناسی صاغلام بر اساس اوزرینه قوریله‌مدی . عالی پاشانك بو خصوصده سویلدیكی طوغری چیقدی . انجمنك صورت تشكیلنه و وظائف مخصوصه‌سنه دائر بر نظامنامه یاپیلوب اعضانك اسامیسیله برابر اعلان ایدلدی . كرك داخلی و كرك خارجی اعضالره بالاسی طغرالی برر قطعه رؤس همایون ویرلدی . احمد جودت افندی‌ده اعضای داخلی انتخاب اولنمش بولندیغندن بر رؤس‌ده اكا ویرلدی .

انجمن دانشك رسم كشادی حضور همایونده اجرا اولنمق مقرر اولدیغندن حین كشادنده هیئت نظرفندن بر مقالهٔ خطابیه ایرادی تنسیب ایدلدی . انجمن اعضالرندن آرزو ایدنلرك برر مقالهٔ خطابیه

قلمه آلمه‌لری و ترجیح اولنه‌جق اولانك قرائت اولنمسی تنبیه اولندی.
او یازیلان خطابه‌لردن احمد جودت افندینك کی جمله‌یه ترجیح اولندی . درس دفترلرمده بولنان اوخطابه‌نك صورتی بودر .

خطابه

عالمده علم ومعرفت کبی برشرف ومزیت اوله‌ماز وانسانك مطالب ذاتیه‌سنك اسباب تحصیلیه‌سی صنایع ومعارفدن بشقه بر شیله حصول بوله‌ماز . هرنه‌یه اولورسه اولسون وهرنره‌ده بولنورسه بولنسون هنر ومعرفتك قدر وقیمتی انکار اولنه‌مز .

« هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون » بو کوردیکمز سامان وانتظام واحوال انام و حسن معاشرت خواصی وعوام هپ علم وهنرله حصوله کلمش بر اثر دکلیدر ؟ و مشهودمز اولان بونجه غرائب امور وصورت آسایش وحضورك نظر امعان ایله باقیلوب میزان‌دقت حقیقت شناسی‌یه اورولدقده دانش ومعارفدن بشقه برسببی وارمیدر ؟ بونك ایچون فتح ابواب علم وحکمت ترتیب اسباب هنر ومعرفت ایله تربیهٔ عمومیه قضیهٔ خیریه‌سنك اشتهار وانتشارینه صرف همت ایلیان دولتلرك جریدهٔ حاللری شیرازه‌کیر سلك‌انتظام ورعایاسنك مسئلهٔ آسایش باللری صورتپذیر بقا ودوام اوله‌کلدیکی بحث و اشتباه قبول ایدر موادن دکلدر. وانسانك ماهیتی حیوان ناطق اولدیغندن ایکی جهتلی اولوب حیاتنك امر محافظه‌سی وحس وحیاتی حسبیله احتیاجات جسمانیه‌سنك حصوله کلمسی وسائلنك‌استحصالنده مدنی‌الطبع اولدیغندن امر تمدنجه ضروری الاحتیاج اولان اسباب تسهیلیه‌نك

استکمالنده فنون طبیعیه و ریاضیه‌یه محتاجدر . جهت روحانیه‌سی
یعنی ناطق وکلیات اموری مدرك اولمسی حسبیله دخی استیفای لذائذ
روحانیه‌سی ایچون بالطبع مسائل حکمت الهیه‌یه مائل‌وسالك وغدای
روحانیسی مثابه‌سنده اولان شعر و انشـا ونکت ومزایا استماعنه پك
آشوری راغب ومتهالك اوله‌کلمشدر. بونك ایچون فن حکمت الهیه‌یه
دائر بر چوق کتب و مآثر یازلدیغی کبی ادبیاتدن دخی بونجه آثار
ومجلدات کثیره رشتهٔ تحریرات قلنمش وتزیین وتهذیب کلام ایچون
فوق‌العاده وسـائر فنون لازمه‌دن زیاده بذل جل اهتمام اولنمشـدر .
یا بر سـوز ایچون بوقدر امك صرف ایتلك عبث ایله اشـتغال دیمك
اولمازمی دینلمسـون ! زیرا بو عالم مظـاهرده سوز کبی نفس ناطقهٔ
انسانیه‌یه مؤثر برشی یوقدر . بوسببدن میدان معرکه وپرخاشده جان
وباش تلاشنده ایکن برسوز ایله غیرته کله‌رك نیجه یوزبیك آدم موقع
فداکاریده ثابتقدم اولوب عندنده اك عزیز ولذیذ اولان حیـاتنی بر
سوزه دکشدیکی وبر سـوز ایله روح انسـانی فوق مایتصور و بیك
جهان دکر شوق و شـادمانی کسب ایده‌کلدیکی پك چوقدر سـوزك
رفعت قدری نصل انکار اولنه‌بیلور ؟ انسـانك حیوان وسـائره‌دن
مابه‌الامتیازی اولان صفت مادحه‌سی وترجمان‌القلب ودلال عالم غیب
اولان لسانك اولانجه بضاعه وسرمایه‌سی سوز دکلیدر ؟

سـوز کبی عالمده متین و پایدار بر اثر وارمیدر ؟ ایام ماضـیه‌ده
کلوب کچمش و جمیع آثاری مندرس اولوب دار ودیاری اونودلمش
بونجه صاحب کمال وقدرت اولنلرك آدینی یاد ایتدیرن و بونجه اصحاب
دانش وعرفانك نامنی انجمن عالمده داستان ایدن سوز دکلمی ؟

طوفانزدهٔ فنا اولان امم سالفه‌نك اختراع ایتمش اولدقلری بونجه

صنایع غریبه و آثار عجیبه بتون ، بتون محو اولوب گیتمش ایکن
اولوقتلر بر شاعرك سویلدیکی سوز محو اولمیه‌رق بوقدر امواج حوادث
ایچنده یووارلانوب کلیور ! سوزك بیوكلکنه بوندن بیوك دلیل
ایسترمی ؟ آنجق سوزك قدر وقیمتی سویلیانك معلومات و معرفتنه
کوره‌در . زیرا سوز کارکاه دروننده طوقونمش بر قماش بوقلمون
اولدیغندن آب وتاب وطراوتی وچارشوی قابلیتده قیمتی قوۀ عاقله‌نك
تردستیٔ تربیه‌سنه‌کوره‌اولور. بوجهتله سوزك کرك بویله دلدوزوجکر
سوز اولمسی وکرك دامن حشره قدر پایدار اوله‌جق درجه‌ده‌بولنمسی
دخی علم وکماله متوقفدر . هر لسانه شرف ویرن شامل اولدیغی فنون
ومعارفدر ، فنون معارفی حاوی اولمیان لسان هر نه قدر ذاتاً مکمل
ومنتظم اولسه بیله آثار اعماردن محروم اولان اراضیٔ خالیه کبی عد
اولنوب نته‌کیم اراضینك حدودی بالتعیین کدیمین ایله انواع طرحلر
آچیلمدقجه دلنشین ومعمور اولماز ایسه لسان دخی تحدیداولنوب‌ده
آنك اوزرینه اعمال فکر مدید ایله دیوانلر وفنون متنوعه‌دن‌کتابلر
یازلمدقجه معتبر ومشهور اوله‌ماز! بوسببدن‌ناشی محضا لسانك‌تربیه‌سی
وسوزك طرز بلاغت اوزره اولمسی ایچون علوم ادبیه‌دن السنۀعدیده
اوزره بوقدر کتابلر تألیف اولنمشدر . والحاصل انسانك کرك‌حوایج
جسمانیه‌سی وکرك مطالب روحانیه‌سی حسبیله تحصیل علم و معرفته
محتاج ایدوکی وارستۀ کلفت احتجاجدر . ایشته بو امر اهمه خدمت
ایتمك ایچون محسنات عصریه‌یه علاوۀ جمیله اولمق‌اوزره انجمن دانش
نامیله بزم کبی عاجزلردن مرکب اشبو جمعیتك انعقاد و کشادی
خصوصنه مساعدۀسنیه بیدریغ بیورلمشدر . جناب حقه چوق‌شکرلر
اولسون بزی بر پادشاه حقایق آکتناهه بنده ایتمشدرکه بندکان

وتبعەسین ، سن تمیز دانش وعرفانه ایصال ایچون افراد و اطفال کبی
مهد مرحمت سنیەلرنده تربیه ایله احسان وعنایت جلیلەسین اتمام واکمال
ایدیور . بزلرك ایسه هر خصوصده عجزمز برکمال اولدیغی مثللو
بو بابده دخی اظهار عجز وابتهالدن غیری بر دیه جکمز وعاجز اولدیغمزی
بیلەرك وسع کمترانەمز مقداری چبالامقدن بشقه بر ایشلیه جکمز
یوقدر . همان مفتح الابواب ولسبب الاسباب تعالی شانه عن الشك
والارتیات حضرتلری انتظام بخشای اصول عدل وترتیب فرمای فصول
سطوت وسلطنت اولان ولی نعمت بینمز افندیمز حضرتلرینك عمر
وشوکت شاهانەلرین افزون ووجود عالمسود ملوکانەلرین آفات صوریه
ومعنویەدن مصون بیورسون . آمین بحرمة سیدالمرسلین .

انتهی

بو خطابه تبییض اولنوب حاضر ایدلمشیدی که التمش یدی سنەسی
رمضان شریفنك اون سکزنجی چهارشنبه کونی باب عالی‌یه ذات
شاهانەنك ایرتسی کونی والده سلطانك انشاکردەسی اولان دارالمعارفه
تشریف ایله انجمن دانشی کشاد بیوره جقلری خبری کلدی . اوکون
بك کیچ وقت عالی پاشا جودت افندی‌یی یانىنه چاغیروب : « سزك
یازدیغکز مقالەنك قرائتندن اول صدر اعظم افندیمزك بر نطق
مناسبله فتح باب مقال ایلەلری مناسب اولور . بونی کندیلرینه عرض
وافاده ایدیکز » دیدی . جودت افندی رشید پاشا ساحلخانەسنه
کلدیکنده کیجه اولمش ایدی . افطارجیلر وزوارك کثرتندن خالی بر
وقت بولوبده مسئلەیی آکلاتمق مشکل ایدی . بر فرصت بولونجیه
قدر کیجه یاریسی اولدی . اندن صوکره‌ده رشید پاشا مسائل مهمه
ایله مشغول اولدیغندن آنجق سحور وقتی حرمه کیردی . فرداسی

پنجشنبه کونی‌ده ارکندن چیقوب دارالمعارفه کیتدی . خلاصهٔ کلام
بر نطق یازمغه وقت بوله‌مدی .

ذات شاهانه ارکنجه دارالمعارفه تشریف بیوردی . بالجمله وکلا
و اعضای انجمن حضور همایونده قائم اولدقلری حالده رشید پاشا
بالبداهه بو نطقی ایراد ایلدی .

رشید پاشانك نطقی

ولی نعمت بینتمز پادشاهمز افندیمزك ابتدای تخت سلطنت
سنیه‌لرینه رونق ویردکلری یوم مسعودکه لله‌الحمد دولت وملکده
ترقیی کورلمکده اولان قوت ومعموریتك و عالمك نائل اولدیغی
سعادت وامنیتك مبدأ مبارکیدر . ایشته اول کون پادشاهمز باب
عدالتی تیمناً آچشلر ومحامداخلاق سنیه‌لرینك برهان باهرینی کوسترمشلر
ایدی . صوکره انسانه انسانلغی بیلدیره‌جك وهرکسی دنیا و آخرتده
سعادت وسلامته ایردیره‌جك علوم ومعارفك انتشارینه دخی برطریق
سهولت آچه‌رق جناب حقه شکرلر اولسون از وقت ایچنده ثمرهٔ
نافعه‌سنی وعرفان حقیقیٔ شاهانه‌لرینك دخی دلیل قویسنی کوستردیلر .
ایشته بونك تدابیر متممه‌سندن اولمق اوزره بوانجمن دانشك تشکیلنی
دخی مراد بیوروب والدهٔ محترمه‌لرینك اثر عالیه اقتفاءً احیا
بیوردقلری بویله براثر جلیلده بوجمعیت خیریه‌نك بدئی کونی تشریف
شاهانه‌لرینی دخی دریغ بیورمیه‌رق جمله قوللرینی احیا بیوردیلر .
بزلر نصل بختیار آدملرزکه خیرلو برعصره یتیشه‌رك انواع نعم صوریه
ومعنویه ایله متنعم اولمقده‌یز . وبزم اولادلرمز بزدن زیاده بختیاردرکه

هر بر نعمتده بزلرله مشترك اولدقدن بشقه كمالات انسانیه‌یه لازم اولان
علوم ومعارفك اسباب سهولتنی دخی عنایت ولی نعمتله حاضر وآماده
بولمقده‌درلر . حق تعالی حضرتلری سایهٔ شاهانه‌یی اوزرلرمزده دائم
بیورسون آمین! ولی‌نعمت‌افندیمز انجمن دانشك كشادینی امر وفرمان
بیوردیلر . انتهی

رشید پاشانك نطقندن صكره انجمن دانش رئیس ثانیسی خیرالله
افندی جودت افندینك یازمش اولدیغی مقالهٔ خطابیه‌یی اوقودی .
اندن صوكره انجمنك برنجی اثری اوله‌رق قواعد عثمانیه حضور
همایونه عرض وتقدیم اولندی . وطبع و تمثیلی فرمان بیورلدی .
آنك امر طبعی‌ده انجمن ایچون ابتدای مذاكره عد اولندی . بونك
اوزرینه سلطان عبدالمجید حضرتلری رشید پاشایه خطاباً « جودت
افندی پایه‌سی ترفیع ایله تلطیف اولنسون فقط كندیسنك صحیحاً
ممنون اوله‌جغی صورتده اولملیدر. اوراسنی ارتق شیخ‌الاسلام افندی
ایله مذاكره ایدیكز » بیوردیلر. وسرای‌همایونلرینه عودت ایلدیلر.
عالی‌پاشا همان رشیدپاشانك یاننه كیدوب سالف‌الذكر نطقی تكرار
ایتدردی . وصورتنی آلدی . جودت افندی‌ده بر صورتنی الدی .
طبع اولنمق اوزره تقویم وقایع وجریدهٔ حوادثه كوندرلدی .

پدرم رشید پاشانك قدرت كتابت و قوهٔ نطقیه‌سنی اكلادیركن
دیر ایدی‌كه « سویلدیكنی یازمق ، ویازدیغنی سویله‌مك رشید پاشایه
مخصوص برخصلت ایدی . كندیسی سویلیه‌رك بر كاتب یازدیغنده
تصحیحه محتاج اولمیان بر مسوده میدانه كلوردی . الك اوزه‌نیله‌رك
یازدیغی كبی سوز سویلردی » رشید پاشا قدرت كتابت وخطابتی
كندیسنده جمع ایتمش جربزهٔ نطقیه‌سی نوادراتدن بولنمش بر ذات

ایدی بو اقتدارینه معلومات ودرایت ، ذکا وفطانت و عزم جهد
و فعالیت‌ده منضم بولنوردی . هرملتده زمانك نادراً یتشدیردیکی
ذواتدن ایدی .

فؤاد پاشا ایله عالی پاشاده دیپلوماسیده ماهر ذواتدن ایدیلر. فؤاد
پاشاده قوهٔ نطقیه‌سی مکمل وحاضر جواب اولوب مضمونلر ونکته‌لی
سوزلر سویلردی . لکن نطقی بشقه انشاسی بشقه ایدی . عالی پاشا
ایسه بك کوزل یازدیغی حالده قوهٔ نطقیه‌سی هیچ یوق ایدی .

انجمن دانشك کشادی کونی صادر اولان ارادهٔ سنیهٔ شفاهیه
موجبنجه جودت افندی طریقتجه التمشلی‌یه ترفیع اولندی .

انجمن دانش کشاد اولندقدن صوکره آیده بر کره دارالمعارفده
انعقاده باشلادی . اول امرده جریان ایدن مذاکره‌دن بری قواعد
عثمانیه ایله لسانمزك قواعدی ضبط اولندیغندن برده لغت کتابی یاپیلوب
لسانمزده زبانزد اولان عربی و فارسی وسائر اجنبی لفظلر کندی
لسانمزدن عد ایدیله‌رك تعیین و تحدید ایدیلوب خارجده قالان الفاظ
غریبه استعمالندن واز کچمك مسئله‌سی ایدی . اویله بر لغت عثمانیه
تألیف اولنمق اوزره بر قومیسیون تشکیل ایدلدی . علم تاریخده بر
قاچ قسمه تقسیم واعضادن بعض ذواته توزیع اولندیغی صره‌ده بیك
یوز سکسان سکز سنه‌سندن بیك ایکیوز قرق بر سنه‌سنه قدر اولان
وقایعك یازلمسی جودت افندینك عهده‌سنه ویرلدی . و الفاظ غریبه
استعمالندن و تکلفات منشیانه‌دن صرف نظرله هرکسك آکلایه‌جغی
تعبیرات ایله یازلمسی تنبیه اولندی . آنك اوزرینه جودت افندی
تاریخ جودتك تحریرینه باشلادی . بالفعل ایشه یارایه‌جق اعضایه

توزیع اولنان تألیفات ایچنده تاریخ جودتدن بشقه بر اثر میدانه چیقاریله‌مدی .

رشیدپاشا موقع اقتدارده بولندقجه سیاسیاتده‌کی مهارت ومساعیسیله خارجاً دول معظمه ایله تأیید مناسبات و داخلاً نشر علوم وتنظیم قوانین جدیده و نظامات ایله آز زمانده پك چوق ایشلر كوره‌رك دولت وملتنه خدمتلر ایتمشدر . تجدد وترقی اولوجهله کیتسه ایدی ، کندیسی هپ موقع اقتدارده بولنوبده او خدمتلرده دوام ممکن اولسه ایدی دها پك چوق شیلر میدانه کلمش بولنوردی . حتی موقعندن امین اوله‌میه‌رق بعضاً حیاتی ایچون قورقولر چکیره‌رك هر موقعه چدکجه عزمنده دوامی‌ده کندیسنك پك بیوك اقدام وثباتنی ابراز ایلر . لکن بو غیور آدم ایکی‌ده برده موقعندن آتیله‌رق باشلادیغی شیئی او بر موقعه کلیشنده اکماله مجبور اولیور . موقع اقبالده بولندقجه دخی بر چوق دشمنلری آنکله اوغراشیورلردی . آز زمانده میدانه کتیردیکی آثار نافعه‌نك مهملرندن بولنان انجمن دانشك کشادی‌ده آکا یکیدن دشمنلر پیدا ایتمش وبونلر آره‌سنده پك صاحب نفوذ بر دشمن دها قازاندرمش اولدی ! شویله‌که انجمن دانشك کشادی کونی وکلا ومأمورین ایکی صنفه تقسیم اولنوب ، بری اصحاب دانش عد اولنان رشید پاشا طاقمی ایدی . دیکر قسم بونلرك خارجنده قالمغله آنلر رشید پاشایه دلکیر اولمشلردی . خارجده براقیلانلردن بری‌ده فتحی پاشا ایدی‌که فتحی‌پاشا دامادشهریاری ، واوآنده طوپخانه‌مشیری و مظهر کمال توجه شهریاری اوله‌رق عادتا مستشار سلطنت مقامنده ایدی . اوللری اصول جدیده‌نك وضع تأسیسنده فتحی‌پاشا رشید پاشا ایله هم افکار ایکن مؤخراً آره‌لری شکرآب اولدی . آره‌لرنده‌کی

برودت انجمن دانشك كشادى كوننده كسب شدت ايلدى . آندن صوكره فتحى پاشا مجلس معارفك ايشلرينى ترويجده اكثريا طرف خلافده بولنمشدر . او زمان قپودان دريا اولان داماد محمدعلى پاشاده رشيد پاشانك پك بيوك دشمنى اولوب دائما آكا ضد بولنور ، آنك عليهنده آنتريقه چويروب امور حكومتى كندى الينه آلمق ايستردى. رشيد پاشا ايسه رأينده مصر ، عزم وثبات صاحبى بر ذات اولوب هيچ برينه سرفرو ايتمزدى .

فتحى پاشانك رشيد پاشايه كوجنمه‌سى نتيجه‌سى اوله‌رق ١٢٦٨ سنه‌سى ربيع الآخرى بشنده رشيد پاشا عزل ايديله‌رك رؤف پاشا صدراعظم اولدى . برهفته صوكره رشيد پاشايه مجلس والا رياستى توجيه بيورلدى .

جماذى‌الاونك اون سكزنده ينه رشيد پاشا صدراعظم اولدى .

مصر واليسى عباس پاشادن اعضاى خاندانى وپدرينك امكدارلرى مشتكى اولوب امراى مصريه طاقم ، طاقم استانبوله كله‌رك كوردكلرى بد معامله‌دن شكايت ايتمكده اولمه‌لريله رشيد پاشانك آنلرى صحابت ايتمسندن عباس پاشا ايله اره‌لرينه برودت ومباينت دوشمشيدى . باب عالى ايله مصر واليسى آره‌سنده‌كى مباينت ايو برشى اولمديغندن بونك رفعى ايچون صدارت مستشارى فؤاد افنديك مأموريت مخصوصه ايله مصره اعزامى قرارگير اولدى. بوندن بشقه محمدعلى پاشا مخدوملرى وكريمه‌لرى پدرلرندن قالان ميراثى ايسته‌مكده عباس پاشاده بوكا يناشمامقده بولنديغندن بو ميراث مسئله‌سنده برصورت ويرمك لازمهٔ حالدن اولمغله بونك ايچونده علمادن برينك برلكده كيتمسى تنسيب اولنه‌رق فؤاد افندى‌يه جودت افندى ترفيق ايدلدى . التمش سكز

سنه‌سی جماذی‌الاخره‌سنك اوچنجی کونی سائق شادی نام فرقتین واپور همایوننه راکباً مصره حرکت ایلدیلر. ماه مذ کورك اون بشنجی کونی مصره واصل اولدیلر .

فؤاد افندیله جودت افندی مصرده حیسون نام سرایه مسافر ایدلدیلر . موسم ایلك بهار اولوب استانبولده هنوز بوغاز ایچنه نقل اولنمامش ایکن مصری پك صیجاق بولان جودت افندی استانبولی خاطرلادیغی کبی رشید پاشادن افتراقده اکاکوچ کلمش اولدیغندن برغزل سویله‌مش ایدی‌که او غزلك آخر بیتلری شونلردر .

آ کوب استانبولی فریادم ایله ایلرم آهنك
بورادە عودوقانون پرده‌سین‌کوش ایتدیکم‌دملر
کلنجه یاده جودت آغلرم صدر کرمکارك
در لطفنده اکداری فراموش ایتدیکم دملر
رشید پاشای دریا دل‌که نیل آسا آقار اشکم
کلوب یاده‌می فیضی ایله جوش ایتدیکم دملر

فؤاد افندی بو مأموریتده موفق اولدی . مصرك سنوی آلتمش بیك کیسه ویرکوسنی سکسان بیك کیسه‌یه ابلاغ ایتدیردی . میراث مسئله‌سی‌ده صلحاً تسویه اولندی .

مصر بکلرینك امللری عباس پاشانك عزل‌وتبدیلی اولدیغی حالده فؤاد افندینك‌او یوله کیتمامسندن طولایی آندن‌ممنون اولمامشلرایسه‌ده عباس پاشا پك ممنون اولدی . فؤاد افندینك خدمتی دولتی نزدنده مقبول اولدی .

مصر رجالندن بوندن خوشنود اولمیانلر فؤاد پاشانك اوزلاشمق صورتیله ایشی تسویه ایلیوب عباس پاشانك عزلی یولنه کتمه‌مسی

عباس پاشادن آلدیغی بر چوق آلتونلره طمعاً اولدیغی سویله‌ملریله
اپجه کفتکو اولمش ایسه‌ده مصرده فؤاد پاشا ایله بولنمش اولان پدرم
درسلریمزك مصره عائد بو قسمنی تقریرنده فؤاد پاشایه عباس پاشا
طرفندن بر مبلغ جسیم ویرلدیکی محقق ایسه‌ده فؤاد پاشا کوره‌جکی
خدمتی او پاره مسئله‌سنه اویدیره‌رق یاپمیوب عباس پاشا ایله اوزلاشمق
جهتنی دولتنه نافع کوردیکی ایچون اویله یاپمش و بوندن ممنون قالان
عباس پاشاده آکا عطیه ویرمش اولدیغنی آکلاتمش ایدی . جودت
افندی پاره‌لرك ورودینی بیلدیکی حالده او مبلغ کلینك مقدارینی نه
جودت افندی فؤاد پاشایه صورمش نه‌ده فؤاد پاشا آکا سویلمشدر .

فؤاد افندی مصردن عودت ایلدیکنده کوردیکی خدمتی رشید
پاشاده تقدیر و تحسین ایلدی . لکن بو تقدیراتنی سویلدیکی زمان
طورنده‌کی طونقلق بر شیئه عدم ممنونیتی حس ایتدیریوردی . بوکا
فؤاد افندی عباس پاشانك عزلی جهتنی طوتسه ایدی رشید پاشا دها
ممنون اوله‌جغی معناسنی ویرن اولمش ایسه‌ده رشید پاشا او فکرده
اولسه کندی کوندردیکی فؤاد پاشا کیدرایکن آنی حس ایتدیرمسی
و آکا او یولده تعلیمات ویرمسی لازم کلمزمی ؟

حالبوکه او خصوص ایچون موافق ومناسب کوره‌جکی صورتله
حرکتده تماميله مختار اوله‌رق کوندرمش . محمد علی پاشایه ویریله‌جك
فرمانك اولجه مسوده‌سنی کندیسی یازدیغنده قویمش اولدیغی سنوی
سکسان بیك کیسه ویرکو آنك عزلیله یرینه کچن هیئت وکلا طرفندن
آلتمش بیك کیسه‌یه تنزیله موافقت اولنمسی او وقتدنبرو رشید پاشایی
اوزمش اولان مسائلدن بولندیغندن فؤاد پاشانك آنی سکسان بیك
کیسه‌یه ابلاغی رشید پاشانك اوخصوصده‌کی املنك حصولی دیمك ایدی .

برده عباس پاشا انکلیزلره یاقلاشوب حتی انکلیزلری کندندن خوشنود ایلمك اوزره مصردن سویشه بر تیمور یولی انشا ایتدیرمش وکندی موقعنی خصماسنه قارشو تأمین ایلمش او زمان رشید پاشا ایله عباس پاشا بیننده مباینت وقوعه کاوب رشید پاشا عباس پاشا علیهنده بولندیغی حالده عباس پاشانك انکلیزلر ایله اره‌سی ایی اولمسندن آکا بر شی یاپه‌مدیغی و یاپمغی موافق بولمدیغی واقف اولنلرجه معلوم اولمسی کیفیتی فوأد پاشانك عزل یولنی طوتمامسندن مغبر اولمسنه ضد دوشه‌رك بر تناقص میدانه کتیریر وبرسبب دیکرك موجودیتی کندینی حس ایتدیرر . بلکه محمد علی پاشانك کندی اوکنه سردیرمك ایستدیکی التمش بیك کیسه یعنی اوچیوز بیك لیرایی ایتوب باقمامش اولان او بیوك آدم کندی شاکردینك‌ده عطیه اوله‌رق دخی‌ویریلان آلتونلره اویلجه‌معامله ایلدیکنی کوره‌مدیکندن طولایی محزون اولمشدر . بو مصر مأموریتندن صکره رشید پاشا ایله فوأد افندی اره‌سی ظاهراً ینه اولکی کبی پك ایی کیتمکده ایسه‌ده باطناً برآز شکرآب اولدی .

ذوق وسفاهت

او زمانك مجلس وکلا هیئتی صدر اعظم ، شیخ الاسلام ، سرعسکر ، قپودان دریا ، طوپخانه مشیری ، مجلس والای احکام عدلیه رئیسی، خارجیه ناظری، مالیه ناظری ، خزینهٔ خاصه‌ناظری، اوقاف همایون ناظری ، تجارت ناظری ، ضبطیه مشیری ، مستشار صدر عالی ، والده کتخداسی اولانلردن عبارت ایدی . صدارت

معزوللرندن بعضیلری مجالس عالیه مأموریتی عنوانیله مجالس وکلا اعضاسندن عد اولنورلردی .

صدراعظم ، سرعسکر ، قپوداندریا ، طوپخانه مشیری ، مجلس والا رئیسی ، ضبطیه مشیری ، دائما وزرادن ، مستشار صدر عالی رتبهٔ بالا اصحابندن، سائرلری بعضاً وزرادن وبعضاً رتبهٔ بالا اصحابندن بولنورلردی . وزیر اولان وکلانك شهریه التمش بیكدن یوز بیك غروشه قدر خزینهٔ مالیه‌دن مخصص معاشلری ومكمل تعییناتلری ورتبهٔ بالا اصحابنك اوتوز بیك غروشدن اللی بیك غروشه قدر معاشلری وات اكمك تعییناتلری اولدقدن بشقه نظارتلرك اكثرنده ناظرلره مخصوص خرجلر دخی وار ایدی . علی الخصوص مالیه ناظرینك تحصیلداریه‌سی كلی مقداره بالغ اولیوردی . او وقتك بیك غروشی یكرمی درهم مقداری آلتونه یاخود اوچیوز یكرمی درهم قدر سیم خالصه مساوی ایدی .

باب‌عالی رجالندن دعاوی ناظری وبكلكجی وآمدی وتشریفاتجی بولنانلر رتبهٔ اولی صنف اولنی حائز اولوب شهریه اون ایكیبیك بشیوزدن یكرمی بیك غروشه قدر معاشلری ومقدار كفایه ات واكمك تعیینلری ، بعضلرینك منصوبلرندن خرجلری دخی وار ایدی . صدراعظم وخارجیه مكتوبجیلری ودیوان همایون ترجمانی ، داخلیه وخارجیه كاتبلری ومجلس والا تحریرات مدیری و دعاوی ناظری معاونی اول وثانیسی واوراق مدیری بولنانلر رتبهٔ اولی صنف ثانیسنی حائز اولوب شهریه التی بیكدن اون بر بیك غروشه قدر معاشلری ، و بعضیلرینك تعییناتی اولدقدن بشقه بعضیلرینه طشره وزراسی قپو كتخدالغی علاوهٔ مأموریت ایدیله‌رك بونك

ایچون دخی شهریه بیك غروشدن ایکی بیك بشیوز غروشه قدر
معاش ویریلیوردی . بو منصب صاحبلرینك معیتلرنده‌کی قلملرده
رتبهٔ ثانیه اصحابندن اوچر بیك غروش شهریه معاش آلور متعدد
سر خلیفه و معاون و ممیزلر بولنوردی . آمدی اوطه‌سنك اصول
متخذه‌سی موجبنجه رتبهٔ ثانیه اصحابندن یکرمی نفر خلفاسی اولوب
شهریه ایکیشر بیك بشر یوز وقدماسنك‌دها زیاده معاشلری واردی.
سائر اقلام باب عالیده موجود اولان کتبه‌نك رتبه‌لری متفاوت
اولدیغی کبی شهریه معاشلری دخی یکرمی بش غروشدن ایکی بیك
بشیوز غروشه قدر بولنور ایدی .

دیوان همایون قلمیله اندن مفرز مهمه ورؤس وتحویل قلملرنده
بولنان کتبه‌نك سنوی سکسان بیك غروشدن یکرمی بیك غروشه
قدر بدل ایله مقید زعامتلری اولوب بلااولد وفاتلرنده بدل زعامتلری
معاشه تحویل ایله او قلملرك کتبه‌سنه تخصیصی نظامه ربط
اولنمشیدی .

ایشته باب عالینك اجمال احوالی بو منوال اوزره اولوب دوائر
سائره رجالی ومأمورین وکتبه‌سی آنلره مقیس ایدی .

شیخ‌الاسلامك معاش وتعییناتی شهریه یوز بیك غروشه بالغ
اولوردی . او وقت اون یدی ، اون سکز قدر صدور کرام بولنوب
بونلرك اسکیسنه یعنی اك اول روم ایلی پایه‌سی آلمش اولانه عالم
اولسون ، جاهل اولسون رئیس العلما دینلوب آنك شهریه معاشی
اون بشبیك غروش ایدی . دیکر روم ایلی پایه‌لیلرینك آرپه‌لقلری
ایله ضمیمه‌سی اولان معاشلری شهریه طقوز بیك غروش واناطولی
پایه‌سنده بولنان صدورك شهریه‌لری یدیشر بیك غروش ایدی .

استانبول پایه‌سنده دخی بر خیلی ذوات بولنوب بونلرك آرپه‌لقلری دخی شهریه اوچر بیك بشر یوز غروشه ابلاغ اولنوردی . سائر موالینك آرپه‌لقلری و مدرسینك معیشت و معاشلری متفاوت صورتده ایدی .

اوزمانکی مأمورین حکومتك کیمیسی‌ده خانه‌وساحلخانه تدارکنه محتاج بولنمغله آره صره بعضیلرینه عطایای سنیه ویریلوردی . متنفذین و منتسبینه شورادن ، بورادن خیلیجه هدیه‌لر کلوردی . بول ، بول معاشلر هر آی چیقدیغی حالده سفاهت ده ایلروله‌مش اولدیغندن بونلردن چوغی صیقندی ایله کچینورلر و برخیلیسی‌ده مدیون ایدی . مسیره‌لر اصحاب ذوق ایله لبالب طولیور . قلبه کدر و ذهنه غم کتیره جك شیلردن هرکس اجتناب ایدیور . برحیات بهشتی امرارینه چالیشیلیور . ذوق ونشئه حکمران اولیور . صانکه دنیا جنت یاپیلمق ایسته‌نیلیوردی ! شرکت واپورلرینك بوغاز اچنه ایشله‌مکه باشلامسی ساحلخانه‌لرك فیئاتنی ترقی ایتدیرمش ، هرطرفده املاکك قیمتی یوکسلمش ، آلافرانغه ملبوسات و تجملاته رغبت ، خانملرك دخی آلافرانغه کینمه‌لری ، مودالر او زمانلر باشلامش ایدی . آلافرانغه لباس و مودا سرای همایونه‌ده داخل اولمش ایدی . استانبولده اخذ واعطا چوغالدی . اصناف طاقمی زنکین اولدی . استانبولده برثروت کاذبه کوریلیوردی . حالبوکه امر تجارتجه ادخالات و اخراجاتك موازنه‌سی بوزلدی . اوروپایه علی‌الدوام نقود کلیه کیدییوردی . موازنهٔ مالیه شاشوب دولتك وارداتی مصارفنی قوریمه‌یوردی . حالبوکه خزینه‌نك احوالنه باب عالیجه معلومات صحیحه اولمدیغندن موازنه‌یه اهمیت ویرلمه‌یوردی .

١٢٦٧ سنه‌سنده مالیه ناظری نافذپاشا بوحالدن شکایته باشلادی. وبرکون مجلس مخصوص وکلاده « ایشته ! بو آی باشنده آیلقلر ویریله‌میوب بر هفته تأخره مجبوریت کورولدی ! » دیمسیله وکلا شاشیردی ، تلاشه دوشدی. « بر آیك آخرنده هرکس مستحق اولدیغی آیلغنی یکی آیك برنجی کونی ایسته‌یوب‌ده ویریله‌مزسه خزینه افلاس ایتمش اولمزمی ؟ حالمز نه‌اولور ؟ » دیه دوشونمکه باشلادیلر. رشید پاشاده « ذات شاهانه بونی طویارسه نه بیورر ؟ » دیه تلاشه دوشدی. بونك اوزرینه مالیه خزینه‌سنك حالنی آ کلامق اوزره مجلس والا دائره‌سنده بر قومیسیون تشکیل اولنوب بوکا سر عسکر رشدی پاشا ، خارجیه ناظری عالی پاشا ، مستشار صدر عالی فؤاد افندی‌ایله اولوقت مالیه‌ده دفتردار بولنان خالد افندی مأمور اولدی. خزینه‌دن دفترلر کتیریلوب ایراد ومصرف موازنه ایدلدی. کورولدیکه دولتك مصارفی وارداتی آشمش ! مالیه ایشی صحیحاً فنالشمش ! خزینه بر « قریز » حالنه دوشمش ایدی.

« قریز » لفظنك لسان ترکیده ترجمه‌سنی بوله‌مدقلرندن اکا مقابل کلمه بولمقده بر مسئله اولدی. برکیجه فؤاد افندینك یالیسنده او خصوص حقنده قونوشیلورکن جودت افندی بونك ایچون « بحران » لفظنی بولمغله قریزك ترجمه‌سی اولمق اوزره قبول اولندی. بوخصوصه دائر تقدیم اولنان عرض تذکره‌سنده « خزینهٔ مالیه‌نك حال بحرانی » دیه تحریر قلندی. آندن صوکره قریز مقامنده بحران کلمه‌سی استعمال ایدلدی.

١٢٦٨ تاریخنده مالیه مسئله‌سی کسب اهمیت ایلدی. باب عالیده هرکس آندن بحث ایتمکه باشلادی. امور مالیه‌یی اصلاح ایچون اولا

قاعدهٔ تصرفه رعایت لازم ایکن استقراض یولی آچیلمق ایسته‌نیلدی .
بو یولی الك زیاده ترویج ایدن فؤاد افندی ایدی . نهایت فرانسه‌دن
استقراضه قرار ویرلدی .

اوزمانلر رشید پاشا ایله داماد فتحی و محمدعلی پاشالر آره‌سنده‌کی نفاق
ومخالفتدن طولایی رشید پاشا صدارتدن عزل ایدیله‌کلکده اولدیغندن
بوکره فتحی پاشا ایله رشید پاشا آره‌سنده‌کی نفاق و مباینت کسب
شدت ایلدیکندن ذات شاهانه ایکیسنی‌ده عزل ایدوب عالی پاشایی
صدر اعظم وفؤاد افندی‌یی‌ده خارجیه ناظری نصب ایله‌مشدر .

استاد ایله شاکردلر

خلق رشید پاشانك یرینه عالی پاشایی یاقیشدیره‌میوب اویله بر
آدمك یرنده عالی پاشایی کچوك کورویورلردی .

عالی پاشا صدارته کلدیکنده استقراض عقدی مسئله‌سیله مشغول
اولیوردی . فتحی پاشا ذات شاهانه‌یه « پدرکز ایکی دفعه روسیه ایله
محاربه ایتدی ، بوقدر سفرلر آشوردی ، بونجه غائله‌لر کچیردی
خارجدن برپاره استقراض ایتمدی . زمان همایونکز آسایش اوزره
کچمش اولدیغی حالده استقراضه عالم نه‌در؟ » دیمکله ذات شاهانه بوندن
متأثر اوله‌رق استقراضك منعنی التزام بیوردی. استقراض مقاوله‌سی
امضالانمش بولندیغندن باب عالی‌ده بونی التزام ایدیوردی . فرانسز
سفیری فؤاد افندی‌یه عالملك حالنی بکنه‌مدیکنی ، برمحاربه‌ظهوری احتمالی
سویلیه‌رك اللرنده براز آلتون بولنمق اوزره استقراضك بوزولماسی
نصیحتنده بولنمش اولدیغندن فؤاد افندی ذات شاهانه‌یی اوبابده اقناعه

پك چوق چالیشمش سه‌ده فائده‌سی اولمه‌یوب ذات شاهانه فؤاد افندی‌یه « بن بو دولتی سلفمدن نصل بولدم ایسه خلفمه اویلجه ترك ایده‌جکم! اکر بو استقراض بوزولماز ایسه سلطنتدن استعفا ایدرم » بیورمشیدی. بناءً علیه مذکور استقراض فسخ اولندی . وبوندن طولایی اعطاسی لازم کلان تضمینات اقچه‌سی بین الوکلا توزیع و تحصیل قیلندی .

بو استقراض مخالفتی زماننده فتحی پاشایه احباسندن بری « نیچون باب عالی‌یه بویله ضد کیدییورسین ؟ باب عالی‌یه قارشو کیتمك ایی شی دکلدر ! » دیدیکنده فتحی پاشا جواباً « بن باب عالی‌یه اصلا مخالفت ایتمك ایستهمم . لکن بیلورم‌که بو دولت بش غروش بورج ایدرسه باتار ! زیرا برکره بورجه آلیشورسه صوکره اوکی آلنماز ! دیونه مستغرق اولور کیدر » دیمشدر .

بو مسئله ایچون پدرم مرحوم دیمشدرکه «متعاقباً روسیه محاربه‌سی ظهوره کلدی . مجبوریت صحیحه تحتنده اوله‌رق اوروپادن بر مقدار آلتون استقراض ایدلدی . بو وجهله استقراضه آلیشیلدی. استقراض ایشلرنده بولنان بعض وکلا و مأمورین دخی بوندن تمتعه مألوف اولدی . آندن صوکره آرتق اوکی آلنه‌میوب فتحی پاشانك دیدیکی حاللر ظهوره کلدی . جسم دولته اونولمز یاره‌لر آچیلدی . بز خارجی چکییورز ! یاره‌لریمزه بیهوده نمك تأسف اکییورز ! »

سلطان عبدالمجید بیت المالی محافظه خصوصنده غیرت کوستریبوردی. حتی فؤاد افندی آمدجی ایکن سرای همایوندن اخراج اولنان بر آغایه مالیه خزینه‌سندن شهریه ایکییوز اللی غروش معاش تخصیص ایله صدر اعظم بولنان رشید پاشا طرفندن عرض اولندقده سلطان عبدالمجید « بنم خدمت مخصوصه‌مده بولنان آدمك مالیه خزینه‌سندن

معاش آلمغه نه حقی واردر ؟ » دیه معاش مذکورك خزینهٔ خاصه‌دن تخصیصنی فرمان بیورمش ایدی .

عالی پاشا هر نه‌قدر افندیسی اولان رشـید پاشایه صورتا حرمت و رعایتده قصور ایتمه‌یورسه‌ده رقابت و حرص جاه بو تبدل مناسبتیله سیرتده حالی بشقه‌لاشدیرمش ایدی . فؤاد پاشاده هیئت وکلاده بولنمغله عالی پاشا ایله متحد اولوب سرعسکر رشدی پاشاده آنلرله برلشه‌رك اوچی عقانیم ثلثه کبی اتحـاد ایله رشید پاشـا علیهنه دوشدیلر. عالی پاشا ایله فؤاد افندی منسوبانی دخی رشید پاشا طاقمندن معدود ایکن آنلرده رشید پاشا طاقمندن آیریلدیلر .

آمدجی محمود ندیم بك‌ده اولجه‌رشیدپاشانك خواص‌خلوصکارانندن ایکن یکی‌چیقان طرفه دونمش وصدارت مستشارلغنه کچمکه‌چالیشمش ایسه‌ده بکلکجی شوکت بکك قدمی قیریله‌میوب اونصب اولنمغله محمود بك‌ده فرانسزجه بیلمدیکی حالده خارجیه مستشـاری نصب اولنمش. محمود ندیم بك لسان آشنا اولمدیغندن بو مأموریتك کندیسی ایچون موقت اولدیغنی بیله‌رك خوشنود قالمامشدر .

مأمورین‌ده ایکی‌یه منقسم اوله‌رق برطاقمی بونلره میل ایتدی. برطاقمی‌ده رشید پاشا طرفدارلغنده ثابت قالدیلر .

بوحال زواللی رشید پاشا ایچون الیم ایدی. کندی تعلیم ایله‌یوب یتشدیردیکی و ایکی قولی مثابه‌سنده بولندیردیغی ، کندیسنه سرداش ایدیندیکی، مهارت سیاسیه‌سندن تجربه وملکه‌سندن فیضیاب ایلدیکی ، برینی کندی الیله وزراته ، دیکرینی رتبهٔ بالایه‌قدر چیقاردیغی بوایکی سوکیلی وقیمتلی شاکردلرینك اکا اویله ارقه‌لرینی چویری‌ویرمه‌لری کوجنه کیتمیه‌جك برشی دکل ایدی. اوثناده رشید پاشا نظر همایوندن

ساقط اولدیغی جهتله مأموریندن هیچ کیمسه آنك دائره‌سنه کیتمه‌یوردی . زائرلردن ، خلوصکارلردن اوتوره‌جق ، طوریله‌جق یربولنمیان اودائره‌سسز وتنها بولنیوردی .

داماد سعید پاشا فقره‌سنده رشید پاشایی ترك ایتمیوب یانندن آیریلمیان جودت افندی اودفعه‌ده رشید پاشایی یالکز براقمدی . بوندن طولایی‌ده باب عالیده بولنانلر جودت افندیدن بیکانه طوریپورلردی . حتی باب عالی‌یه تونس ، یمن ، طاغستان ، خیوه خوقندکبی دیاردن کلان عربی وفارسی اوراقی جودت افندی ترجمه ایلر وایجابنه کوره عرض ایتدیروب جوابلرینی قلمه آلمقده ایکن عالی پاشا صدارته کله‌لی اومثللو اسراره دائر اولان اوراقی جودت افندی‌یه ویرمه‌یور ، باب عالیده ایسه اندن بشقه انلری ترجمه‌یه وجواب تحریرینه مقتدر مترجم بولنمدیغندن اوکاغدلر موقوف طوریپوردی .

جودت افندینك بوفدا کارلغی رشید پاشا طاقمی طرفندن تقدیر اولنه‌جق یرده آنلرده جودت افندینك فؤاد افندی ایله کوروشمه‌سندن طولایی اکا یان باقیورلردی . بوندن طولایی جودت افندی رشید پاشا دائره‌سندن کوردیکی بارد انظاره تحمل ایله ینه رشید پاشاسنی براقمه‌یوردی . فؤاد افندیدن کچمك‌ده جودت افندی ایچون ممکن دکل ایدی . اوفؤاد افندی‌یی‌ده اندن وازکچه‌میه‌جك قدر سوه‌ردی . آنکله برقرداش کبی یشامغه آلیشمشلردی . رشید پاشایی اومنکوبیت زماننده ترك ایتمه‌مسی‌ده هرکسك کندیسندن اوزاق قاچمسنه باعث اولیوردی .

اسکی حالنده قالان برده بکلکجی شوکت بك ایدی . شوکت بك رشید پاشانك خواص بنده‌کانندن بولندیغی حالده عالی پاشایه‌ده اخلاصی

واردی . رشید پاشا ایله عالی پاشانك اره‌سی آچیلوب طرفین یکدیکرك
علیهنده اولدقلری جمله‌نك معلومی ایکن مخلص وصافدل شوکت بك
« هیچ اویله‌شی اولورمی » دیه‌رك بوکا احتمال ویره‌مدیکندن ایکی طرف
ایله‌ده خالصانه کوریشوردی . لکن جودت افندینك رشید پاشا ایله
اولان مناسبتی وخصوصیتی وفؤاد افندی ایله اولان انسیت وارقداشلغی
شوکت بکك رشید پاشا وعالی پاشا ایله اولان احبابلغنه بکزه‌مدیکندن
هرایکی طرفده اکا زیاده اهمیت ویریپورلردی. خلاصه صانکه جودت
افندی قرانتنه‌لی ایمش کبی هرکس آنکله اختلاطدن اجتناب ایدیوردی.
رشید پاشا وفؤاد افندی هرایکیسی‌ده جودت افندی‌یه اولان حسن
معامله‌لرینی دکشدیرمه‌مشلرسه‌ده رشید پاشا دائره‌سی خلقیله باب عالی
طرفنك بویولده‌کی شیلرینی چکمکده پك‌چوق تحمل لازم کلیوردی.

رشید پاشا آدملرندن وجودت افندینك احباسندن بولنان بری
اکا نصیحت یوللو « یابزم طرفه کل ! یااوته طرفه‌کیت ! ایکی بایراقدن
برینه یازیل ! زیرا بورایه کلوب کیتدیکك ایچون هیئت حاضره، سندن
امین اوله‌ماز. بز یارین میدانه چیقارسه‌ق برنجی ایشیمزسنی ازمکدر! »
دیمش . جودت افندی جواباً « بن داعیان دولتدن ایم! کچوك‌رتبه‌ده
برآدمم ! وکلانك اختلافنه قاریشمق بکا یاقیشماز. بن هرکسله باریشغم
بهمه‌حال بر بایراق آلتنه کیرمك لازم کلورسه بایزید میداننده بر
بایراق آچوب یالکزجه آلتنه اوتوریرم . » دیمش .

کندیلرندن کچمامك ایچون دوچار اولدیغی بومعاملات ناروا ،
آرتق جودت افندینك پك زیاده کوجنه کیدیوردی . رشید پاشایی
ترك ایتمکی نانکورلك عدایلدیکی کبی اکا پك بیوك محبت قلبیه‌سی
واردی. فؤادافندی‌ایله‌اوزمانه‌قدر اولان‌انسیت‌ومحبت‌اخوتکارانه‌یی‌ده

اونوده‌مازدی . وآنی‌ده پك سـوه‌ردی . سـودكلری طرفندن كلن بوبرودت ایسه اكا اوقدر تأثیر ایتدی كه اوعالمدن بتون چكیلمك، مأموریتی‌ده عالم‌سیاسیاتی‌ده ترك‌ایله كلدیكی‌یره ، مدرسه عالمنه كیتمك، اسكی تصورلرینی میدانه كتیرمك اوزره قرار ویردی. آنی اومدرسه اوطه‌سـندن چكنلر شمدی آنی ایصندیرمش اولدقـلری عالمدن صغودییورلردی . جودت افندی اوزمان شوبیتی سویله‌مش ایدی .

یارك وفاسی یوق دل اغیار كینه‌جو

جودت عزیمت ایتملی عزلت دیارینـه

فاتح مدرسـه‌سنده‌كی اوطه‌سـنك دوشمه‌لرینی تجدید ایتدیرمكه تشبث ایلدی . اكمال اولندیغنده اورایه چكیلمسی مقرر ایدی .

او اثناده یعنی ١٢٦٨ سنه‌سی ذی‌القعده‌سنك سلخی اولان صالی كونی بغتةً باب عالی‌یه تشریف همایون وقوع بولدی . دائره همایونده یوقارودن اشاغی دیزلمسی معتاد اولان ذوات میانده جودت افندی‌ده بولندیغی حالده دیزلدیلر . سلطان عبدالمجید حضرتلری آتندن اینوب دائرهٔ همایونلرینه كیدركن جودت افندینك اوكنه كلینجه طوردی . وعالی پاشایه باقه‌رق « جودت افندی بو دكلمی ؟ » دیدی . عالی پاشـا « اوت افندیم » دینجه « بن آنی چوق سـوه‌رم . زیرا هم درایتلو ومعلوماتلو برذاتدر همده حسن اخلاقی واردر » دیوب یورودی . عودت همایوندن صوكره عالی پاشـا جودت افندی‌یی چاغیروب توجه شاهانه‌نك حقنده بركمال اولدیغنی تبشیر ایلدی. وترجمه اولنمق اوزره موقوف اولان اوراقی ویردی . واندن صـوكره‌ده اودرلو اوراق هپ كندیسنه ویریلوردی . باب عالیده بردنبره جودت افندی‌یه معامله

دکیشوب امنیت کوسترلمکه باشلاندی . رشید پاشا دائره‌سنده‌ده اولکیسندن زیاده رعایت ایدلمکه باشلاندی ، آرتق هرکس امنیت ایدیوردی .

ذات شاهانه‌نك جودت افندی‌یه اولصورتله التفاتی جودت افندینك هیچ برطرف طوتمه‌یوب دیدی قودی‌یه قاریشمدیغی مسموع شاهانه اولمسندن ایلرو کلمش بولندیغی صوکره جودت افندی‌یه معلومات ورمشلردر .

ایکی آیه وارمادن عالی‌پاشا صدارتدن ذی‌الحجه‌نك یکرمی برنده عزل اولنه‌رق یرینه رشید پاشانك خصم قویسی داماد محمد علی پاشا صدر اعظم وآنك آدملرندن محمود پاشا قپودان دریا نصب وتعیین اولندیلر . محمد علی پاشا خلقه پك زیاده عظمت وطفره فروشلق کوسترمش . رشید پاشانك نزاکتنه مألوف اولان خلقه محمد علی پاشانك کبر وتعظمی پك آغیر کلمش ایدی .

اواثناده رشید پاشانك صرافی اولان مغردیجك اوطه‌سی قپادیلوب دفترلری آلندی . لدی‌المطالعه رشید پاشا متعلقاتندن بر خیلی ذاتك حصه‌مند تمتعات کثیره اولدقلری کورلمکله محمد علی پاشا طرفندن حضورهمایونه عرض اولندی . ومحمد علی پاشا طرفندن « رشید پاشا بزلری ارتکاب ایله اتهام ایدر . کندیسی عفت واستقامت دعواسنده بولنور . باقکز دائره‌سی خلقی خزینهٔ دولتی نصل یغما ایتمشلر » دینلدی . بودفترده جودت افندینك اسمی بولونمامسی جمله‌نك حیرت وتقدیرینی موجب اولدی . زیرا رشید پاشانك اك تکلیفسز واك نفوذلی منسوبیننندن بولنیوردی . پدرم مرحوم رشید پاشا طرف شاهانه‌دن بول ، بول عطیه آلمقده ایدیسه‌ده رشوته تنزل ایتمدیکنی ، ارتکابی

بولنمدیغنی سویله‌مش ایدی . اوکبی شیلر اطرافنده‌کی کیمسه‌لرك ایشی
ایدی. ارتکابی اولمیان وزرادن برطاقملری اویله اطرافنده‌کی آدملرك
یوزندن طعنه اوغرارلردی . رشید پاشا منسوبانندن بوالتزامات ایشنه
کیریشـمیان پك آز کیمسه قالمیشیدی . رشید پاشا طاقمنك ادعالری
منع ارتکاب ایله معارف ومدنیتك ترقیسـنه خدمت ایله‌مك اولدیغی
حالده اویله چیرکین تمتعاته کیریشملری افکار عامه‌یه سؤ تأثیر ایله‌مش
ایدی . بین‌الناس اعتراضلر چوغالدی . عبدالمجید خان حضرتلری‌ده
بو التزام اصولنی « سرقت مأوله » دیه تعبیر بیورمشدی . او وقت
هدیه نامیله قیمتلی اشیا اخذی منع اولندیغی کبی بو التزام اصولی‌ده
منع اولنه‌رق مزایده‌سز اعشـار و رسومات صـاتیلمامسی قاعده‌سی
وضع اولندی. ارباب‌عفت ذاتاً اومقوله‌شیلردن حصه‌دار اولمدقلرندن
بو امر ونهیدن ضرر کورمدیلر . اهل ارتکاب ایسـه هدیه یرینه
کیزلیجه ارتشایه قویولدیلر . و مزایده‌ده التزاماتی قپاتمق کبی یوللره
دوکولدیلر . بویله بول بول پاره قازانانلرك اکثریسی ده او مبـالغی
محافظه ایده‌میوب درلو ، درلو سفاهتلرده صرف ایلدیلر. هایدن کلن
هویه کیدییوردی !...

بر سـنه ایچنده بویله درت دفعه صدارتك تبدلی ایشلره طورغونلق
وقاریشـیقلق کتیردی . رشـید پاشانك خارجده قالمسی پولیتقه‌جه
موجب مضرت اولدی . مقدما عمر پاشا بوسنه‌یی اوروب بوشناقلرك
صلابتلرینی قیردقدن صوکره قره‌طاغی‌ده اوروموق ایسته‌یوب برفاتحلك
املنه‌دوشمش. داماد محمد علی پاشا دخی آنك افکارینی ترویج ایله‌مش
ایسه‌ده رشید پاشا بوکا احوال سیاسیه‌نك مساعد اولمدیغنی بیلدیکندن
فتحی پاشا محمدعلی پاشا ایله فوأد پاشادن مرکب برانجمن خاص‌الخاص

عقد ایده‌رك کیفیتی موضـوع بحث ایتدیروب بوندن صرف نظر ایتدیرمش ایدی . بو قراره دائر فوأد پاشـانك عرض تذکره‌سنی غایت خفی اوله‌رق جودت افندی اوقویوب رشـید پاشانك مخدومی علی غالب پاشا تبییض ایله‌مش ایدی .

قره‌طاغ اوزرینه حرکت‌اولنه‌جق اولورسه‌دولتك باشنه‌نه‌صورتله بر قره‌طاغ غائله‌سی چیقـاره‌جغی ، دولتی نصل مشـکلات عظیمه‌یه اوغراده‌جغی بو تذکره‌ده مندرج ایدی .

پدرم مرحوم بونك حقنده دیمشدرکه « بو عرض تذکره‌سنك اصلی ویا مسوده‌سی بولنوب کورولسه رشید پاشانك احوال پولتیقه‌ده درجهٔ مهارت وملکه‌سی معلوم اولور. زیرا مطالعاتی صوکره‌دن برر برر هپ ظهوره کلمشدر » .

اولجه عمر پاشایی قره‌طاغ اوزرینه خفیاً تشجیع ایدن محمد علی پاشانك صدارته کلمسی عمر پاشایه بر قاتدها جسارت ویرمکله عمرپاشا بر قره طاغ مسـئله‌سی چیقارمق اوزره وسیله آرایه‌رق بر تقریبـله قره‌طاغ رئیسنی اورکوتمش . اوده حامیٔ معنویسی اولان روسـیه‌یه مراجعت ایتمش . وسکز بیك‌قدر عسکر جمیله حدودینك محافظه‌سنه قیـام ایله‌مش ایدی . قره‌طـاغلیلر جوارلرنده‌کی نواحی‌یه تجـاوزه باشلامه‌لریله دولت عثمانیه دخی آنلرك تربیه‌سـنه مجبور اولوب عمر پاشایه اویولده تعلیمات کافیه ویرلمش . محمد علی پاشـا ایله عمر پاشاده کندی اعتقادلرنجه کویا بر فاتحلك قازانمغه وسیله بولمش ایدیلر .

خارجیه ناظری فوأد افنـدی بو بابده دولتك حرکتی حقلی ومشروع اولدیغنه دائر مفصـل بر لایحه قلمه آلمش . عمر پاشـا قره‌طاغ اوزرینه هجوم ایله ایلرولمکده ایکن اوستریا دولتی طرفندن

« لاینه‌کن » نام مرخص کلوب ویردیکی اولتیماتومده مندرج اولان
موادden بری بلکه برنجیسی قره طاغ اوزرینه سوق اولنان قوهٔ
عسکریه‌نك اعاده‌سی خصوصی اولمغله ناچار باب‌عالی عسکری کیرویه
چکمسی ایچون عمر پاشایه امر قطعی ویردی . قره طاغلو ایسه
بوندن شیماردیغندن کوندن کونه قره‌طاغ مسئله‌سی کسب مشکلات
ایتدی . رشید پاشا باب عالینك قره طاغ مسئله‌سنده خطا ایتدیکنی
درمیان وفوأد پاشانك یازدیغی مذکور لایحه‌نك محل اعتراضی اولان
یرلرینی بیان ایتمك اوزره جودت افندی‌یی فوأد افندی‌یه کوندردی .
فوأد افندی رشیدپاشانك اعتراضاتنی تسلیم ایتدی . و « مقدما پاشا افندیمز
صدراعظم ایکن کوج حال ایله محمد علی پاشایه قارشو طوره بیلدی .
شمدی بن آنك معیتنده‌یم ! نه‌یاپه بیلورم ؟ بنی معذور کورملیدر »
دیه جواب ویردی . اندن صوکره بو قره‌طاغ مسئله‌سندن طولایی
کوریلان ضرر وزیانلر ایسه معلومدر .

عالی پاشا صدارتدن عزل اولنجه جودت افندی‌یه کندیسنی
تدریس ایچون رجا ایتمکله جودت افندی آکا درس ویرمکه باشلادی .
آنلرك آرتق اولکی کبی رشید پاشا دائره‌سنده بولوشمق امکانی
بولنمدیغندن جودت افندی اکثریا کوندوزلری وقت بولدقجه
وبعضاً ده کیجه‌لری عالی پاشانك یاننه کیدوب درس ویرردی . عالی
پاشانك عربیده قوتی یوق ایدی . جودت افندی آکا علم نحودن
برکوینك عوامل نام رساله‌سنی اوقوتدی . و قواعد عربیه‌نك
تطبیقاتنی کوستره‌رك بر چوق عربی عباره‌لر اوقوتدی . علم منطقدن
ایساغوجی اوقودوب آغزدن کندیسنه اقیسه ترتیب ایتدیره‌رك
قواعد منطقیه‌نك تطبیقاتنی دخی کوستردی. جودت افندی شاکردینی

پك ذکی ومستعد بولدیغندن آنی تدریس و تعلیمدن ممنون ایکن
ربیع الاخرك اواسطنده عالی پاشا ازمیر والیسی اولوب بر بچق آی
صوکره‌ده ازمیره کیتمسیله تحصیل ناتمام قالدی .

او اثناده روسیه دولتنك فوق العاده مرخص ایلچیسی اولان
موسیو منچیقوف استانبوله کلدی . واقع اولان بعض معاملاتندن
طولایی فؤاد افندی استعفا ایتمکله جماذی الاولانك اواخرنده رفعت
پاشا خارجیه نظارتنه فتحی پاشاده تجارت نظارتنه کتیرلدی . برآی
صوکره طوپخانه مشیری اولدی . بو صورتله رشید پاشا مکتب
تربیه‌سندن یتشدیریلانلر هپ ایشك خارجنده قالدی . لکن احوال
پولتیقیه آغیرلاشمغله رشید پاشایه لزوم کورولدی . او وقت قدس
شریفده‌کی اناختار مسئله‌سی اوزرینه روسیه ممالك عثمانیه‌ده اورتودوقس
مذهبنده بولنان خرستیانلر حقنده حمایه دعواسی ایدوب دولت
عثمانیه ایسه بونی مخل استقلال کورمکله ایش کشاکشه دوشه‌رك
کوندن کونه روسیه ایله دولت عثمانیه بیننده محاربه اماره‌لری قوت
بولیوردی .

١٢٦٩ سنه‌سی شعبانك اون طقوزنجی کونی مجلس والا رئیسی
بولنان کریدلی مصطفی پاشا صدارته کتیرلدی . رشید پاشا خارجیه
ناظری ، محمد علی پاشا سر عسکر ، رشدی پاشا خاصه مشیری ،
رفعت پاشا مجلس والا رئیسی اولدی .

روسیه محاربه‌سنك مقدماتی رونما اولمغله بر چوق خاص وعمومی
مجلسلر انعقاد ایلمکده ایدی . بونلرك نتیجه‌سنده روسیه‌یه سیف ایله
مقاومت ایچون قوتمز کافی اولمدیغی اکلاشیلدی . هرکسك امیدی
رشید پاشانك مهارت قلمیه‌سنه قالدی . اوت ! بتون عثمانلیلرك نظر

امیدی بر آز اول عالی پاشا و محمد علی پاشـا خاطری ایچون آنلره
یارانمق اوزره خانه‌سـنه اوغرامدقلری ، آدملرینه سـلام ویرمکدن
چکیندکلری رشید پاشایه منعطف بولنیوردی . اومتین عالیجناب ،
قلبی پاك اولان وطنپرور ، قارشوسنده خصم بی امانی محمد علی پاشانك
بولندیرلدیغنه‌ده باقمه‌یوب وطنی ، ملتی ، دولتی ایچون اویله شیلری
دوشونمه‌یوب اولانجه قوت وحمیت وغیرتیله‌ایشه باشلادی.

اوآره‌لق ازمیر والیسی وصدراعظم معزولی عالی پاشادن جودت
افندی‌یه برمکتوب کلمش ایدی‌که عالی پاشانك مشهور اولان کتابتندن
بر نمونه اولمق اوزره صورتنی درج ایدییورز .

عالی پاشانك مکتوبی

خواجۀ محترم افندم

کرمنامۀ کرمکارانه‌کزدن خدا بیلور پك آشوری متشکر وممنون
اولدم . طبیعتم بورایه مناسب بعض عبارات و ادبیات عربیه درجیله
اظهار فضل ایتمك ایسـته‌دی . لکن بخت سیاهم اولبابده سرمایه
تدارکنه مانع اولدیغندن ینه بزم قبا ترجه ایله اکتفا اولندی . همم
برکزیده‌لری اثری اولمق اوزره بر آرالق چهرۀ بصیرتدن رفع
پردۀ جهالته موفق اوله‌جغمی مأمول ایتدم ایسـه‌ده بوکاده فلك
مساعده ایتمدی . هامش کرمنامه‌ده اشارت بیورلمش فقره‌لر ،

بلبل آغلر کل جکر خون لاله بر داغ الم
ذوقنی بیلمم بو دار محنتك کیمدر سورن

بیت مشهورینی اخطار ایتدی . اه انجامنی خیر ایلیه احوال

عالمده اولان مضايقه واضطراب هر يره تأثير ايلديكندن هيچ بر محلك لذتى يوق . لكن اوزاقده بولنمقده حال بشقه اوليور . جناب فياض مطلق ولى‌نعمت ملك خصلت افنديمزى هر حالده موفق بيوره‌جقلرى دلائل سابقه‌دن استدلال اولنه‌رق ايشته بونكله تسلى بولنمقده‌در .

ايپك بوجكى رساله‌سى ايچون دخى مخصوصجه تشكر ايدروبعدزين دخى خاطردن چيقارلمامقلغمى نياز ايلرم افندم . فى ١١ ش سنه ٦٩

عالى

بو مكتوبك ورودينى متعاقب عالى پاشا ايله ازمير آوستريا قونسلوسنك آره‌سى بوزولمسنه مبنى آوستريا سفارتنك شكايتى اوزرينه عالى پاشا ازمير واليلكندن عزل ايدلدى. شوالك هفته‌سنده استانبوله كلدى . عالى پاشا دولتك امور خارجيه‌سنى اداره‌يه مقتدر ايكن ازميرك امور اجنبيه‌سنى اداره ايده‌مامش كبى عزل اولنمسنه پك جانى صيقيلمش وبوندن طولايى رشيد پاشايه كوجنمش ايدى . لكن عالى پاشا ايله فوأد افندينك باشلرنده استادلرى اولمه‌دن كيريشدكارى پولتيقه‌ده آنك معيتنده اوله‌رق ترتيب وتعريفى وجهله چاليشدقلرى زمانكى كبى مهارت وموفقيت ابراز ايده‌مدكلرينه دقت بيوريليوريا !

فؤاد افندى محمد على پاشا صدارتنده خارجيه ناظرى ايكن قره‌طاغ مسئله‌سنك ظهورينه سببيت ويرلمسى محمد على پاشانك يوزندن ايسه‌ده بونك خارجيه ناظرينه تعلق وفوأد افندى طرفندن او خصوصه دائر يازيلان لايحه‌نك بر چوق يرلرينه رشيد پاشانك اعتراضاتى فوأد افنديك تسليمه مجبور اوليشى ، عالى پاشانك‌ده ازميرده بر پولتيقه بوزغونلغى چيقاريشى آنلر كنديلرينى رشيد پاشا

مرتبه‌سنه کلمش ظن ایلش‌ده‌اولسه‌لر مهارت سیاسیه‌ده آنك درجه‌سنه واره‌مادقلرینی ابراز ایلر .

محاربه مسئله‌سی

روسیه محاربه‌سی باشلامزدن اول ساده‌دلان زمان موسقووه شهرینه بلکه پترسبورغه کیتمك وهیچ اولمازسه قریمی فتح ایتمك خیال خایله بك زیاده جنکه خواهشکر ایدیلر . آلافرانغه‌لق صاتان طاقم ایسه محاربه ظهورنده اوچ آیه قدر روسیه اردوسنك ادرنه‌یه کله‌جکی ادعاسنده بولنیوردی . ایکی طرفك فکرلری‌ده یاکلش ایدی . زیرا روسیه‌نك قوتنه معادل قوتمز اولمدیغی جای بحث دکل ایسه‌ده تنسیقات عسکریه ایجابنجه دولت عثمانیه‌نك نظامیه وردیف اوله‌رق جمع ایده‌جکی قوۀ عسکریه‌نك روسیه اردولرینی بر خیلی وقت اشغال وتوقیف ایده بیله‌جکی‌ده اربابنجه معلوم ایدی . نصل‌که وقوعات‌ده بونی اثبات ایلدی .

سلطان عبدالمجید خان حضرتلری قان دوکمکی سومدیکندن محاربه ایسته‌مزدی . رشید پاشا دخی حرب ایسته‌میوب مسئله‌یی قلم ایله حل وتسویه ایله‌مکه چالیشیوردی . عالی وفواد افندیلر کبی رشید پاشا چراقلری اولان دیپلوماتلرده حرب ایسته‌میورلردی . عسکری طاقمی حربه هوسکار بولنیور . محمد علی پاشا ایسه حرب طرفدارلغنده اوست تتکده بولنیوردی . محمد علی پاشا حرب طرفداری کورینه‌رك رشید پاشایه مخالفتده بولنمغله قالمدی . دولتك اویله بر نازك زماننده حرب مسئله‌سنی‌ده رشید پاشا علیهنده انتریقه

چویرمکه برفرصت اتخاذ ایلهمك کبی انسانیته وطنپرورلکه یاقیشمیان بر حرکتده بولندی . وطنی نائرهٔ حربله طوتشدیروب او آتشدن چیوغنی یاقمنی دوشونیوردی . نا سه حرب ایتمکده فائده بولندیغی حالده رشید پاشانك بوكا مانع اولدیغنی سویلتدیروب اورتهلغه فساد صاچدی . وسوختهلری بعض وسائط ایله تحریك ایدهرك سوقاقلره دوشوردی . ورشید پاشا عزل اولنورسه اختلالك برطرف اولهجغنی دیکر واسطه ایله عبدالمجید خان حضرتلرینه القا ایتدیردی . اورتهده اختلال یوق ایکن کوریلان صورت اغتشاشیده میدانه کتیرن کندیسی ایدی . سلطان عبدالمجید او مقوله القا آتی دیکلهمدی . سوختهلرك حرکتندن اورکمدی . محمد علی پاشاده ذات شاهانهیه بالواسطه القاآتدن کیرو قالمهیوردی . خواجهٔ شهریاری آقشهرلی عمر افندی شیخ الاسلام عارف حکمت بك طرفندن اولهرق حضور همایونده بعض وکلانك تبدیلیله بو حرکتك برطرف اولهجغنی افاده ایلدیکنده ذات شاهانه عمر افندی‌یه « خواجه افندی ! بر طاقم اسافلك سوزیله وکلا عزل وتبدیلنه قیام ایدر ایسهك صوکره بودولتی اداره ایدهمهیز ! » بیورمشدر .

اواثناده ذات شاهانه بر اقشام طعامنی طوپخانهده تناول بیوروب سرای همایونلرینه عودت بیورهجقلرنده مملکتده اختلال قورقوسی بولندیغنه علامت اولمق اوزره آرابهسنك اطرافنه بر بلوك سواری حاضر ایدلمش اولدیغنی کورونجه « عموماً خلق علیهمزده اولدیغی تقدیرده بر بلوك سواری بنی محافظه ایدهمز !» دیهرك سواری بلوکنی کیرو چویرتمشدر .

او وقتلر بعض محلره یافتهلر یاپشدیکه صورتی بودر :

« ای پادشاه شوکت اکتناه کافهٔ تبعه‌کز اوغور شاهانه‌کزده جان ومال واولادینی فدا ایتمکه حاضر و آماده‌درلر . سزده اجداد واسلافکز کبی ایوب انصاری حضرتلرنده قوشاندیغکز سیف محمدی‌یی قیننددن چیقارمق اوزریکزه واجب اولدی . بو بابده وکلاکزك واقع اولان ترددلری بر زماندنبرو عزت نفس علتنه مبتلا اولمه‌لرندن نشئت ایتمشدر . وبو کیفیت حفظ‌الله جمله‌یی بر تهلکهٔ مشکله‌یه القا ایتمك احتمالی واردر . بناءً علی ذلك عساکر نصرت موعودکز وداعیان قوللریکز حقوق صریحه‌لرینك مدافعه‌سی ایچون غوغا ایسترلر پادشاهم »

اکثر وکلاده روسیه محاربه‌سنی ایسته‌میورلردی . لکن مسئله اویله بر حاله کلمشیدی‌که عوام ناسك طعن وتشنیعندن اجتناب ایله بو فکرلرینی علناً سویلیه‌مزلردی . رشید پاشا « قوتمز وارسه هیچ طورمایوب حربه قیام ایتمه‌لی‌یز . لکن روسیه ایله محاربه‌یه قوتمز کافی دکلدر ! » دیوردی . رشید پاشا بر یاندن قلماً ایشی تسویه ایلیه‌رك حربه مانع اولمغه چالیشیور ، بر یانده کافی کورمدیکی قوت ایچون معاونتلر حصوله کتیره‌رك تزیید و تأکید قوت ایچون اوغراشیور . اوروپا دولتلرینی روسیه علیهنه قیام ایتدیرمکه چالیشیوردی .

مجالس عمومیه‌ده هر ایکی طرف یعنی رشید پاشا طرفی ایله محمد علی پاشا طاقمی کندی مطالعه مخصوصه‌لرینه موافق لسان قوللانمقله وکلا بیننده اختلاف بولندیغی آکلاشیلیوردی . رشید پاشا اوته‌دنبرو شیخ الاسلام عارف حکمت بکه پك زیاده متوجه اولدیغی حالده حرب مسئله‌سنه دائر اولان اومجالس عمومیلرده عارف حکمت بك

محترزانه واحتیاطکارانه طاورانوب مباحثات واقعه‌یی سکوت ایله
کچیشدیروب ایکی طرفی دخی قیرمامق مسلکنده بواندی. مجلس والا
مفتیسی عارف افندی ایسه پك مردانه وسربست طاورانمسیله رشید
پاشانك توجهنی قازاندی .

ذات شاهانه سوخته سوزیله وکلا تبدیلنی تجویز ایتمدیکندن
ویردیکی امر قطعی اوزرینه اختلاله اوك آیاق اولان سوخته
وخواجه‌لردن بر چوغی توقیفله نفی اولندی . عارف حکمت بکك
بوخصوصده دخی سیرجی کبی طاورانمسی رشید پاشانك پك کوجنه
کیتدی . رشید پاشا بو اختلالك کندی علیهنه احداث اولنمش بر
کیفیت اولدیغنی بیلدیکندن بر قاچ کیجه قوناغنه کله‌میوب بشکطاشده
قالمش ایدی .

مجرد ذات شاهانه‌نك متانتی ایله اختلال برطرف اولمش ایسه‌ده
حرب محتمل اولدیغی بر زمانده علما طاقمنك وکلا علیهنده بولنمسی
موافق حال ومصلحت اوله‌میه‌جغنه مبنی علمانك اصلاح افکاری
الزم کورلمکله بوامر مهمی رشید پاشا جودت افندی‌یه احاله ایلدی .
جودت افندی صباحلین ایرکندن خواجه یحیی افندی‌یه کیدوب
آنی آله‌رق باب مشیخته کیتدیلر . عارف افندی وفتوی امینی
رفیق افندی ایله درسعام خواجه افندیلرك اك ایلری کلانلرندن
بعضیلرینی جلب ایله جودت افندی طرفندن تصویر مسئله اولندی .
فیما بعد خواجه‌لر ایچنده اویله یولسز حرکتلره میدان ویرلمیه‌جکنه
دائر سوز آلیندی . او یولده بر مضبطه یاپیلدی . وهمان اوکون
سرای همایونه تقدیم ایدلدی . هر کونا قیل وقالك‌ده آرقه‌سی آلندی.
رشید پاشا جودت افندینك بو خدمتندن پك زیاده ممنون اولمش

وآنك حقنده‌كی توجه ومحبتی تزاید ایلمشدر . ذات شاهانه‌ده جودت افندینك اوخدمت وموفقیتندن پك ممنون قالمشدر .

رشید پاشانك حرب اولمسنی ایستمیوب مسئله‌یی قلماً تسویه ایله‌مك خصوصنده‌كی آرزو وغیرتنه رغماً ١٢٦٩ سنه‌سی اواخرنده روسیه ایله محاربه‌یه قرار ویرلدی .

حرب زماننده

رشید پاشا حقوق سلطنت سنیه‌نك محافظه‌سنه پك زیاده اعتنا ایدوب روسیه دولتنك تكالیفنه كمال صلابت و مهارتله قارشو طورردی . فقط اوروپانك موازنهٔ افكار پولتیقه‌سنی دائما پیش نظرده طوتاردی . ومحاربه ظهورنده روسیه‌یه قارشودولت عثمانیه‌نك یالكز قالماسیٔ چاره‌سنی ارادری. اوروپاجه علی‌الخصوص انكلتره‌جه كندیسنك پك بیوك شان و حیثیتی اولدیغی حالده مجار ملتجیلری مسئله‌سنده تزیید شهرت و اعتبار ایلدیكندن بو ارزوسنی احسن طریقله حصوله كتیردی . فرانسه و انكلتره و ساردونیا دولتلرینی روسیه علیهنه اتفاق ایتدیردی . عساكر عثمانیه روم ایلی و اناطولی سرحدلرنده روسیه عسكریله حرب ایلكده ایكن بو اوچ دولتك عساكری دخی كلوب عثمانلیلره معاونته قیام ایلدیلر .

عثمانلولره معاونت خصوصنده‌كی بو اتفاقك حصوله كلسی هپ رشید پاشانك اثر همتی ومهارت سیاسیه‌سیله اوروپاجه قازانمش اولدیغی اعتبار و شرف اثری ایدی . بو امر مهمك حصوله كلسنده ایسه

عالی پاشا و فؤاد افندینك معاونتی یوق ایدی . زیرا او زمان آنلر
آنك معیتنده مستخدم بولنمه‌یورلردی .

١٢٧٠ سنه‌سی جماذی‌الاولاسنك دردنجی کونی رضا پاشا سر
عسکر ، قبریسلی محمد پاشا قپودان دریا اولدی . محمد علی پاشانك
همتیله‌قپودان‌دریا اولان محمود پاشانك اهلیتسزلکی‌وسوء تدبیری آثارندن
اوله‌رق سینوبده دونمای همایون محترق اولمغله محمود پاشاعزل ایدلمش
ایدی . جماذی‌الاخرك یکرمی دردنده عارف حکمت بك عزل
اولنه‌رق عارف افندی شیخ‌الاسلام و شکیب افندی رتبهٔ بالا ایله
مجلس والا رئیسی اولدی .

او وقت جودت افندی ینه مشکل بر موقعده بولندی . عارف
افندی عارف حکمت بکه کیدوب کلانلره خوش نظرله باقمه‌یوردی .
جودت افندینك‌عارف افندی ایله مناسبتی قدیم اولوب عارف حکمت
بکه آنی عارف افندی توصیه ایتمش ایدی . عارف حکمت بکدن‌ده
ایولك کورمش اولدیغی جهتله معزول بولندیغی زمانده آنی ترك
ایله‌مکی‌ده انسانیته منافی کوریوردی . برده محتاج اولدیغی کتب
نادره‌یی بشقه یرده بوله‌مدیغی جهتله دائما او اعاره ایله‌مك لطفنده
دخی بولنیوردی. جودت افندی اولجه رشید پاشا ایله فؤاد افندیدن
هر ایکیسنی ترك ایله‌میوب وکلا اره‌سنده‌کی اختلافه کیریشمدیکی کبی
او زمانده عارف حکمت بکله عارف افندینك اره‌سنده‌کی بوزغونلغه
باقمایوب مسلکنده ثابت‌قالدی. اولجه فؤاد افندی‌ایله کوروشدیکندن
رشید پاشا دخی ناخشنود ایکن صوکره جودت افندینك کندیسی
حقنده کیمسه‌یه سوز سویلتمدیکنی خبر آلمش و علما ایله طلبهٔ
علوم بیننده رونما اولان فساد افکارك ازاله‌سی‌خصوصنده واقع اولان

سعی و غیرت خالصانه‌سنی کورمش اولمغله اندن پك ممنون و متشکر قالمش اولدیغندن عارف افندینڭ‌ده احبابلق قیمتنی بیلمسی کبی بر صمیمیتی اکلایه‌رق آنی تقدیر ایلیه‌جکندن امین بولنیوردی .

دولت عثمانیه روسیه محاربه‌سیله مشغول ایکن یونان طرفندن اشقیاده حدودی تجاوزله یانیه و ترحاله‌یی حساره دوچار ایلدکارندن اوطرفه بر مقدار عساکر مصریه کوندرلمش ایدی. محاربه‌ده عساکر مصریه منهزم اولمغله اشقیا فرصت بوله‌رق او جهتده دخی دولت عثمانیه‌یه بر غائله آچیلدی ! فؤاد افندی مأموریت مخصوصه ایله او طرفه کوندرلدی. او اره‌لق عالی پاشاده خداوندکار والیسی اولدی. یانیه و ترحاله طرفلرنده‌کی عساکر هپ فؤاد افندینڭ معیتنده اولدیغندن قوماندایی النه الدی . پك کوزل قوماندانلق ایتدی .

اشقایی تدمیر ایله مملکتی یونانیلرڭ شرندن قورتاردی . قلماً اولان اقتدارینی سیفاً دخی کوستردی. فؤاد افندینڭ قدرت قلمیسنی کوسترمك ایچون او زمان جودت افندی‌یه یازدیغی بر جوابنامه‌یی بورایه درج ایدیورز .

فؤاد افندینڭ جودت افندی‌یه جوابنامه‌سی

فضیلتمآبا

مقدمجه بر کرمنامهٔ کرامیلرینه نائل اولوب جوابنی یازمقده قصور ایلمشیکن بو کره دخی بری دیکرینڭ ایچنده اوله‌رق ایکی قطعه لطفنامه‌لرینه دسترس اولوب هم محجوب وهمده ممنون اولدم.

واقع أولان قصورم مجرد كثرت مشغوليتمدن نشأت ايتمشدر . هر حالده كورديكم اثر محبتلرندن بيوك ، بيوك تشكرلر ايدرم . ايشته افندم قلمی سيفه دكشدم جنراللغمك اثرينی كوستردم . مركز اشقيا اولان پته نام محلی اوروب بونك قوهٔ تأثيريله يانيه‌نك نائرهٔ عصيانی منطفی اولديغی مسموع فاضلانه‌لری بيورلمشدر . حمد اولسون اميدمدن آز وقت ايچنده بيتدی . اثر موفقيت پادشاهی اولديغندن هيچ شبهه يوقدر . شمدی حدود كنارينه چكلمش اولان اشقيايی اورمق اوزره‌يز. اودخی حاصل اوله‌جغی الطاف الٓهيه‌دن مستدعادر. شمديلك نارده صحراسنده خيمه‌نشين بسالت اولوب اطرافه ولوله ويرمكده‌يز. فقط بو مأموريت كچن مأموريتلره رحمت اوقوتدردی. ولی نعمتم افنديمزك چكدكاری صيقينديیه دائر اولان اشعارلری خدا بيلور قلبمه تأثير ايلدی. والله عليمدر كيجه كوندوز كندولرينی وچكدكارينی دوشنمكده‌يم . چكيلور درد سر دكلدر . لكن الله كندوسنی ينه بو كون ايچون صاقلامشدر . صرصرزدهٔ فلاكت اولان شو سفينهٔ دولتك اداره‌سی ينه كندوسنك النده اولمسيندی . باطه‌جغنده هيچ شبهه يوغيدی . علی غالب پاشا افنديمزك خاكپای عاليلرينه يوز سورر وبك افنديلرك دامن دولتلرينی تقبيل ايدرم ، معروضات مخصوصه تقديمنده قصورم واردر . لكن بر آيدر هيچ بر يرده طوروب اوطورميوب طاغدن طاغه طولاشمقده وبيك درلو شی ايله اوغراشمقده اولديغ جهتله بو قباحتلرمك عفواولنه‌جغنی اميد ايلرم . رائف افندی‌يه نشأت افندی‌يه موسيو آغوبه سلام ايلرم

وذات فاضلانه‌لرینك دست معارفپیوستلرین تقبیل ایله ختم کفتار ایدرم افندم . فی ٢٠ ش سنه ٧٠

عن معسکر نارده
جنرال اردوی یانیه‌ونارده
فوأد

رشید پاشا اوروپا پولتیقه‌سنی‌ده دولت عثمانیه لهنـه چویرمش اولدیغی حالده روسیه محاربه‌سی کبی مهم بر مسـئله ایله مشغول ایکن محمدعلی پاشا آنك قانی ایچمکه تشنه بولنیوردی . محمد علی پاشـا وطاقمی رشید پاشا ایله اویله نازك بر زمانده دخی اوغراشمقدن واز کچمه‌یورلردی . اویله بر زمانده آنلرك اولوجهله حرکتلری آرتق رشید پاشایه پك تأثیر ایلدیکندن محمد علی پاشایی برطرفه دفع ایتمه‌نك برچاره‌سنی آرایوردی . لکن حلیله‌سی عادله سلطانه قارشو معامله‌ٔ شـدیده اجرا ایده‌میوب بوکا آلت اوله‌جق بر واسطه آراردی . قبریسلی محمدپاشانك یکنی بسیم‌بك ایله رشیدپاشا پك ایی کوریشوردی . بسیم بك برکون قبریسلی محمد پاشانك « بن صدر اعظم اولسه‌م محمد علی پاشایی کیمسه‌یه صورمه‌دن نفی ایدر. بعده پادشاهه عرض ایلرم» دیدیکنی رشید پاشایه سویله‌مش اولدیغندن رشید پاشا ١٢٧٠ سنه‌سی رجبنك یکرمی طقوزنده قبریسـلی‌یی صدر اعظم یاپدیردی . خلیل پاشـاده قپودان دریا اولدی . او صره‌ده مجلس والا باش کتـابتی امین افـندی‌یه ، ایکنجی کتابتی‌ده او زمان مدحت افـندی بولنان مدحت پاشا مرحومه توجیه بیورلمش . بسیم بك‌ده مدحت افندینك خصمی اولوب علیهنده بولنورمش .

رشيد پاشانك قبريسلى محمد پاشايى صدارته كتيرمسى محمد على پاشا عليهنده قوللانمق مقصدينه مبنى ايكن قبريسلى صدارته كچدكدن صوكره رشيد پاشانك ارزوسنه خدمت ايتمك افكارندن فارغ اولهرق محمد على پاشـا ايله اصلاح ذات البينـه ابتدار ايلهمش ايدى . حتى صدارته كچدكدن آلتى كون صوكره عقد اولنان مجلس مخصـوصده رشيد پاشا « سركاتب مصطفى پاشايى مجلس عاليه مأموريتله ايچمزه آلسـهق هم رأيندن اسـتفاده ايدهرز ، هم ده هيئتمز دهـا قوت بولور » ديديكنده قبريسلى « اوت ! آنى ده آلملى محمد على پاشايى ده مأمور ايتملى نيچون بوش طورسونلر؟ » ديجه رشيد پاشايى هم حيرت، هم ده حدت بوروملكه « عفو ايدرسـكز ! محمد على پاشا آنك كبى دكلدر. تهلكهلى بر آدمدر. آنك ايچمزه كيرمسى هيچ اولمز . » ديه سوزى كسديرمش. و اول كوندن صكره قبريسلينك عزلى اسبابنه تشبث ايلهمش. بر هفته اول آنى صدارته كنديسى كتيرديكى حالده درعقب عزلنه قيـام ايتمسى چيركين كوريلهجكندن بالتدريج اسباب لازمهيه قرار ويرمش .

مترجم رشدى پاشا عربستان اردوسى مشيرى تعيين اولنمش ايكن اياق سورومكده ايدى . آنك سرعسكرلكنده قبريسلى عربسـتان اردو مشيرلكندن عزل ايدلمش اولديغندن رشدى پاشايه كين باغلامش اولمغله عربسـتانه كيتمزسه نفى ايدلمسى امرنده اصرار ايديوردى . رشيد پاشا محرمانه جودت افندى يى رشدى پاشايه كوندردى . آنك عربستانه كوندرلمسى رشيد پاشانك رأى و رضاسنه موافق اولمديغنى جودت افندى آكلاتدى . مجلس مخصوصده رشدى پاشـانك شامه كوندرلمسنى ، كيتمزسـه حقنده معاملهٔ جبريه اجراسنى قبريسـلى

سویلدیکنده رشید پاشا « یوق! بر آدمك اعتذار واستعفاسی اوزرینه
نفینه قدر کیده‌مم ! باب حریتی سد ایده‌مم ! بن اویله معاملهٔ جبریه
اجراسنه رأی ویره‌مم ! » دیه منع ایتمشدر .

شاکرد ثالث

رمضان شریف کلدی ، رشید پاشا برکون افطاریه و یمکنی
کچوك صویه اصمارلادقدن صوکره قایغنه جودت افندی‌یی آلوب
برلکده بعض سفرایه ویزیته ویردیلر . اقشام اوزری کچوك صویه
کیدوب جودت افندیله افطار ایتدی . بشقه کیمسه بولنمه‌یوب یالکز
ایکیسی باش باشه بولنیورلردی . آبدست آلوب نمازلرینی قیلدیلر .
رشیدپاشاسائرلرندن مکتوم اوله‌رق مداوم اولدیغی اورادینی اوقودی.
صوکره چارده برر اسکمله اوزرینه قارشو قارشویه اوتوردیلر .
ساعتلرجه اوراده قونوشدیلر . رشید پاشا جودت افندیله دردلشدی.
اوزون اوزادی‌یه حسبحال ایتدی . اولا عالی پاشا وفؤاد افندیلرك
رشید پاشادن یوز چویروب‌ده علیهنه دوشدکاری وآنکله رقابته
قالقیشدقلری حالده جودت افندینك فؤاد افندیله اولان مناسبات
اخوتکارانه‌سنی بوزمایوب آنکله کوروشدیکنده آنك حقنده امنیتی
سلب ایده‌جك نصل سوزلر سویلنمش اولدیغی وکندیسی سویلنان
سوزلره ایناتمه‌یوب نه‌صورتله تحقیق ، و صدق اخلاصنی نصل تجربه
ایلدیکنی مفصلاً اکلاتدقدن صوکره جودت افندی‌یه اولان اعتماد
وتقدیراتنی بیلدیردی . فؤاد افندینك تلوننندن شکایت ایلدکدن
صوکره لدنیاته کیرشدی . پولتیقه‌جه نه‌حال وموقعده بولندیغنی شرح

وایضاح ایلدی . ایشته او وقت جودت افندی کندیسنك حال وموقعنی آکلادی . وبو حال و موقعك نرا کتنی بیلدیکندن آرتق اولکی کبی لا ابالیانه هر طرفله کوروشه‌میه‌جکندن بر آز تلاش ایلدی .

رشید پاشانك کتاب اسرار سیاسیه‌یی قارشوسنه آچوب‌ده آندن تدریس ایلدیکی اوچ کیمسه‌درکه بونلر عالی ، فوأد ، احمد جودت پاشالردر ، استعدادلرینی کوردیکی عالی وفوأد افندیلری کندینه معاونتده استخدام ایله‌مك ودولت عثمانیه‌ده دیپلومات یتشدیرمك آرزوسیله اویولده تدریس وتعلیم وتربیه ایله‌مش اولدیغی حالده آنلر استادلرینه معاونتله ، ال برلکیله چالیشوب دولتلرینه بیوك ، بیوك ایشلر کوره‌جکلری یرده استادلرینك ترتیب وتعلیماتیله کیریشمش اولدقلری مسئله‌لرده‌کی موفقیتلرندن شیاروب آنکله رقابته چیقمشلر وخارجیه نظارتیله صدارت کبی دائما رشید پاشایه محتاج اولان مقامه حریص اوله‌رق اورالره کندیلری یرلشمك هوسیله آنك علیهنه دوشمشلر ایدی . رشید پاشا امور دیپلوماسی‌یی اداره‌ده آنلره محتاج اوله‌یوردی . لکن کندی قانته صوصامش اولان رقیبی محمدعلی پاشا ایله فتحی پاشا ورضا پاشا کبی اعداسنك آنکله اوغراشمسی آنی پك زیاده راحتسز ایتمکده و دولته کوره‌جکی خدمتلرده انکل ومانع اولمقده ایکن کندی یتشدیردیکی ، میدانه چیقاردیغی عالی پاشا وفوأد افندینك حرص جاه ایله آنك علیهنه دوشمه‌لری پك زیاده کوجنه کیتمکده ایدی . آنلردن کوردیکی وفاسزلق اوزرینه او استعداد وذکایی کندیسنده بولدیغی جودت

افندی‌یی عالم سیاسیده یتشدیرمك ایسته‌مش ایدی . بر آره‌لق بسیم بکله‌ده محرمانه کوروشمش ایسه‌ده بو امور داخلیه‌یه عائد مسائلده اولدیغی کبی او خصوصده دخی آرتق بسیم بکله رسمی قونوشمغه باشلایوب اولکی اعتمادینی قالدیرمش ایدی .

رشید پاشانك اوچ شاکرد معلومات سیاسیه‌سی اولان عالی ، فوأد ، جودت پاشالر شبهه یوق‌که او تدریس وتعلیمدن پك بیوك استفاده ایلدیلر . فیضیاب اولوب دولتلرینه پك بیوك خدمتلرده بولندیلر . لکن بر محررك هر شیدن زیاده انتسابی حقیقته اولمق لازم کلدیکندن بونلرك بریسی‌ده پدرم اولدیغی حالده بو اوچ شاکرددن هیچ بری دیپلوماتلقده تام بر رشید پاشا اولامدقلرینی تتبعات وتدقیقات تاریخیه اعترافه مجبور ایله‌یور ! رشید پاشا بو اوچ شاکردینی تعلیم وتربیه ایله‌مش ایدی . لکن بونلری یارادامازدی ! یاراتمق آنجق جناب حقه مخصوصدر . رشید پاشانك دیپلوماتلقده اولان استعداد فطریسی آنجق احسان خدا اوله بیلور .

اووقت ادارهٔ امور دولت رشید پاشانك النده اولوب زمان ایسه پك قاریشیق اولدیغندن پاشا پك چوق پولتیقه مشکلاتی ایله مشغول اولدیغی حالده بر طرفدن‌ده خصماو رقباسیله اوغراشمغه مجبور اولیوردی .

فرانسه سفیری (باره کیدیلیه) دخی رشید پاشا علیهنده بولنوب بعض مشکلات چیقارمقده ایکن فرانسه‌یه کیتمش رشید پاشا اوجهتدن بر آز تنفس ایتمش ایسه‌ده پك سودیکی حفیدی کریم بکك وفاتندن طولایی پك متألم ایمش . او اثناده خداوندکار والیسی بولنان عالی پاشادن جودت افندی‌یه شو مکتوب ورود ایله‌مش .

صورت مكتوب

مكارم پرورا افندم !

مكتوب ملاطفت ومروٴت اسلوب كريمانه‌لرينى ممنونيت عظيمه برله اخذ ايلدم . اثر بقاى حسن نظرلرى اوله‌رق قلمزن تحرير وتسطير اولمش اولدقلرى الفاظ نوازشكارى ونكات دلشكاريدن طولايى پك چوق تشكرلر ايدرم ودعاى بالخير عافيتلرينى تكرار ايتمكله برابر رمضان شريفك دخى تبريكنه مبادرت وابتدار ايلرم . عاصم تاريخنى مطالعه ايتدكدن صكره يوللايه‌جغنى عفيف بك افندى دخى يازمش اولديغندن وشمديلك تاريخ مزبورك بنده‌كزه پك ده لزومى اولمديغندن نه‌وقت اوپار ايسه اولوقت كوندرمسى جواباً تحرير قيلندى . ذات حضرت ولى النعمينك كريم بكك وفاتندن طولايى دوچار اولمش اولدقلرينى اشعار بيورمش اولديغكز الم واضطرابى اولجه ظن وتخمين ايدرك الله بيلوركه متأثر اولمش ايدم . لكن نه‌چاره جناب حق همان كندولرينه توكنمز عمر وعافيت احسان بيورسونده انشاالله تعالى متعدد احفاد ايله وآنلرك دخى احفاديله تلافىٔ مافات بيوررلر . باركه‌ديليه .... نك شو آرالق .... اولوب كيتمسندن صحيحاً پك مسرور اولدم .... بر طاقم غوائل زائدده .... . چيقاردى وقالمش اولسه دها چيقاره‌جق ايدى . عبد الحق افنديـنك وفاتى فى الحقيقه موجب تأثر اولدى . مرحومك واقعا مزاجى بر آز عجايب ايدى . فقط اسكى ظرفادن وارباب طبيعتدن ميركلام نادر المثل بر آدم اولديغى جهتله يرينى بوش براقدى . تجاوز الله عن سيئاته ورحمت الله

عليه خيرالله افندى ميراثه قونديغندن پدرينك وفاتى آجيسنى اونوتمش اولمق كركدر . دولتلو على غالب پاشا حضرتلرينه مخصوص عرض خصوصيت ايدرم وتصديع قورقوسيله عريضه يازه‌مديغمدن طولايى عفو عاليلرينى نياز ايلرم ومولانا تميمى كورلديكى حالده اللرينى اوپديكمى افاده‌يه مصروفيت همت بهيه‌لرينى رجا ايدرم .

انشاالله وعد دولتكز وجهله فصل حريفده بو طرفى تشريف ايله يازۀ خزان افتراق اولان روضۀ قلبى رشك ازهار نوبهار بيوررسكز. باقى اوله‌سين هميشه باقى . فى ٥ رمضان سنه ١٢٧٠

عالى

خصماسنه على الخصوص محمدعلى پاشايه غلبه ايتمك اوزره رشيدپاشا بعض ذواتى اله آلمغه مجبور اولديغى او صره‌ده اسكى شاكردلرى عالى پاشا وفؤاد افندى ايله‌ده باريشدى .

او اثناده تاريخ جودتك اوچ جلدى تمام اولديغندن مكافاةً ١٢٧٠ سنه‌سى اواخرنده پايه‌سى سليمانيه رادەسنه ترفيع اولنان جودت افندى طريقنجه كبار مدرسينه قاريشمشدر . تاريخ جودتك آچيق تركجه بر لسانله يازلمش اولمسى بين الناس پك چوق انتشار واشتهارينه باعث اولمش واولسانله غزته‌لر چيقارلمغه باشلانمشدر .

١٢٧١ سنه‌سى وقايعندن

١٢٧١ سنه‌سى جماذى الآخرينك اون برنجى چهارشنبه كونى غايت شدتلى برزلزله اولدى . باب عاليده‌كى كاتبلر كيمنك النده كاغد،

كيمنك الندە قلم وقلمتراش بولنديغى حالدە باب‌عالى‌ميدانىنە اوغراديلر.
داود پاشا جامعنك صوك جماعت يرندەكى ايكى قبەسى ايندى . وبر
خيلى كاركير بنالر صقطلاندى . كاركير بنالرك برچوق اوطەلرى
ييقلدى . قلعە ديوارلرينك بعض محللرى آيريلدى . هركس خوف
وهراسە اوغرادى . او زلزلەدن قرق اللى دقيقە صوكرە ايكنجى
واون بش دقيقە صكرە اوچنجى خفيفجە زلزلەلر اولدى . مكر
مصائبك بيوكى بروسەدە وقوع بولمش . بورادەكى زلزلەلر اورادەكى
حركت ارضك سرپنديسى ايمش .

مذكور چهارشنبه كونى بروسەدە ساعت يدى بچق قرارلرندە
هوا غايت براق ايكن بردنبرە بلوطلر ظهور ايله كوك يوزى‌قاراروب
درت طرفدن روزكارلر اسەرك شمشكلر چاقوب ياغمور ياغدى .
مثلى كورمدكلرى فورطنەلر چيقمغلە برابر باطى طرفندن برقارە
بلوط پيدا اولوب اون‌دقيقەقدر اويلە برقارانلق اولمش‌كە كاتبلر يازى
يازامامشلر. او آرەلق اويلە شدتلى برصاعقە دوشمش كە اهالى مملكت
باتيور صانمشلر ! اندن اون دقيقە صوكرە يعنى ساعت طقوزى چاريك
كچەرك حركت ارض باشلايوب اوتوز ثانيەقدر سورمش . اهالى
بولندقلرى يرلردن چيقوب قاچمق ايستەمشلرسەدە يوروركن يوقوش
يوقارو چيقيوركبى برحالە كلەرك نەياپەجقلرينى ، نرەيە كيدەجكلرينى
شاشيرمشلر ! سلطان عثمان وسلطان اورخان تربەلرى طاقيلە ، سلطان
مراد ثانى و ييلديرم بايزيد خان جامع شريفلرينك منارەلرى ، اولو
جامعك يدى‌قبەسيلە ايكى منارەسى سائر جامعلركدە منارەلرى هپ
منهدم اولمش ! سلطان مراد اولك انشا كردەسى اولان اورغانلى
كوپروسنك بعض محللرى صقطلانمش وصوباشى كوپريسى اوزرندن

لچیله‌میه‌جك قدر یاریلمش . حریر فابریقه‌لری ییقلمش ونیجه خانمانلر
خراب اولمش. قلعه‌نك برطرفنده دیوار ییقیلوب التنده‌کی موسویلرك
خانه‌لرینی باصدیرمغله خیلی نفوسی تلف اولمش ! والتنده قالان
ییغندیلردن یانغین ظهور ایله اوتوز قدر خانه ایله برایکی دکان یانمش.
حرکت ارضك ارقه‌سی کسیلمیوب قاپلیجه‌لردن بعضیلرینك صولری
چکیلمش ، بعضیلرینك صولری چوغالمش. اهالی باغچه‌لرده ، قیرلرده
بعضیلری چادرلرده اقامته مجبور قالمش . رجبك یکرمی اوچنه قدر
لاینقطع اره‌صره حرکت ارض وقوعه کلمش صوکره زلزله‌لر شدتلی
اولمدیغندن اهالی مسکنلرینه‌عودت ایله‌مش، چارشو، بازار آچیلمش.
سقط وتهلکه‌لی خانه‌لردن ماعدا خانه‌لره کیرلمش ایدی .

رجبك یکرمی اوچنجی کوننك اقشامی یعنی یکرمی دردنجی
کیجه‌سی ساعت بری اون‌دقیقه لچه‌رك برکهرچله بخاری پیدا اولوب
بش دقیقه دوام ایله‌مش. نه‌دن حاصل اولدیغی، ونه‌اولدیغی بیلنه‌میوب
هرکسی قورقو آلمش ایکن بردنبره برزلزلهٔ شدیده حصوله کلمش .
مملکت کویا برشدتلی فورطنه‌ده ایکی طالغه آره‌سنده قالان کمی کبی
صاللانمش . وبنالر بر ایکی آرشون ایلری کیدوب ، کلمش! بووجهله
حرکت ارض ایکی دقیقه دوام ایتمکله آرتق هرکس نه‌یاپه‌جغنی شاشیروب
انا، اولاد بربرینی غائب ایدوب سرسم وسرکردان سوقاقلره دوشمشلر!
کارکیر بنالر خراب اولمش ، چارشو ، بتون ییقلمش . ناسك اموال
اشیاسی ییقیندیلر التنده قالوب کیمسه مالنه صاحب اولمق ایچون
یاقلاشه‌مازمش ! بوییقیندیلردن کیجه یانغین ظهور ایله اوچ درت قول
اولمش . برقاچنه ییقیندیلر مانع اوله‌رق منطفی اولمش‌سه‌ده قباخان
چارشوسنده کلیتلی کرسته بولندیغندن اورایه سرایت ایدن حریقك

اطفاسی قابل اوله‌میوب تاتارلر دنیلان محله‌یه‌قدر کیدوب بیك
بشیوزقدر خانه ودکان اموال واشیالریله برابر یانمش! صوباشی واورغانلی
کوپریلری ، تماماً ییقلمش !

بروسه‌ده اوحرکت ارضك وقوعنده استانبولده دخی پك شدتلی
برزلزله اولوب هرکسه دهشت ویردی . اوندن صوکره‌ده بروسه‌ده
خفیف زلزله‌لر دوام ایلیه‌رك پك چوق یرلردن صولر چیقمش واره
صره صانکه بیوك بر شی ییقیلور کبی کورولدیلر ، کویا اون بش
طوپ بردن پاطلایور کبی صدالر ایشیدلمکده ایمش. بونلرك آثارندن
اوله‌رق رجبك یکرمی آلتنجی جمعه ایرتسی کیجه‌سی استانبولده دخی
بر حرکت اولمش فقط خفیف کچمش .

دولت عثمانیه‌نك پایتخت قدیمی اولان بروسه‌نك اویله خراب
اولمسنه فؤاد افندی شاعرانه بر سوز سویله‌مش :

— « عثمانلی تاریخنك دیباجه‌سی ضایع اولدی ! » دیمش !
لکن غریبدرکه لساناً هرکس تأسف ایلدیکی حالده بروسه‌نك
احوالنی تحقیق ایچون بر مأمور کوندریله‌مدی . بروسه‌ده او زلزله
اولورکن کملیك واپوری درسعادته کلوب آچیقدن بروسه اوزرنده
بر آتش کوردیکنی خبر ویردی . وولقان ظهورینه حمل اولندی .
صوکره یانغین اولدیغی خبر آلندی . ینه قید اولنمه‌یوب اورادن
تحریرات ورودینه انتظار اولندی . بروسه‌ده‌کی خلق ایسه باشلرینك
قایسنه دوشوب استانبوله کاغد یازه‌مدقلرندن طقوز کون صوکره
تحریرات رسمیه کله بیلدی . حالبوکه انکلیزلر بروسه اهالیسنه اعانه
اولمق اوزره ایکی کمی اکمك ایله بر خیلی پاره کوندرمش اولدقلرینی
اون کون صوکره استانبوله کلان بروسه وجوهندن طاهر اغا خبر

ویردی . وکلا بوندن محجوب اولدی . بروسه ایچون اعانه طوپلامق
اوزره وکلا بیننده بر دفتر آچیلدی . بروسه‌ده زلزله‌لرك آرقه‌سی
کسیلمدیکندن آنلرك سرپندیسی اوله‌رق اون برنجی کونی صباحلین
استانبولده بر حرکت ارض اولدی .

۷۱ سنه‌سی رشید پاشا قبریسلی محمد پاشایی عزل ایتدیروب
کندیسی دردنجی دفعه اوله‌رق صدارته کلدی . مابین همایون ایکنجی
کاتبی صفوت افندی مجلس عالئ تنظیمات اعضالغیله چراغ بیورلدی .

اواثناده تقویمخانه ناظری ووقعه نویس دولت عا کف پاشازاده
نائلی بك وفات ایتمکله ۱۲۷۱ سنه‌سی جماذی الاخرنده تقویمخانه
نظارتی مجلس معارف عمومیه اعضاسندن رجائی افندی‌یه، وقعه‌نویسلك
مأموریتی‌ده جودت افندی توجیه بیورلدی .

رشید پاشا جودت افندی‌یی محرم اسرار ایدینمش بولندیغندن دائما
یانندن آییرمدیغی جهتله نازك ومهم اجراآتك سببیتی بین الوکلا جودت
افندی‌یه عزو اسناد ایدلمسی جودت افندی‌یی صیقیوردی . زیرا
رشید پاشا جودت افندینك عقل اوکرتمنه محتاج بر کیمسه اولمیوب
جودت افندی آنك معلومات وبهرهٔ سیاسیه‌سندن مستفید اولیور،
اوخصوصده رشیدپاشا استاد بولنیوردی . رشید پاشا جودت افندی‌یی
کندینه بر معاون اولمق اوزره حاضرلیوردی و تجربه ایلدیکی
صداقتندن آنك بر شاکرد ومعاون وفاکار اوله‌جغنی امید ایلیه‌رك
هیچ یانندن آییرمدیغی جهتله هرکس رشید پاشانك جودت افندی‌یه
بو قدر توجه ورغبتی چکه‌میوردی . رشید پاشا جودت افندی‌یه
اوقدر رغبت کوستریوردی که اك زیاده سودیکی مخدومی علی غالب

پاشا بیله پدرینه عرض ایده‌جکی خصوصات مهمه‌ده جودت افندی‌یی توسیط ایدییوردی .

عثمانلیلر ایله برابر حرب ایدن انکلتره و فرانسه سفارتلرینك باب عالیده نفوذلری واردی . بودولتلرك دوستلغنی قازانان رشید پاشا اولدیغی جمله‌جه معلوم ایدی . رشید پاشانك انکلتره ایلچیسی سیر قانین ایله آره‌سی پك ایی اولوب انکلتره پولتیقه‌سنه متمایل بولندیغی اوته‌دنبری متواتر ایدی آنك مکتب تربیه‌سندن چیقدقلری حالده کندیسنه رقیب اولان عالی وفواد پاشالر بتون فرانسه پولتیقه‌سنه باغلانمشلر ایدی . سردار اکرم عمر پاشا انکلتره طرفنه مائل اولوب سرعسکر اسبق رضا پاشا هرکسدن زیاده فرانسه سفارتی مأمورینه صوقولمش ایدی .

رشید پاشانك اوته‌دنبری انکلیز پولتیقه‌سنی طوتمقده اولمسی کندیسنك منفعت دولتی او زمان انکلتره پولتیقه‌سنده کورمسندن اولوب سائر دولتلر ایله‌ده خوش کچینمك ودولت عثمانیه حقنده نره‌ده منفعت کوررسه آندن استفاده ایتمك اوزره چالیشوردی . هرسفیر وسفارت مأمورینی کندی دولتنك منفعت وتفوقنی ایسته‌مسی واویولده چالیشمسی امور طبیعیه‌دن اولدیغندن انکلتره وفرانسه سفارتلرینك باب‌عالیده‌کی نفوذلرینك تزییدی ایچون هر بری کندی طرفنه چالیشمسی‌ده طبیعی ایدی . رشید پاشایه غلبه ایله آنك یرینه قائم اولمق وموقعلرینی طوتمق ایستیان شاکردلری عالی پاشا وفواد افندینك بتون بتون فرانسه پولتیقه‌سی طرفدارلغنی طوتمه‌لری ورشید پاشا اعدالرینك‌ده بریاندن آنی دوشوروب موقع اقباله کچمك ایچون آنك حقنده فرانسه سفارتنه لقردیلر طاشیمه‌لری فرانسه سفارتی

مأمورینی رشید پاشانك دوشمه‌سی طرفنی التزامه باعث اولمش واواثناده بوایکی سفارت مأمورینك باب عالی اوزرنده نفوذمسابقه‌سنده بولنمه‌لری ذاتاً امور دولتك اداره‌سی مسئله‌سنی مشکلاته دوشورمش اولدیغندن او اموری کندی دولتنك نفعی نقطهٔ نظرندن اداره ایتمك ایچون چالیشان رشید پاشانك‌ده موقعنی مشکللشدرمش ایدی .

هرایکی دولت ایله‌ده خوش کچینمك آرزوسنده بولنان رشید پاشا وکلا ورجال آره‌سنده اویله آیری ، غیریلغی ایی برشی کورمدیکندن فرانسه سفارتی‌ده کندیسندن خوشنود بولندیرمق ایسته‌یوب فرانسه سفارتی مأمورینه پك زیاده حلول ایتمش اولان رضا پاشایی سرعسکر وآنکله لازم وملزوم قبیلندن اولان ضربخور پاشایی خاصه مشیری نصب ایتدیردی . صفوتی پاشاده رضاپاشا طاقمندن بولندیغندن آنی‌ده مالیه نظارتنه کتیرمکه مجبور اولدی.

رشید پاشا ارتشادن و تمتعات ممنوعه‌دن متنفر اولدیغی حالده او هیئت وکلا ایچنده ارتشا ایله خلقك لسانه دوشمش اولان بعضیلرینك افعال وحرکتلرندن خوشنود اولمدیغی حالده ایجاب حالدن اوله‌رق او مقاملرده بولندیرلمه‌لری آنی معذب ایلدیکندن وکلایی محوا کمه ایده‌بیلمك ایچون مجلس عالیٔ تنظیماتی تشکیل ایتدیرمش ایدی .

۱۲۷۱ سنه‌سی اوائلنده مجدداً تشکیل اولنان مجلس عالیٔ تنظیمات ریاستی عالی پاشایه توجیه اولنوب مترجم رشدی پاشا واولجه مجلس والا ریاستنده بولنمش اولان اولان رفعت پاشا ودده پاشا صدوردن رشدی ملا وفؤاد افندی ورکاب همایونه مأمور فریق ادهم پاشا اعضالقلرینه تعیین اولندیلر .

قبریسلی محمد پاشاده التزام تمتعاتنه پك زیاده قارشو كلدیكندن تمتعات ایله پاره طولابلری چویرنلر آنك عزلنه ممنون اولمش ایكن رشید پاشانك مجلس تنظیماتی چیقارمسی یوزلرینی ا كشیتمش ایدی . مجلس والا رئیسی كامل پاشاده آنلرك التزاماته متعلق ایشلرینی مجلس والاجه ترویج ایتمدیكی جهتله آكا دخی قیزغین ایدیلر .

اوهیئتك خفی شركتلر ترتیبیله تمتعاتدن استفادەیه قیام ایلەمش اولدیغی واو شركتلرك ایشلرینی قولایلقله یوروتمك اوزره رشیدپاشانك ندیم بزم خاصی اولان محمود ندیم بكیده كندیلرینه جلب ایلەمش بولوندیغی احساس اولنیوردی . حتی طنغر اوغلی اوخانس افندی نامنه قاپاتدیریلان ازمیر وبیروت كمركلری مسئلەسنده اوهیئتك شریك اولدیغی رشید پاشاجه آكلاشیلمش . مذكور كمركاره ضم ایلیانلو بولندیغندن آكا داٸر قومیسیونلر عقد اولنمغله اوهیئت تلاشەدوشمش آنلر بو مسئلەیی رشید پاشانك اورت باص ایتمەسنی آرزو ایتدكاری حالده تمتعات ممنوعەدن متنفر اولان رشید پاشا اوكبی شیلر یاپانلرك تجزیه ایدلمەسنی آرزو ایلرمش . او هیئتك محمود ندیم بك ایله احباب اولمش بولنمەلری‌ده ایشلرینی رشید پاشایه ترویج ایتدرمك خصوصنده هیچ بر فائدەسی اولامدقدن باشقه آنی محمود ندیم بكه قارشو حدتلاندرمش اوزمان بومسئله ایچون رضا ، صفوتی پاشالر ایله محمود ندیم بك حقنده پك چوق كفتكولر اولمش .

محمود ندیم بك بر یاندن سیر قانینه تملق ایلر . بر یاندن‌ده رضا وصفوتی پاشالر واسطەلریله فرانسه سفارتی مأمورینه خوش كورونمك ایسترمش . حالبوكه بعض‌یارانیله محرمانه مصاحبتی اثناسنده « اوزاق دولتلره طیانمقدن ایسه چار ملاصق اولان بر دولت ایله

هرنصل اولورسه اولسون اویوشوبده خوش کچنمك اولادر »
دیەرك کندی فکرینك روسیه طرفداری اولدیغنی بیلدیرمش .

محمود ندیم بك رضا وصفوتی پاشالردن فرانسه نفوذینك غلبه
ایدەجکنیده اوکرنمش اولدیغندن او اثناده فرانسه سفارتی مأمورینك
رشید پاشا علیهنده بولنەلری جهتیله رشید پاشانكده دوشەجکنی
اکلایوب بر وزارت آلمش اولمق اوزره اوآرەلق طشره والیلکنه
طالب اولمغله رتبهٔ وزارتله صیدا والیسی تعیین اولندی . سلفی نامق
پاشاده شام والیسی اولدی. رضا پاشا رشید پاشایه کلوب « افندم محمود
پاشا ایشه یارار بر بنده کزدر طشرەیه کیتمسەده باری مجلس والا
رئیس اولسه » دیه توصیه ایلدی . رشید پاشا کامل پاشانی عزل
ایتدیروب یرینه محمود پاشانی نصب ایتدرمك خصوصندەکی بوتوصیه
ایچون محمود ندیم پاشایه کندیسنی مجلس والا رئیسی یاپدرمق ایسته-
مکدن مقصد التزام شرکتلرینه مساعد بررئیس ارامقدن عبارت
اولدیغنی صورت انفعالده سویلەمشدر .

برده محمد علی پاشانك صراف مغردیچه ویرمش اولدیغی سندلر
تطبیق مهری مسئلەسی واردی. محمدعلی پاشانك کمرکدن خیلی مأخوذاتی
اولوب مغردیچك اوراقی ایچنده برطاقم تحویلاتی ظهور ایتمشیدی .
محمد علی پاشایه مراجعت اولندقده مهرینی انکار ایتدی . ایشته
بومادەنك اجرای تدقیقاتی صرەسنده مجلس عالئ تنظیمات تشکیل
اولندی . بومجلسك وظیفهٔ اصلیەسی کرك حواله اوزرینه ، کرك بلا
حواله مجلسجه بدایةً لزوم کوریلان قوانین ونظامات لایحەلرینی
یاپمق ونظاماته مخالف برحرکت کورورسه بر مذکره ایله مقام صدارته
اخطار ایتمك اولدیغی کبی برده وکلایی محاکمه ایلەمك صلاحیتی

حائز ایدی. بناءً علیه مجلس مذکورك حین تشکلنده دردست بولنان مسئلهٔ مذکوره اورایه حواله اولندی .

کیفیت موقع تدقیقه قونلدقده یتمش بشبیك غروشـلق برقطعه تحویلك مهری محمد علی پاشـانك کندی مهر معتبری اولدیغنده اهل خبره متفق اولوب ممهور محاسبه دفترنده دخی قیدی مصرح بولندیغنه مبنی تحویل آنك سـندی اولدیغنـه حکم اولنه‌رق دیگر تحویلاتی تحقیقه حواله اولنمشـیدی . رشید پاشا چه مقصد سـنداتدن برینك اولسون ثبوتیله محمدعلی پاشـانك ثبوت ارتکابی اولدیغندن بو آرزو حصوله کلمشـیدی . ایش بوحالده ایکن نوره‌قوبلی محمد بك محمدعلی پاشایه ویرمش اولدیغی اون‌ایدی بیك کیسه اقچه‌نك استردادینی دعوی ایتدی. کیفیت مجلس مخصوص وکلاده درمیان اولندیغنده رشید پاشا « بونك طقوزبیك کیسه‌سی اراده‌لیدر. محمدبکك آنی دعوایه صلاحیتی یوقدر . باقیسنك مرافعه‌سـنه تشبث لازم کلور » دیمش مگر مقدما محمد بکك رشید پاشا ایله محمدعلی وفتحی پاشالره اوچربیك کیسه‌ویرمسی ایچون ارادهٔ سـنیه استحصال اولنمش . فتحی و محمد علی پاشالر رشید پاشانك آغزینی قپاتمق ایچون آنی‌ده حصه‌یاب ایله‌مك اوزره اویولده اراده‌سنی استحصاله موفق اولمشلرسه‌ده رشید پاشا قبول ایتمدیکندن مبلغ مزبور فتحی و محمد علی پاشالر بیننده تقسیم اولنیویرمش . رشید پاشا بونی میدانه قویمقله کندینك ذاتاً مسلم اولان عفتنی ورقیبلرینك یغماگرلکلرینی اظهار ایله‌مش اولدی .

محمد علی پاشایه بوخصوصك مجلس عالی انتظماته حواله‌سی لازم کله‌جکی وکندیسنك بوبابده اولان معلومات وجوابی نه‌ایسه بیلنمك ایجاب ایلدیکی بیانیله برقطعه تذکرهٔ سامیه یازلدی . محمدعلی پاشانك

یازدیغی تذکرهٔ جوابیه‌ده بواقچه‌یه حکومتك نه‌نظرله باقه‌جغی وبوماده نه‌ایچون مجلس تنظیماته حواله اولنه‌جغی ابتدا افاده اولنمدقچه بیـان معلومات ایده‌میه‌جکی بیلدیریلیوردی. تکرار مجلس مخصوصده درمیان اولندیغنـده‌ِ دفعه یازیلان تذکرهٔ سـامیه‌ده حکومتك بوکا نه‌نظرله باقه‌جغی دها مقرر اولمدیغی، مجلس تنظیماته حواله‌سی ایسه حکومتك بیله‌جکی شی بولندیغی اشعار ایدلمش اولمغله محمدعلی پاشادن بوکا کلان تذکرهٔ جوابیه‌ده «بوبکا حقارتدر. بنده بوکا نه‌نظرله باقیله‌جغی بیان اولنمدقجه بوکا دائر بیـان معلومات ایتمم! بونکله برابر ینـه نیچون مجلس تنظیماته حواله ایدلدیکنی سـؤال ایدرم. وبومعامله بنی تحقیر دیمك اولدیغندن بوکا نه‌دن ابتدار اولنیور دیو سؤال ایدرم. وارتق بن‌ده ناموس وموقعمی محافظه‌یه مجبور اوله‌جغم» دیمك کبی حکومتی استخفاف یولنده سـوزلر مندرج ایدی. اوصره‌ده محمدعلی پاشـا فرانسـه سفارتنه مراجعت ایتمش ایسه‌ده فرانسـه سفارتیله آره‌سی پك‌ایی اولان رضا پاشا سفارتجه آکا یوز ویردیرمه‌مش ایدی.

3 1761 07130600 5